

TAMPEREEN YLIOPISTO

Ari Lindström

KIRJAKAAPEISTA ASIAKKAAN PÖYDÄLLE
Tampereen yliopiston kirjasto 1925-2005

Suomen historian pro gradu -tutkielma

Tampere 2005

Tampereen yliopisto
Historiatieteen laitos

LINDSTRÖM, ARI: Kirjakaapeista asiakkaan pöydälle. Tampereen yliopiston kirjasto 1925-2005.

Pro gradu –tutkielma, 83 sivua, 1 liitesivua

Suomen historia

Toukokuu 2005

Vuonna 2005 Tampereen yliopisto ja samalla myös sen kirjasto täyttävät 80 vuotta. Tuona aikana käsitys kirjastosta on merkittävästi muuttunut. Aluksi kirjasto koostui vain muutamasta kirjakaapeista ja niissä olleista kirjoista. Nykyisin käsitys kirjastosta sisältää ajatuksen kirjastosta sekä kokoelmina että fyysisenä tilana ja verkkopohjaisena tiedonhankintakanavana, jonne ei erikseen tarvitse mennä vaan sen voi löytää myös omalta työpöydältä.

Tässä pro gradu-tutkielmassani olen tutkinut sitä, mitä Yhteiskunnallinen korkeakoulu antoi perinnöksi Tampereen yliopiston kirjastolle, sitä miten yliopiston nopea laajeneminen vaikutti kirjaston toimintaan ja kolmanneksi olen pyrkinyt kuvailemaan sitä, miten jokapäiväinen kirjaston käyttö on muuttunut asiakkaiden kannalta.

Tampereen yliopiston kirjasto aloitti Yhteiskunnallisen kansalaiskorkeakoulun kirjastona Helsingissä, ja siirtyi Tampereelle vuonna 1960. Tuolloin Yhteiskunnallinen korkeakoulu oli alle 1000 opiskelijan yksityinen korkeakoulu, jossa oli vain yksi tiedekunta. Tampereelle muuton jälkeen korkeakoulun laajeni 1960-luvulla nopeasti monen tuhannen opiskelijan monitieteiseksi yliopistoksi. Tampereen yliopisto nimenä otettiin käyttöön vuonna 1966. Tampereen yliopiston nopea kasvu vaikutti kirjaston toimintaan hyvin voimakkaasti. Esimerkiksi tiloiltaan ja henkilökunnaltaan kirjasto oli mitoitettu palvelemaan vain noin 2000 opiskelijaa, mutta opiskelijoita oli jo 1960-luvun loppuun tultaessa noin 7000. Silti varsinaista lisätilaa kirjasto ei tuona aikana saanut. Muista yliopistokirjastoista poiketen Tampereella pääkirjaston osuus kirjaston toiminnassa laitospöytäkirjastojen puuttuessa oli hyvin oleellinen. Toisaalta yliopiston hajasijoitus ympäri kaupunkia kasvatti 1970-luvulla yliopiston kirjaston toimintaa osastokirjastoilla.

Kirjaston käyttö sen alkuvaiheissa oli hyvin perinteistä: kirjoja lainattiin ja lehtiä luettiin kirjaston tiloissa. Asiakkaille näkyviä piirteitä kirjaston toiminnassa oli, millaisissa toimipisteissä kirjasto työskenteli, ja miten se kartutti kokoelmiaan. Vaiheikkaiden siirtymien myötä kirjasto on muuttanut useaan otteeseen eri paikkoihin. Suurin muutos kirjaston historiassa on kuitenkin tapahtunut viimeisen parin vuosikymmenen aikana kirjastoihin tulleen tietoteknisen murroksen myötä. Jo 1980-luvun alkupuoliskolla kaikki Suomen tieteelliset kirjastot siirtyivät vähitellen ATK-pohjaiseen yhteisluettelointiin. Sen jälkeen siirryttiin 1990-luvulle tultaessa kokonaisvaltaisesti tietotekniikkaa hyödyntävään kirjastojärjestelmään VTLS-kirjastojärjestelmän myötä.

VTLS-kirjastojärjestelmä mahdollisti uudella tavalla kirjaston toiminnan: aineiston hankinnan, luetteloinnin, lainauksen, saapumisvalvonnan, määrärahojen seurannan hoitumisen keskitetyksi saman tietokannan ja järjestelmän puitteissa. Asiakkaille VTLS merkitsi tiedonhakumahdollisuuksien huomattavana paranemisenä. Lisäksi tietokantaan pääsi yliopiston tietoverkon kautta ja kirjaston kokoelmatietoja oli siis mahdollista selata ensimmäistä kertaa itse kirjaston fyysisen tilan ulkopuolella. Aivan viime vuosina myös kirjaston kokoelmat ovat osittain siirtyneet verkkoon. Osa kirjaston kokoelmista on siis käytettävissä asiakkaan työpöydällä tietoverkon kautta ja siksi on alettu puhumaan kirjastosta ilman seiniä.

Sisällysluettelo:

1	JOHDANTO.....	1
1.1	Kirjasto on yliopiston sydän.....	1
1.2	Kysymyksenasettelu.....	3
1.3	Lähteet ja lähdekritiikki.....	4
2	KIRJASTON SYNTYHISTORIA JA TOIMINTA HELSINGISSÄ.....	5
2.1	Kirjakaapit Messutalon vintillä.....	5
2.2	Lahjoitukset alussa suuressa roolissa.....	7
2.3	Sodan jälkeen lainamäärät voimakkaaseen nousuun.....	10
2.4	Kirjaston rooli Yhteiskunnallisessa korkeakoulussa.....	13
2.5	Jälleen kohti pohjoista.....	15
3	KIRJASTON TOIMITILAT TAMPEREELLA.....	16
3.1	Pääkirjasto Kalevantiellä.....	16
3.2	Putkiposti ja tilanahtaus.....	18
3.3	Avohyllyjen Attila – tiedon kattila.....	20
3.4	Pääkirjaston tilat kokevat muutoksia.....	22
4	KURSSIKIRJAT IKUISENA KIISTAKAPULANA.....	24
4.1	Kurssikirjakysymys 1960-luvulla.....	24
4.2	Kurssikirjasto Domuksella.....	26
4.3	Tietokone lainauksen avuksi.....	27
4.4	Osaksi Pääkirjastoa.....	30
5	LAINAUSTOIMINTA – KUISTEISTA ITSEPALVELUUN.....	31
5.1	Lainakuitit työllistivät henkilökuntaa.....	31
5.2	Palvelumaksut – asiakkaiden kiusaksiko?.....	33
5.3	Avolainatkaan eivät ole ikuisia.....	35
5.4	Itsepalvelun kasvu.....	36
6	OSASTOKIRJASTOT.....	37
6.1	Lääketeieteellisestä kirjastosta terveystieteiden kirjastoksi.....	37
6.1.1	Kirjaston synty ja toimitilat vuosien saatossa.....	37
6.1.2	Kirjaston kokoelmat.....	39
6.1.3	Ongelmalähtöinen oppiminen ja kirjasto.....	41
6.2	Pyynikin periferiasta kampukselle.....	42
6.2.1	Kasvatustieteen tiedekunnan osastokirjastona.....	42
6.2.2	Pyynikin kirjaston kasvaminen.....	43
6.2.3	Muutto kampukselle - Humanika.....	47
6.2.4	Hämeenlinnan osastokirjasto.....	48
7	KIRJASTON ERITYISKOKOELMAT.....	50
7.1	Toiminta sosiaali- ja viestintätieteiden keskuskirjastona.....	50
7.2	Toimiminen YK:n tallekirjastona.....	51
7.3	Kirjasto astui EU-aikaan.....	53
7.4	Sanomalehdet kootaan kokoelmaksi.....	53
7.5	Käsikirjoitusarkisto ja erikoiskokoelmat.....	55
8	TIETOTEKNIikka KIRJASTOSSA.....	56
8.1	Automatisointi 60-luvulta lähtien.....	56
8.2	Kortistosta mikrokortteihin.....	57
8.3	VTLS tuli ja muutti kaiken.....	58
8.4	Voyager - Asiakkaille helppo käyttöliittymä.....	61
9	TAMPEREEN YLIOPISTON KIRJASTON JULKAISUKESKUS.....	63

9.1	Yliopiston sarjajulkaisujen myynti keskitetään.....	63
9.2	Uusi julkaisukanava – Tampere University Press	64
9.3	Julkaisujen myynti keskittyy verkkoon	66
10	KIRJASTON ROOLI MUUTTUU	67
10.1	Tieteellisten kirjastojen perusta	67
10.2	Henkilökunnan työtehtävät muuttuvat.....	68
10.3	Käyttäjäkoulutus ja tiedonhankintataidot	70
10.4	Lehtikierrosta elektronisiin lehtiin.....	72
10.5	Kirjasto pöydälläsi	74
11	LOPPULUKU	77
	Lähdeluettelo	80
	Liite 1.....	84

1 JOHDANTO

1.1 Kirjasto on yliopiston sydän

Kirjasto on yliopiston sydän, on usein kuultu lause. Kirjaston tarjoamat kokoelmat sekä muut palvelut ovat keskeisessä asemassa yliopistoissa annettavassa koulutuksessa sekä tieteellisessä tutkimuksessa. Kirjastoa käyttävät yliopistoväestä kaikki, niin opettajat, tutkijat kuin opiskelijatkin. Yliopistokirjastoja eivät kuitenkaan säätele erityislait kuten yleisiä kirjastoja. Yliopistolaisissa (645/1997) todetaan vain, että yliopistojen tavoitteena tulisi olla kansainvälisesti korkea taso sekä opetuksessa että tutkimuksessa; yliopistojen välistä yhteistyötä korostaen. Laissa ei edes erityisesti mainita yliopistokirjastoja, Kansalliskirjastoa lukuun ottamatta.¹ Koska tieteellisten kirjastojen rahoitus tulee yliopistojen budjeteista, niiden kokoelmat ja toiminta muovautuvatkin hyvin pitkälle käyttäjien mukaan. Ja koska yliopistokirjastojen toimintaa ei ole määritelty tämän tarkemmin, niille osoitetuissa määrärahoissa sekä kirjallisuuden hankinnoissa on selviä eroja eri kirjastojen välillä.²

Tampereen yliopiston³ ja sen kirjaston juuret ovat Yhteiskunnallisessa korkeakoulussa (YKK), joka perustettiin Helsinkiin Kansalaiskorkeakouluna vuonna 1925. Yhteiskunnallisen korkeakoulun perusajatuksena oli valmistaa toimihenkilöitä ja virkamiehiä⁴ eri aloille, ja siksi sen kirjaston kokoelmat alussa rakentuivatkin kirjastoon hankitun opetusmateriaalin ympärille, koska alkuvaiheessa kirjaston pääasiakkaina olivat ainoastaan korkeakoulun opiskelijat.⁵ Opiskelu ja opintomateriaalina käytetty kirjallisuus oli usein perin käytännöllistä, eikä kovinkaan tieteellistä. Kuitenkin jo vuodesta 1930 lähtien korkeakoulussa oli mahdollista suorittaa yhteiskuntatieteen kandidaatin tutkinto, joka oli teoreettisempi kuin muut opetusjaostojen tutkinnot.

Toisen maailmansodan jälkeen Yhteiskunnallista korkeakoulua kehitettiin tieteellisempään suuntaan, mikä näkyi yhteiskunnallisen tiedekunnan perustamisena vuonna 1949. Siitä eteenpäin saattoi YKK:sta valmistua jo lisensiaatiksi tai tohtoriksi, mikä osaltaan vaikutti

¹ Yliopistokirjastojen rakenteellisen kehittämisen työryhmän muistio, Opetusministeriö 18:2000, s.3, sekä <http://www.finlex.fi/fi/laki/smur/1997/19970645>, luettu 15.4.2005.

² Nurminen, Tuulikki. Yliopistokirjastojen voimavarojen kehitys 1986-1997. Helsinki 1999, Liitteet 4-14.

³ Tampereen yliopiston (1966-) edeltäjiä olivat Kansalaiskorkeakoulu (1925-1930) ja Yhteiskunnallinen korkeakoulu (1930-1966).

⁴ Yhteiskunnallisen korkeakoulun tutkintoja olivat esimerkiksi sanomalehtitutkinto, kunnallistutkinto, hallinnollinen tutkinto ja kirjastotutkinto.

⁵ Rasila, Viljo. Yhteiskunnallinen korkeakoulu 1925-1966. Tampereen yliopisto. Tampere 1973, s.100-101.

myös kirjaston toimintaan asettaen sille yhä enenevässä määrin myös tieteellisiä vaatimuksia.⁶ Ja korkeakoulun muutettua Tampereelle YKK ja sen kirjasto ottivat lisää suuria askelia tieteelliseen suuntaan. Siihen sisältyi korkeakoulun nopea muutos yhden tiedekunnan yksityisestä korkeakoulusta monitieteelliseksi valtiolliseksi yliopistoksi. Se oli suuri muutos, johon myös opinahjon kirjaston oli sopeuduttava.

Kirjaston kokoelmien kartunnalle vuosikymmenien aikana oli kaksi pääasiallista rajoitetta nimittäin rahoitus ja tila. Lisäksi kirjaston ulkopuolelta 1970-luvulla Suomeen luotu keskuskirjastojärjestelmä on määritellyt Tampereen yliopiston kirjaston aineistonhankintaa. Kirjasto nimittäin toimi vuosina 1984-2004 sosiaali- ja viestintätieteiden keskuskirjastona ja vastasi kyseisten alojen tieteellisen kirjallisuuden kattavasta hankinnasta Suomessa.⁷ Viimeisen parinkymmenen vuoden aikana, rahoituksen edelleen näytellessä merkittävää roolia⁸, kirjaston toiminnassa yllättäen tila ei enää aina ole rajoittanutkaan kokoelmien karttumista. Tämä on johtunut tietoteknisestä kehityksestä, minkä ansiosta kirjasto on osittain vapautunut tilan kahleista. Kaikki Suomen yliopistokirjastot ovat hankkineet yhä enenevässä määrin verkkoaineistoja,⁹ mikä on mahdollistanut kirjastojen kokoelmiin pääsyn eri puolilta yliopistoja ja ajallisesti milloin vain.

Jos Tampereen yliopiston kirjaston kokoelmat ovat vuosien saatossa muovautuneet pitkälti käyttäjien mukaan, niin kirjaston toimintoja on säädellyt luonnollisesti myös kirjaston fyysiset tilat. Useasti kirjastolle osoitetut tilat ovat rajoittaneet kirjaston toimivuutta. Vähitellen kirjastorakennuksien suunnittelussa onkin pyritty huomioimaan kirjaston tarjoamat palvelut ja asiakaslähtöisyys. Perinteisesti kirjasto käsitetään paikaksi, josta voi lainata kirjoja, jonne voi mennä lukemaan lehtiä tai opiskelemaan. Nämä näkemykset painottavat sitä, että kirjasto on fyysinen tila jonne mennään. Nykyisin yliopiston kirjastot eivät enää ole ainoastaan fyysisiä tiloja, jonne pitää mennä, vaan kirjaston voi avata myös linkin kautta tietokoneeltaan. Tämä huomattava muutos on asettanut haasteita kirjaston toiminnalle aivan viime vuosikymmeninä. On kuitenkin muistettava, että osa kirjaston toiminnasta on säilynyt perinteisenä. Nykyisin

⁶ Rasila, Viljo. Yhteiskunnallinen korkeakoulu 1925-1966. Tampereen yliopisto. Tampere 1973, s. 234

⁷ Kaarninen, Mervi. Murros ja mielikuva. Tampereen yliopisto 1960-2000. s 264.

⁸ Esimerkiksi Nurminen, Tuulikki. Yliopistokirjastojen voimavarojen kehitys 1986-1997. Helsinki 1999, Liitteet 4-14.

⁹ Yliopistokirjastojen kehittymistä kuvaavia kaavioita. Tiedot vuosilta 1994-2002. osoitteessa: <http://www.lib.helsinki.fi/kirjastoala/tilasto/tilasto.html>, luettu 20.3.2005

kirjaston, kuten Tampereen yliopiston kirjaston, haasteena onkin yhdistää kaikki nämä toiminnot.¹⁰

1.2 Kysymyksenasettelu

Tämän pro gradun lähtökohtana on kirjoittamani Tampereen yliopiston kirjaston historiikki, joka käsittää kirjaston koko historian vuodesta 1925 aina vuoteen 2005 saakka. Kyseinen aikarajaus on myös tämän tutkielman aikarajaus. Tässä pro gradu-tutkielmassa olen keskittynyt Tampereen yliopiston kirjaston historian aikana tapahtuneisiin muutoksiin kolmen eri näkökulman kautta. Olen tutkinut Tampereen yliopiston kirjaston kokoelmien, tilan ja tietotekniikan käytön muutoksia sekä miten ne ovat rajoittaneet toisiaan. Ensinnäkin olen selvittänyt, miten yhteiskunnalliselta korkeakoululta saatu perintö näyttäytyy Tampereen yliopiston kirjaston kokoelmissa ja sen toiminnassa. Erityisesti keskityn tutkimaan kokoelmien kehitystä ja pyrin selvittämään esiintyykö Tampereen yliopiston kirjastossa joitakin sellaisia erityiskokoelmia, joiden voidaan ajatella olevan Yhteiskunnallisen korkeakoulun perintöä. Toiseksi olen tutkinut sitä, miten Tampereen yliopiston voimakas kasvu on vaikuttanut kirjaston toimintaa niin kokoelmien kuin palvelujenkin osalta. Kolmanneksi olen tutkinut kirjastotoiminnassa viime vuosikymmeninä tapahtunutta tietoteknistä murrosta Tampereen yliopiston kirjaston osalta.

Koska koko tutkimusajanjaksoni on hyvin pitkä, olen tyytynyt kuvaamaan kirjaston toiminnassa oleellisesti tapahtuneita muutoksia, kuten esimerkiksi edellä mainitsemani tietotekniikan tuloa kirjastoihin. Perinteisesti kirjaston kehitystä ja muutosta on kuvattu esimerkiksi esittämällä kirjaston kokoelmien kehityksestä kertovia aineiston lukumäärätietoja. Kyseisen kaltaiset tiedot eivät kuitenkaan kerro suoranaisesti kerro siitä, mitä kirjastossa on, vaan ainoastaan kirjaston aineiston määrän. Samoin kirjaston fyysiset tilat vaikuttavat aina olennaisesti kirjaston toimintaan ja asettavat rajoituksensa kirjaston toiminnalle. Tämän takia tutkinut myös kyseisen tekijän vaikutusta kirjaston toimintaan Vähitellen käsitys kirjastosta on kuitenkin muuttunut esimerkiksi erilaisten tietoteknisten muutosten myötä. Pro gradutyöni kokoavana ajatuksena onkin pyrkimys kuvata yleisemmällä tasolla sitä, miten käsitys kirjastosta on muuttunut kuluneen 80 vuoden aikana, sillä nykyään kirjasto ymmärretään fyysisen tilan lisäksi myös kirjaston verkossa tarjoamana aineistona.

¹⁰ Tampereen yliopiston kirjasto. Toimintakertomus 2003. Tampere 2004. s.9-12.

1.3 Lähteet ja lähdekritiikki

Olen käyttänyt tutkielmassani päälähteinä Tampereen yliopiston kirjaston vuosikertomuksia, Kansalaiskorkeakoulun-, Yhteiskunnallisen korkeakoulun- sekä Tampereen yliopiston vuosikertomuksia ja kirjaston työntekijöiden haastatteluja. Haastateltavia valittaessa olen pyrkinyt valitsemaan pitkäaikaisia työntekijöitä kirjaston kaikista eri yksiköistä sekä pääkirjaston eri osastoilta saadakseni kattavan kokonaiskuvan. Lisäksi olen käynyt systemaattisesti läpi Tampereen yliopistoon ja sen edeltäjiin läheisesti liittyviä lehtiä¹¹ löytääkseni keskusteluja ja mielipiteitä kirjaston toiminnasta.

Kirjastojen kehittämiseksi on tehty vuosien kuluessa useita mietintöjä tutkimuksia ja selvityksiä, joista kaikki eivät ole välttämättä toteutuneet¹². Siksi olen ottanut vain sellaisia komiteamietintöjä ja kirjastosuunnitelmia mukaan käsittelyyn, joilla on mielestäni ollut merkitystä kirjaston toiminnassa ja kokoelmien kehityksessä. Tässä tutkielmassa en ole juurikaan käsitellyt kirjaston hallintoa vaan kirjaston jokapäiväistä toimintaa, ja siksi en ole käyttänyt lähteinä hallinnollista materiaalia, kuten kirjaston johtokunnan pöytäkirjoja.

Kansalaiskorkeakoulun ja Yhteiskunnallisen korkeakoulun aikana kirjastoa käsittelevää lähdemateriaalia on olemassa perin vähän. Korkeakoulun vuosikertomuksissa on käsitelty kirjastoa melko suppeasti, eikä minulla ole ollut mahdollisuutta haastatella kuin yhtä kirjaston Helsingin ajan työntekijää. Häinkin työskenteli kirjastossa vain sen viiden viimeisen Helsingin vuoden ajan. Siksi mahdollisuus virheellisille tulkinnoille on olemassa Helsingin ajan osalta. Suorittamani henkilöhaastattelut olen tehnyt ilman nauhuria kirjoittaen niistä muistiinpanot haastattelun aikana. Siksi inhimillisen erehtymisen mahdollisuus on olemassa. Kaksi haastateltavistani oli toiminut pitkään osastokirjaston vastaavana kirjastonhoitajana, mistä johtuen heidän näkökulmansa kertoa Tampereen yliopiston kirjastosta oli usein osastokirjaston näkökulma. Lisäksi kuvausta kirjaston näyttäytymistä asiakkaille eri vuosikymmeninä rajoittaa se, ettei minulla ole ollut mahdollisuutta haastatella kirjaston käyttäjiä kattavasti koko kirjaston toiminnan ajalta. Näiden rajoitteiden puitteissa uskon kuitenkin, että pysyn vastaamaan aineistoni perusteella asettamiini tutkimuskysymyksiin.

¹¹ Aviisi on ylioppilaskunnan lehti, jonka edeltäjiä olivat Teisku ja YYKOO. Tapiiri oli Tampereen yliopiston kirjaston henkilökunnan ylläpitämä lehti, Yliopistouutiset puolestaan yliopiston viikoittain ilmestynyt ajankohtaislehti.

¹² Katso. esim. Mäkinen, Ilkka. Puoli metriä mietintöjä: tieteellisten kirjastojen ja informaatiopalvelujen suunnittelun kehitys Suomessa toisen maailmansodan jälkeen. Tampere 1989, s.8-9.

2 KIRJASTON SYNTYHISTORIA JA TOIMINTA HELSINGISSÄ

2.1 Kirjakaapit Messutalon vintillä

Harvoin kirjasto saa kirjalahjoituksia vuosia ennen varsinaista perustamistaan. Näin kuitenkin kävi vuonna 1921, kun Kansalaiskorkeakoulua puuhannut toimikunta sai valtioneuvos E.G. Palmenilta lahjoituksen tulevan korkeakoulun kirjastoa varten.¹³ Lopulta monta vuotta vireillä ollut hanke yhteiskunnalliseen opetukseen keskittyvästä Kansalaiskorkeakoulusta huipentui huhtikuun 29. päivänä 1925, jolloin päätettiin Kansalaiskorkeakoulun opetuksen aloittamisesta seuraavana syksynä.¹⁴

Kansalaiskorkeakoulun kirjaston ensimmäinen sijaintipaikka oli Helsingissä Ratakadulla sijainneen Messutalon ullakkokerroksessa, jonka korkeakoulu vuokrasi toimintansa aloittamista varten. Tarkemmin sanottuna kirjasto sijaitsi koulun kansliahuoneen Vaajakosken tehtaiden kansakouluja varten valmistamissa kirjakaapeissa, joihin korkeakoulun lahjoituksena saatu kirjallisuus sijoitettiin.¹⁵ Lähtökohdat olivat siis perin vaatimattomat, sillä yksityinen Kansalaiskorkeakoulu joutui hankkimaan toimintavaransa useasta eri lähteestä, eikä valtion tuki korkeakoululle ollut runsasta. Niinpä kirjaston kokoelmien kasvaminen oli korkeakoulun toiminnan alkuvuosina pääasiassa lahjoitusten varassa. Tosin jo ensimmäisenä toimintavuonna alkoi myös kirjojen hankinta, vaikka varsinaista hankintakirjaa alettiin pitää vasta korkeakoulun kolmannen lukuvuoden alusta. Tieto kirjaston ensimmäisistä hankinnoista on kuitenkin jälkipolville säilynyt. Aivan alkuun kirjastoon hankittiin Tietosanakirja ja Valtiotieteen käsikirja.¹⁶

Varsinaista erillistä tilaa kirjastolle ei siis tavallisesti Vinttikouluksi¹⁷ kutsutussa kiinteistössä ollut. Kirjastoa koulun kansliassa hoiti oman opiskelunsa ohella aluksi Viljam Laasonen monien muiden tehtävien ohella. Vuosikertomuksiin on tosin merkitty osittain kirjastonhoitajaksi vuosina 1926-1932 vain ylioppilas Aune Huotari.¹⁸ Viljam Laasonen kuitenkin toimi muiden kansliatoimien ohella myös korkeakoulun vähäisen

¹³ Rasila, Viljo. Yhteiskunnallinen korkeakoulu 1925-1966. Tampereen yliopisto. Tampere 1973, s. 100.

¹⁴ Sama, s.38.

¹⁵ Laasonen., Viljam. YKK:n kirjaston muutto Tampereelle. Käsikirjoitus TAYK:n arkistossa.

¹⁶ Rasila, s. 101.

¹⁷ Kansalaiskorkeakoulun Ratakadun ajan kutsumanimi Yrjö Ruudun muistelmien mukaan.

¹⁸ Kansalaiskorkeakoulun vuosikertomus 1926-1927. Helsinki 1927.

kirjaston parissa.¹⁹ Hän kuuluiikin olennaisena osana Yhteiskunnallisen korkeakoulun kirjastoon jääden eläkkeelle vasta vuonna 1961 kirjaston muutettua jo Tampereelle. Hän tuli kaikille YKK:n opiskelijoille tutuksi.

Jo Ratakadun aikana käynnistyi myös kirjojen kotilainaus kirjojen lukusalikäytön ohella. Lukuvuonna 1927-1928 kirjastosta annettiin kaikkiaan 661 kotilainaa.²⁰ Kansalaiskorkeakoulussa opiskelijat ryhtyivät ensimmäisenä lukuvuotena suorittamaan neljää eri tutkintoa, jotka olivat: sanomalehtitutkinto, hallinnollinen tutkinto, osuustoimintatutkinto ja kunnallistutkinto. Näiden tutkintojen suorittamiseen tarvittiin heti alusta alkaen monenlaista yhteiskunnallista kirjallisuutta. Sopivia kurssikirjoja oli kuitenkin olemassa hyvin vähän ja varsinkaan suomen kielellä, jota suuri osa opiskelijoista ainoastaan osasi. Nuo ensimmäisten vuosien kotilainat ovatkin todennäköisesti olleet juuri opiskelijoiden itseopiskelussa tarvitsemia eivätkä varsinaista tenttikirjallisuutta.

Vuonna 1928 kirjasto aloitti muuttamisen kohti pohjoista. Silloin korkeakoulu muutti Erottajan eteläpuolelta Ratakadulta Rautatien pohjoispuolelle Kansallisteatterin naapurisiin Itäiselle Teatterikujalle. Mukaan pakattiin jo noin 2500-3000 nidettä kirjoja. Itäisen Teatterikujan vuokratilat eivät olleet juurikaan paremmat kuin Ratakadulla. Kirjasto sijoitettiin kuten aikaisemminkin kansliassa sijaitseviin kaappeihin, eikä varsinaista omaa tilaa kirjastolle tai edes kunnollista lukusalia ollut.²¹ Opiskelijoiden lukuinnostusta lisäsi kuitenkin paitsi korkeakoulun oma kirjasto niin myös Eduskunnan kirjasto, joka vielä tuolloin sijaitsi Heimolan talossa nykyisen Yliopistonkadun ja Vuorikadun kulmassa lähellä korkeakoulua. Kansalaiskorkeakoulun rehtori Yrjö Ruutu pitikin hyvänä, että opiskelijat pääsivät käyttämään Eduskunnan kirjaston runsasta valtiollista ja yhteiskunnallista kirjavalikoimaa hyväkseen. Oman kirjaston kehittäminen veisi aikaa, sillä liikkeelle oli lähdetty tyhjästä.²²

Toiminta vaatimattomissa vuokratiloissa ei kuitenkaan jatkunut kauan, sillä Kansalaiskorkeakoululle oli suunnitteilla oma rakennus. Korkeakoulun aika Itäisellä teatterikujalla jäikin kahden lukuvuoden mittaiseksi, sillä Kallion kaupunginosaan, osoitteeseen Franzeninkatu 13, valmistui vuonna 1930 koululle oma rakennus. Samalla otettiin käyttöön uusi nimi: Yhteiskunnallinen korkeakoulu. Uudessa rakennuksessa oli

¹⁹ Mirja Seppälän haastattelu 18.8.2004.

²⁰ Kansalaiskorkeakoulun vuosikertomus 1927-1928. Helsinki 1928. s.8.

²¹ Laasonen, Viljam. YKK:n kirjaston muutto Tampereelle. Käsikirjoitus TAYK:n arkistossa.

²² Kansalaiskorkeakoulun vuosikertomus 1928-1929. Hki 1929. s.21-22.

korkeakoulun kirjastoa varten odottamassa omat toimitilat. Oli oma lukusali ja tilat kirjavarastolle sekä kirjastonhoitajallekin oma työhuone. Kirjaston kokoelmien määrä oli kasvanut 4370 niteeseen, kun muutto uusiin tiloihin suoritettiin.²³

Uuteen kirjastoon ei aluksi nimetty vakinaista kirjastonhoitajaa. Kirjastoa hoiti aamupäivisin Aune Huotari ja iltapäivisin Viljam Laasonen aina vuoteen 1933 saakka, jolloin kirjastoon nimettiin vakituiseksi kirjastonhoitajaksi Aili Konkka. Viljam Laasonen jatkoi kirjaston töitä ollen nimetty kanslia- ja kirjastoapulaiseksi aina vuoteen 1937 saakka, jolloin hänet nimettiin Konkan luovuttua tehtävästään kirjastonhoitajaksi. Aivan itsenäisesti kirjastossa ei kuitenkaan asioita hoidettu, sillä kirjaston toimintaa valvoi opettajakunnan joukosta valittu kirjaston esimies.²⁴

Asiat eivät Yhteiskunnallisen korkeakoulun kirjaston suhteen kuitenkaan olleet 1930-luvulla kovinkaan ruusuiset. Korkeakoulun kehnon taloudellisen tilanteen vuoksi kirjavarastoksi tarkoitettu tila jouduttiin antamaan vuokralle Helsingin kaupungille. Niinpä kirjavaraston sijaan kyseisessä tilassa toimi vuonna 1930 Helsingin väestölaskennan keskuskanslia ja vuosina 1931-1939 Helsingin kaupungin huoltokanslia.²⁵ Kirjaston lainaustoimisto jouduttiin sijoittamaan kirjastonhoitajan huoneeseen sekä varsinaiset kirjat kirjastonhoitajan huoneeseen kaappeihin sekä lukusaliin. Vuosien mittaan kyseiset huoneet täytyivätkin kirjoja lattiasta kattoon sisältävillä seinähyllillä ja kirjakaapeista luovuttiin.²⁶

2.2 Lahjoitukset alussa suuressa roolissa

Kirjaston kokoelmat karttuivat toiminnan alkuvuosina enemmän lahjoitusten kuin hankinnan kautta. Ensimmäinen E.G. Palmenin lahjoitus sisälsi lähinnä vain virallista tilastoa, mutta toiminnan varsinaisesti alkaessa myös muita lahjoituksia kirjastoon alkoi saapua. Yksityisten lahjoittajien ohella kirjastolle lahjoituksia tekivät monet eri yhteisöt. Esimerkiksi suurimmat kirjankustantajat lahjoittivat yhteiskunta- ja valtiotieteelliset julkaisunsa. Samoin

²³ Laasonen, Viljam. YKK:n kirjaston muutto Tampereelle. Käsikirjoitus TAYK:n arkistossa.

²⁴ Rasila, s 101-102.

²⁵ Laasonen, Viljam. YK kirjastopöydän takaa. Teisku 5-6/1950. s. 31-32.

²⁶ Laasonen, Viljam. YKK:n kirjaston muutto Tampereelle. Käsikirjoitus TAYK:n arkistossa.

osuustoimintajärjestöistä SOK, KK ja Pellervo-seura lahjoittivat kukin kirjastolle omat julkaisunsa.²⁷

Suurimman lisäyksen kokoelmiinsa kirjasto sai kuitenkin valtiolta, joka lahjoitti kaikki valtion komiteamietinnöt ja lainvalmisteluvaliokunnan ehdotukset vuodesta 1900 alkaen sekä asetuskokoelmat vuodesta 1917 alkaen. Saatuja lahjoituksia suurempia asia oli kuitenkin se, että valtio lupasi lahjoittaa tulevaisuudessa Kansalaiskorkeakoululle vuosittain kaikki eduskunnan julkaisut. Lisäksi monet eri valtion laitokset, kuten Tilastollinen päätoimisto ja Sosiaaliministeriö, lahjoittivat kirjastolle julkaisunsa.²⁸

Myös varsinaisten kirjalahjoitusten lisäksi useat eri sanoma- ja aikakauslehdet antoivat korkeakoululle oman vuosikertansa ilmaiseksi. Sanomalehtitutkinto oli yksi korkeakoulun uusista kiinnostavista tutkinnoista ja siksi mahdollisimman laaja lehtien kirjo oli suotavaa. Jo toiminnan ensimmäisenä vuonna korkeakouluun saapui kaikkiaan 50 eri sanoma- ja aikakauslehteä.²⁹ Kuitenkin vasta vuonna 1945 ryhdyttiin kirjastossa sanomalehtiopetusta varten järjestelmällisesti kokoamaan ja säilyttämään sanomalehtiä. Sanomalehtien varastoiminen vaatii huomattavasti tilaa ja sitä saatiin Franzeninkadun kiinteistössä erottamalla pohjakerroksen käytävä pahvilevyseinin osin varastotilaksi. Näin syntyi sanomalehdille yli 100 juoksumetriä varastointitilaa.³⁰ Sanomalehtikokoelma säilyi olennaisena osana kirjastoa myös Tampereelle muuton jälkeen.

Eräs tärkeä osa kirjaston saamista lahjoituksissa oli toiminnan alkuvuosina kunnallisten toimijoiden lahjoittama materiaali. Kaupunkien ja maalaiskuntien kunnalliskertomukset sekä muuta julkaistua kunnallista materiaalia pyydettiin lahjoitukseksi kirjastoon. Sitä myös saatiin. Jo vuonna 1927 saatiin takautuvasti lahjoituksia kaikilta suurimmilta kaupungeilta.³¹ Kunnallistutkinto kuului korkeakoulun aivan ensimmäisiin tutkintoihin ja sitä varten myös kunnallinen aineisto oli tärkeää.

Korkeakoulun tavoitteena oli kehittää kirjastoa, sillä ilman toimivaa ja asianmukaista kirjastoa ei korkeakoululle ollut odotettavissa kovinkaan ruusuista tulevaisuutta. Kirjaston kokoelmien

²⁷ Kansalaiskorkeakoulun vuosikertomus 1925-1926. Hki 1926. s. 23.

²⁸ Sama.

²⁹ Sama, s. 40.

³⁰ Laasonen, Viljam. YKK:n kirjaston muutto Tampereelle. Käsikirjoitus TAYK:n arkistossa.

³¹ Kansalaiskorkeakoulun vuosikertomus 1927-1928. Helsinki 1928. s. 8.

kartuttamisen pääohjeena oli mahdollisimman laaja yhteiskuntaa käsittelevän tieteellisen kirjallisuuden hankinta. Kotimainen kirjallisuus olisi etusijalla, mutta myös ulkomaista kirjallisuutta hankittiin. Kirjaston hankintojen tuli osaltaan auttaa paitsi opiskelijoiden myös korkeakoulun opettajien työtä.³² Alkuvaiheessa opiskelijoiden taustat erosivat usein voimakkaasti toisistaan. Viljam Laasosta lainaten opiskelijoiden joukossa oli edustajia känsäkouraisten maanviljelijöiden ja kaupunginkamreerien kautta aina kreikkalaiskatolisiin pappeihin saakka. Yhdistävänä tekijänä opiskelijoille oli kuitenkin halua oppia. Opiskelijoiden kielitaito oli yleensä kuitenkin vain suomen kielen varassa, ja siksi esimerkiksi sopivaa tenttikirjallisuutta ollut helposti saatavilla.

Kansalaiskorkeakoulun muuttuessa Yhteiskunnalliseksi korkeakouluksi vuonna 1930 oli koulussa opiskeltavien eri tutkintojen määrä noussut jo neljästä kahdeksaan. Opetusta annettiin tuolloin kaikkiaan yhdeksästätoista eri oppiaineessa, jotka kaikki tuli ottaa huomioon kirjahankintoja tehtäessä. Kirjaston kehittäminen ei voinutkaan olla tuolloin kovin järjestelmällistä. Kaiken lisäksi hankintoja ohjasi viime kädessä eniten taloudellinen niukkuus. Taloudellinen lama näkyi 1930-luvulla YKK:n vuosittain saamassa valtionavussa.³³ Se ei mainitulla vuosikymmenellä nimittäin juurikaan kasvanut. Leijonanosuuden korkeakoulun tuloista nielivät palkkamenot, eikä kirjastolle ollut määritelty erillistä määrärahaa hankintoja varten. Siksi kirjojen karttumismäärät pysyttelivät koko vuosikymmenen normaalisti hieman yli 1000 niteen vuosivauhdissa. Vuosittaisten kirjalahjoitusten määrät sen sijaan vaihtelivat reilusti vuosittain noin 250 niteestä aina yli 700 niteeseen.³⁴

Yhteiskunnallisen korkeakoulun kirjaston aineiston kasvua kiihdytti vuodesta 1951 valtionapujärjestelmän muutos. Korkeakoulu oli siihen asti saanut valtionapua vuosittain kokonaissumman, josta kirjastolle liikenä vain murusia. Vuodesta 1951 lähtien valtionavusta osa sidottiin kirjahankintoihin ja valtio ryhtyi tukemaan suoraan kirjojen hankintaa maksaen jokaisen ostetun kirjan hinnasta valtionapuna 75 prosenttia.³⁵

³² Kansalaiskorkeakoulun vuosikertomus 1925-1926. Helsinki 1926. s. 24

³³ Katso Rasila, s. 276-277

³⁴ Tiedot hankinta- ja lahjoitusmääristä esim. Rasila, s. 275.

³⁵ Rasila, s.103.

2.3 Sodan jälkeen lainamäärät voimakkaaseen nousuun

Vuoden 1939 syksyllä loppui kirjaston tilojen vuokraaminen ulkopuolisille ja alun perin kirjastolle varatut tilat saatiin kokonaisuudessaan kirjaston käyttöön. Samalla kirjasto alkoi irrottautua omaksi yksikökseen, sillä kyseisestä vuodesta lähtien kirjaston henkilökunta ei ollut enää osa korkeakoulun kansliahenkilökuntaa, vaan kirjaston alaisia. Talvisodan ajan kirjasto oli luonnollisesti kiinni.³⁶

Sotavuosina korkeakoulun toiminta oli usein seisahduksissa, mutta koulua pyrittiin myös aktiivisesti kehittämään. Monia eri opettajanvirkoja täytettiin ja pyrittiin muutenkin uudistamaan koulua. Korkeakoulun ehdoton voimahahmo ja sodanaikainen rehtori Yrjö Ruutu tahtoi lisätä koulun tieteellistä painoarvoa. Niinpä sodan aikana valmisteltiin korkeakoululle uusi perussääntö, joka rakentui sille periaatteelle, että tieteellisten oppiaineiden opettajanvirat muutettaisiin professorinviroiksi, mikäli kyseisillä opettajilla todettaisiin olevan professorin pätevyys. Uusi perussääntö tuli voimaan vuoden 1945 maaliskuussa.³⁷

Toisen maailmansodan jälkeen korkeakoulu aloitti siis ikään kuin uusin voimin. Kun koulun opiskelijamäärä oli ollut juuri ennen Talvisotaa 227 opiskelijaa, niin sotavuosien jälkeen lukuvuonna 1945-1946 opiskelijamäärä oli noussut 708 opiskelijaan. Opiskelijamäärät hyppäsivät siis heti sodan jälkeen sille tasolle millä ne suurin piirtein pysyivät aina Tampereelle muuttoon asti.³⁸ Opiskelijamäärien huomattava kasvu tarkoitti sitä, että kirjaston oli sopeuduttava lisääntyneeseen asiakas- ja lainamääriin. Vuodesta 1937 saakka kirjaston henkilökunta oli koostunut vain kirjastonhoitajasta sekä yhdestä kirjastoapulaisesta.

Kirjaston henkilökuntaa oli lisättävä, jotta kasvaville asiakasmäärille olisi palvelijansa. Vuonna 1945 kirjasto sai ensimmäistä kertaa historiansa aikana päätoimisen esimiehen, kun Henrik Schauman nimettiin kyseiseen virkaan. Samana vuonna perustettiin myös toinen kirjastoapulaisen virka.³⁹ Lisäksi kirjastolle uusia voimia kirjastotyöhön löytyi korkeakoulun sisältä. Nimittäin osana Yhteiskunnallisen korkeakoulun uudistusta aloitti vuonna 1945 ensimmäiset uuden kirjastotutkinnon opiskelijat ja heidän opintoihinsa kuului osana

³⁶ Yhteiskunnallisen korkeakoulun (YKK) vuosikertomus 1939-1940. Hki 1941. s.8-9

³⁷ Ruutu, Yrjö. Muistelmia Yhteiskunnallisen Korkeakoulun perustamiskaudelta 1924-1953. s. 13-14.

³⁸ Rasila, s. 263.

³⁹ Soini, Hannele. Tampereen yliopiston kirjasto 1925-1990. TAYK:n tiedotuslehti 1/1990. s. 2-5.

kirjastoharjoittelu. Kirjaston varsinaisen henkilökunnan lisäksi kirjaston Helsingin vuosina asiakkaita palveli myös vuosittain yhdestä neljään kirjastoharjoittelijaa.⁴⁰

Vakinainen henkilökunta kasvoi vuonna 1948 viiteen henkeen, sillä tuolloin kirjaston esimiehen lisäksi kirjastossa oli kaksi kirjastonhoitajaa ja kaksi kirjastoapulaista. Samalla kirjaston esimies-titteli muutettiin kirjastonhoitajaksi ja kahta kirjastonhoitajaa nimitettiin alikirjastonhoitajiksi. Käytännön työhön nimitysmuutoksilla ei ollut vaikutuksia.⁴¹ Vakinaisen henkilökunnan määrä ei kasvanut viidestä ennen Tampereelle muuttoa. Tosin määräaikaista virkasuhteita kirjastoon oli useita, lähinnä kyseessä olivat kirjastoapulaisten tehtävät. Vuonna 1951 kirjastonhoitajaksi tuli Karl-Erik Henriksson ja hän toimi virassa aina vuoteen 1958 saakka, vaikka väitöskirjatyön vuoksi hän joutui usein olemaan virkavapaalla.⁴² Lyhyitä viransijaisuuksia oli 1950-luvulla tarjolla paljon. Ja kirjastonhoitajan paikallakin oli useita eri henkilöitä muun muassa sairauksien vuoksi. Niinpä esimerkiksi vuosina 1948-1959 kirjastossa apulaiskirjastonhoitajana toiminut Helmi Nykänen toimi kaikkiaan yhdeksän eri kertaa kirjaston johdossa vt. kirjastonhoitajana.⁴³

Kirjastosta annettujen kotilainojen määrä kasvoi sodan jälkeen voimakkaasti. Kotilainojen ollessa heti sodan jälkeen noin 5000 kotilainan tasolla vuosittain, niin viiden vuoden kuluttua ne olivat jo kaksinkertaiset ja kymmenen vuoden kuluttua nelinkertaiset.⁴⁴ Opiskelijoiden määrä ei tuona aikana noussut lainkaan, vaan pikemminkin oli hienoisessa laskussa. Eli lainamäärät nousivat myös huimasti jokaista opiskelijaa kohden. Kirjaston toiminta siis tehostui.⁴⁵

Lainamäärien runsas kasvaminen oli seurausta kokoelmien vähittäisestä karttumisesta. Huipussaan uusien kirjojen tulva kirjastoon Helsingin aikana oli lukuvuonna 1951-1952, jolloin kirjastoon kokoelmiin tuli lisäystä kaikkiaan 6589 nidettä uusia teoksia. Kaikista uusista hankituista kirjoista kirjoitettiin kortit sekä tekijän- että aiheenmukaiseen luetteloon. Lisäksi ulkomaisista kirjoista kirjoitettiin aineenmukainen uushankintaluettelo, joka jaettiin korkeakoulun opettajille sekä muille kirjastoille. Ulkomaisista hankinnoista tehtiin myös

⁴⁰ YKK:n vuosikertomukset.

⁴¹ YKK:n vuosikertomus 1948-1949. Hki 1952. s. 19-21

⁴² Mirja Seppälän haastattelu 18.8.2004.

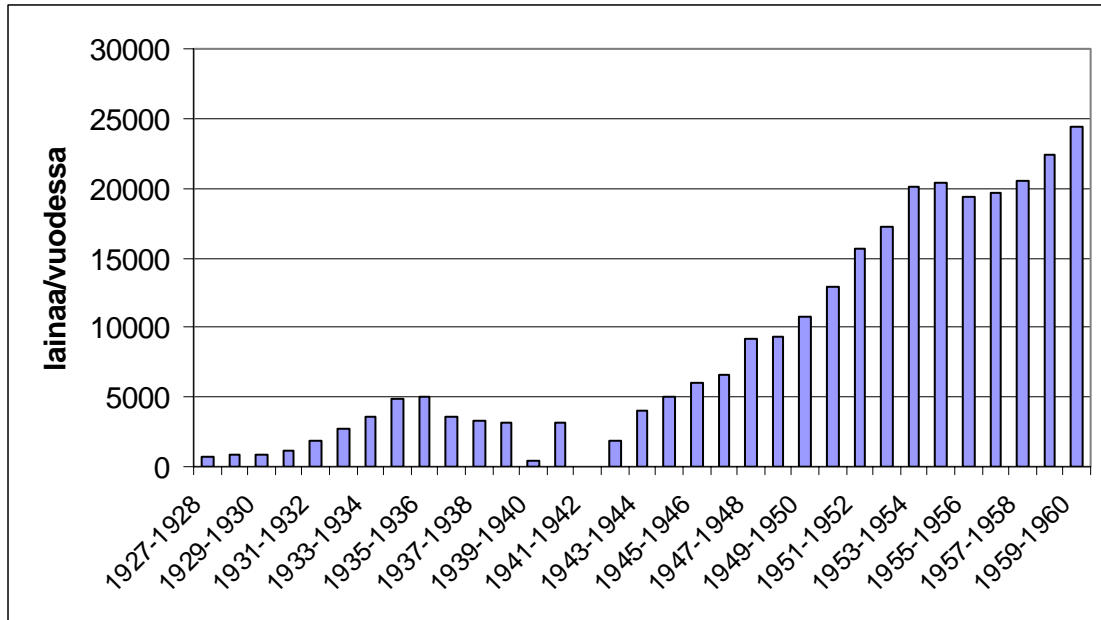
⁴³ YKK:n vuosikertomus 1958-1959. Hki 1959. s. 30.

⁴⁴ YKK:n vuosikertomus 1951-1952. Hki 1953. s. 21-22.

⁴⁵ YKK:n vuosikertomus 1951-1952. Hki 1953. s. 21-22.

kortit Helsingin yliopiston kirjaston julkaisemaa Suomen tieteellisten kirjastojen lisäluetteloa varten. YKK:n kirjasto oli vuonna 1952 mukana ensimmäistä kertaa.⁴⁶

Kuvio 1. Yhteiskunnallisen korkeakoulun kirjaston kotilainat 1927-1960

Lähde: Kansalaiskorkeakoulun ja Yhteiskunnallisen korkeakoulun vuosikertomukset 1927-1960

Kirjaston kokoelmat olivatkin saavuttaneet jo vuoteen 1952 mennessä sen pisteen, että ensimmäistä kertaa kirjaston kokoelmista jouduttiin karsimaan kirjoja. Vuonna 1952 poistettiin kokoelmista kaikkiaan 528 nidettä koko kirjaston nidemäärän ollessa jo kaikkiaan noin 39 000 nidettä. Tilaa kyseinen kirjamäärä vei jo 730 hyllymetriä.⁴⁷ Myös kirjastoon tulevien lehtien määrä oli lisääntynyt voimakkaasti sodan jälkeisenä aikana. Sanomalehtien määrä oli vähäinen verrattuna aikakauslehtien määrään, sillä vuoden 1952 alussa kirjastoon tuli jo 119 kotimaista ja 108 ulkomaista aikakauslehteä. Eri sanomalehtien määrä oli ainoastaan yksitoista.⁴⁸

⁴⁶ YKK:n vuosikertomus 1952-1953. Hki 1954. s. 21-22.

⁴⁷ Sama, s. 24-26.

⁴⁸ YKK:n vuosikertomus 1951-1952. Hki 1953. s. 21-22.

2.4 Kirjaston rooli Yhteiskunnallisessa korkeakoulussa

Yhteiskunnallisen korkeakoulu otti sodan jälkeen hiljalleen askelia tieteellisempään suuntaan. Vuonna 1947 valtioneuvosto asetti komitean järjestelemään Yhteiskunnallisen korkeakoulussa annettavaa opetusta uudelleen. Samalle selvitettiin korkeakoulun vuosittain saamaa valtionapua ja koulun tutkintojen suhdetta yliopistotutkintoihin.⁴⁹ Tästä seurannut merkittävin uudistus opetuksen osalta oli vuonna 1949 perustettu yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Jo vuodesta 1930 saakka korkeakoulun tutkintojen joukossa oli lukuisien ammattitutkintojen, kuten kirjastotutkinnon tai kunnallistutkinnon, ohella ollut yhteiskuntatieteiden kandidaatin tutkinto. Mutta vuoden 1949 uudistuksen myötä oli korkeakoulusta mahdollisuus valmistua myös lisensiaatiksi ja tohtoriksi. Korkeakoulun tehtävänä ei ollut siis enää antaa vain yhteiskuntatieteellistä opetusta ja valmistaa virkamiehiä eri aloille, vaan yhä enenevässä määrin myös edistää tieteellistä tutkimusta.⁵⁰

Yksityinen Yhteiskunnallinen korkeakoulu saavutti siis 1950-luvun alussa pysyvemmän jalansijan yhteiskunnassa tultuaan yhä enenevässä määrin myös lainsäädännön alaiseksi. Vuonna 1951 annettiin laki Yhteiskunnallisen korkeakoulun valtionavustuksesta, joten toiminta oli vakaammalla ja taloudellisesti vankemmalla pohjalla.⁵¹ Uutta oli myös jo vuonna 1945 perustettu yhteiskunnallinen tutkimuslaitos, jonka tutkijoiden tarkoituksena oli soveltaa yhteiskuntatieteen uusimpia tutkimusmenetelmiä tutkimustöissään. Samalla laitoksen työntekijöiden tuli antaa menetelmäopetusta korkeakoulun opiskelijoille.⁵²

Edellä mainittuihin haasteisiin tuli myös kirjaston vastata. Lainaustoiminta oli alkuvaiheissa koostunut paljolti eri tutkintojen tenttikirjojen lainaamisesta. Tosin opiskelijakuntaa yhdisti myös paljolti halu itseopiskeluun pakollisten tenttisuoritusten lisäksi. Tenttikirjat olivat silti luonnollisesti kysytyimpiä. Yleisimpiä tenttikirjoja hankittiin kirjastoon tavallisimmin 10 kappaletta ja laina-aika oli rajoitettu kahteen viikkoon kovan kysynnän vuoksi. Kaikki eivät kuitenkaan noudattaneet laina-aikoja ja sakkojärjestelmä oli esillä jo 1940-luvun lopulla kurittomien lainaajien hillitsemiseksi.⁵³

⁴⁹ Yhteiskunnallisen korkeakoulun järjestelykomitean mietintö. Helsinki 1950. s. 3-4.

⁵⁰ Rasila, s. 234.

⁵¹ Rasila, s. 272.

⁵² Rasila, s. 139.

⁵³ Kävimme kurkistamassa kirjastoon. Teisku 2/1949. s. 8-9.

Kirjaston henkilökunnalla riitti 1950-luvulla töitä tehtäviksi. Lainauspöydän ääressä oli nimittäin ainakin lehtitietojen mukaan aina asiakkaita. Samoin kirjaston lukusali jäi pian ahtaaksi ja etenkin kirjaston laaja aikakauslehtivalikoima oli asiakkaiden suuressa suosiossa. Lukusalilainoja alettiin tilastoida lukuvuodesta 1947-1948 lähtien ja ne kasvoivat liki yhtä vinhaa vauhtia kuin kotilainatkin. Viisikymmenluvulle tultaessa annettiin lukusalilainoja jo useita kymmeniä päivässä.⁵⁴ Lukusalissa hiljaisuus oli toivottavaa, mutta lukusalin lattiamateriaali ja käytetyt kalusteet eivät antaneet siihen täyttä mahdollisuutta.⁵⁵

Sörkän yliopiston maine oli jo sodan jälkeen kiirinyt laajemman yleisön tietoisuuteen. Samoin kirjaston yhteiskuntatieteelliset kokoelmat alkoivat kiinnostaa yhä enenevässä määrin myös koulun ulkopuolisia asiakkaita. Olihan kirjasto avoin kaikille lainaajille ja lainakortin sai kuka tahansa tiedonhaluinen. Ensimmäisenä YKK:n ulkopuolisista käyttäjistä kirjaston kokoelmat löysivät Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan opiskelijat.⁵⁶ Mutta pitkin 1950-lukua korkeakoulun ulkopuolisten lainaajien osuus kasvoi aina vain suuremmaksi. Lukuvuonna 1951-1952 kotilainoja annettiin 1032:lle eri henkilölle, joista 740 henkeä oli korkeakoulun henkilökuntaa tai opiskelijoita ja 293 ulkopuolista lainaajaa.⁵⁷ Kirjaston viimeisenä Helsingin lukuvuotena 1959-1960 oli kirjaston 1723 kotilainajaista jo 844 henkilöä korkeakoulun ulkopuolisia. Kirjaston lainaajista siis noin puolet oli korkeakoulun ulkopuolisia, eli se merkitsi kirjaston kokoelmien tulleen Helsingissä laajemmaltikin tunnetuiksi.⁵⁸

Yhteiskunnallisen korkeakoulun kirjaston kokoelmia kuitenkin pyrittiin kehittämään koulun oman väen tarpeita varten. Hankintaehdotuksia sai tehdä lainaustoimiston tiskillä olleeseen mustaan vihkoon. Ja niitä tehtiinkin aktiivisesti.⁵⁹ Vielä aivan 1950-luvun alussa useat YKK:n opiskelijat joutuivat pro graduansa tehdessään turvautumaan Helsingin muiden kirjastojen, kuten Helsingin yliopiston kirjaston ja etenkin Eduskunnan kirjaston, apuun.⁶⁰ Mutta pitkin 1950-lukua kokoelmat kehittyivät muunkin kuin kurssikirjallisuuden osalta opiskelijoiden tarpeita paremmin vastaaviksi.

⁵⁴ Koistinen, Erkki. Korkeakoulumme henkinen arsenaali. Teisku 1-2/1951. s. 8.

⁵⁵ Laasonen, Viljam. YKK:n kirjaston muutto Tampereelle. Käsikirjoitus TAYK:n arkistossa.

⁵⁶ Mirja Seppälän haastattelu 18.8.2004.

⁵⁷ YKK:n vuosikertomus 1951-1952. Hki 1953. s. 21-22.

⁵⁸ YKK:n vuosikertomus 1959-1960. Hki 1960. s. 27-29.

⁵⁹ Mirja Seppälän haastattelu 18.8.2004.

⁶⁰ Hilikka Knaapi-Rungin haastattelu 14.10.2004.

2.5 Jälleen kohti pohjoista

Yhteiskunnallisen korkeakoulun vuonna 1930 valmistunut Franzeninkadun rakennus oli jo 1950-luvulla jäänyt monta sataa opiskelijaa käsittävälle korkeakoululle pieneksi. Muiden ohessa myös kirjaston tilat olivat suunniteltu huomattavasti pienemmälle asiakaskunnalle. Siksi kokoelmien karttumisesta johtuen jouduttiin etsimään varastotilaa osalle kirjaston kirjoista muualta. Vuonna 1957 kirjasto saikin sijoittaa osan kokoelmistaan maksutta Helsingin yliopiston kirjaston uuteen varastokirjastoon Asikkalaan.⁶¹

Myöskään kirjastotyölle eivät tilat tarjonneet paljolti vaihtoehtoja. Aineiston käsittely- ja luokitustyö tehtiin asiakkaiden kanssa samassa tilassa. Yleensä tämä tapahtui kiireisen lainaustiskin ääressä. Luokitustyöhön osallistuivat myös kirjastoapulaiset alikirjastonhoitajien ohella. Vain kirjaston esimiehellä eli kirjastonhoitajalla oli käytössään oma huone, jota alaiset kuitenkin käyttivät arkipäivän kirjastotyöhön.⁶² Luettelointityö oli kirjaston toimivuuden kannalta ensiarvoisen tärkeää. Vuosikymmenen loppuun mennessä kirjastossa olikin jo noin 54500 teosta, joista oli tehty 44000 aakkosellista korttia, 33500 aineenmukaista korttia ja noin 27000 asianmukaista korttia.⁶³

Tilanne kehittyi 1950-luvun puolivälin jälkeen nopeasti siihen suuntaan, että Yhteiskunnallisen korkeakoulun muutto pois Helsingistä olisi varteenotettava vaihtoehto. Korkeakoulun tilat olivat liian pienet ja vaatimattomat jo silloiseenkin toimintaan. Lisäksi Helsingin kaupunki ei osoittanut suurta tukea korkeakoulua kohtaan. Yhteiskunnallisen korkeakoulun muuttamista pois Helsingistä oli esitetty jo 1940-luvulla, jolloin Turku oli esillä YKK:n tulevaisuuden sijaintipaikaksi. 1950-luvun puolimaissa Tampere alkoi näyttää yhä paremmalta kotikaupungilta korkeakoululle. Yhtenä suurimpana syynä oli Tampereen kaupungin johdon päättäväinen halu saada YKK Tampereelle.⁶⁴ Vuonna 1956 tehtiin päätös Yhteiskunnallisen korkeakoulun muuttamisesta Tampereelle ja suunnittelutyö pantiin vireille. Varsinainen muutto Helsingistä Tampereelle tapahtui vuoden 1960 aikana, kun Yhteiskunnallisen korkeakoulun uusi rakennus Tampereen Kalevantielle valmistui.

⁶¹ YKK:n vuosikertomus 1957-1958. Hyvinkää 1958. s.25-27.

⁶² Mirja Seppälän haastattelu 18.8.2004.

⁶³ YKK:n vuosikertomus 1959-1960. Helsinki 1960. s. 27-29.

⁶⁴ Rasila. s. 185-191.

Yleisesti on perin harvinaista, että korkeakoulukirjasto muuttaa toiselle paikkakunnalle. Suomessa paikkakuntaa on vaihtanut Helsingin yliopisto kirjastoineen vuonna 1828. Tosin muuttokuorma oli perin vaatimaton, sillä Turun palon yhteydessä kirjaston kirjat tuhoutuivat kotilainassa olleita kirjoja lukuun ottamatta. Yhteiskunnallisen korkeakoulun muutto Tampereelle perustui toimintaedellytysten paranemiseen uudella paikkakunnalla. Kirjaston osalta olosuhteiden paraneminen nähtiin erittäin huomattavana.

3 KIRJASTON TOIMITILAT TAMPEREELLA

3.1 Pääkirjasto Kalevantiellä

Yhteiskunnallisen korkeakoulun kirjaston muutto Helsingistä Tampereelle tapahtui pääosin vuoden 1960 elo- ja syyskuun aikana. Muuttoa varten oli ollut melkoinen työ löytää sopivia muuttolaatikoita. Lopulta päädyttiin ammuslaatikoiden lainaamiseen Puolustusvoimilta. Ne olivat sopivan kokoisia ja lisäksi ammuslaatikoihin oli mahdollista naulata kansi estämään kirjojen hukkumisen muuton aikana. Muuttolaatikat kuljetettiin Tampereelle rekoilla ja ne täyttivät täyteen viisitoista umpiperävaunua. Muuttolaatikoiden saavuttua Tampereelle ei muutto suinkaan vielä ollut ohi. Ajallisesti suurin ponnistus oli vielä esillä, nimittäin kirjaston järjestäminen.⁶⁵

Yhteiskunnallisen korkeakoulun uusi rakennus Tampereella sijaitsi osoitteessa Kalevantie 4. Kirjasto puolestaan oli näkyvällä paikalla pääsisäänkäynnistä katsoen vasemmalla neljässä eri kerroksessa. Rakennuksen rakennustapana oli käytetty runkorakennelmaa, jolle tyypillistä oli laajat avarat tilat. Niinpä kirjastoon oli helppo muodostaa lukusaleja ja muita avaria tilaratkaisuja. Aikakauslehdille oli oma lukusali ja sen hyllyihin voitiin sijoittaa jopa 800 eri lehden vuosikerrat. Lisäksi uutta oli kirjaston näyttelyhalli, johon saatiin esille muiden muassa kirjaston erikoiskokoelmia, kuten vanhaa kirjallisuutta. Kaikkiaan lattiapinta-alaa oli noin 2200 neliötä, hyllymetrejä avokokoelmassa ja varastossa täyteen 6000 metriä ja suuressa lukusalissa kaikkiaan 117 paikkaa. Korkeakoulurakennuksen suuresta aulasta pääsi suoraan kirjaston toimistokerrokseen, johon oli sijoitettu mm. lainaustoimisto, kortistot, kurssikirjakokoelma sekä jäljennepalvelu, kielenopiskeluhuone ja valokuvauslaboratorio.

⁶⁵ Laasonen, Viljam. YKK:n kirjaston muutto Tampereelle. Käsikirjoitus TAYK:n arkistossa.

Kirjastotilojen kehitettiin kirjaston avautuessa olevan sekä huoneistotiloiltaan että sisustukseltaan uudenaikaisimmat koko Suomessa.⁶⁶

Kirjaston uudenaikaisuus näkyi uusina palveluina. Enää kirjaston tehtävänä ei ollut pelkkä kirjojen lainaaminen asiakkaille, siitä kertoi kirjastoon tehdyt uudet laitehankinnat. Uuteen kirjastoon nimittäin ostettiin muiden muassa levysoitin sekä radiovastaanotin kieltenopiskelua varten. Kirjaston uudentyyppisistä aineistoista kertoi mikrofiliilukulaitteiden ostaminen, joka mahdollisti vanhasta poikkeavan kirjastomateriaalin hankkimisen kirjastoon. Uudesta ajasta kertoi myös kopiokoneen ostaminen.⁶⁷ Kirjaston varaston hyllyt puolestaan olivat modernisti teräsrakenteisia perinteisen puun sijaan. Varastotilaa uskottiin olevan riittämiin. Kirjaston kokoelmathan olivat olleet Tampereelle muutettaessa vain reilut 1000 hyllymetriä, kun pelkästään varaston hyllyissä tilaa oli kaikkiaan yli 4000:lle hyllymetrille kirjoja.⁶⁸ Myös tilaa ajatuksille kirjastossa oli aivan fyysisesti, sillä suuri osa kirjaston tiloista, kuten lukusali ja aikakauslehtisali, olivat kahden kerroksen korkuisia.

Yhteiskunnallisen korkeakoulun muuttaessa Tampereelle oli suunnitteluvaiheessa otettu huomioon mahdollinen tarve lisätiloille, kuten esimerkiksi kirjaston suurista varastotiloista voi huomata. Korkeakoulun tilat oli mitoitettu noin 2000 opiskelijaa varten.⁶⁹ Koulun kasvaminen tapahtui kuitenkin huomattavasti kaikkia ennakkosuunnitelmia nopeammin. Opiskelijamääriä lisäsivät etenkin kaksi uutta tiedekuntaa, sillä vuonna 1964 perustettiin humanistinen tiedekunta ja vuonna 1965 taloudellis-hallinnollinen tiedekunta.⁷⁰

Kirjaston alkuun niin tyhjät hyllymetrit täytyivätkin nopeaan tahtiin, sillä kirjallisuuden hankintamäärät lisääntyivät voimakkaasti Helsingin aikaan verrattuna. Yhteiskunnallisen korkeakoulun kirjasto oli ainoa tieteellinen kirjasto Tampereella ja siksi kokoelmiin oli hankittava lisäyksiä paljon. Alkuvaiheessa tosin kirjasto sai mm. Tampereen kaupungilta lahjoituksena silkkää rahaa aineiston hankintaan.⁷¹ Aivan ihka uusien tiedekuntien syntyessä ei ollut olemassa käyttökelpoisia laitos- tai tiedekuntakirjastoja. Siksi korkeakoulun kirjaston rooli korostui entisestään. Hankintamäärät liki kuusinkertaistuivat viimeisestä Helsingin

⁶⁶ Yhteiskunnallisen Korkeakoulun kirjasto Tampereella. Kirjastolehti 1/1961.

⁶⁷ YKK:n vuosikertomus 1960-1961. Tampere 1961. s. 30-35.

⁶⁸ YYKOO10/1961, 25.9.1961.s.3.

⁶⁹ Kaarinen, s. 259.

⁷⁰ Rasila, s. 211-213.

⁷¹ YKK:n vuosikertomus 1960-1961. Tampere 1961. s. 30-35

lukuvuodesta lukuvuoteen 1965-1966, joka oli viimeinen lukuvuosi Yhteiskunnallisena korkeakouluna.⁷²

3.2 Putkiposti ja tilanahtaus

Kirjaston toiminnan kasvu näkyi paitsi aineiston hankintamäärissä myös luonnollisesti kirjaston käytön voimakkaana kasvuna. Kirjaston käyttö kasvoi vielä aineiston hankintaakin nopeammin.⁷³ Näkyvimmin se oli havaittavissa lainamäärien ohella kirjaston lukusalin käytön ruuhkautumisena. Kirjastolla ei ollut tarjottavanaan riittävästi lukupaikkoja asiakkaiden tarpeisiin. Lukusalipaikan saadakseen täytyi kirjastolle saapua heti yhdeksältä aamulla kirjaston avatessa ovensa.⁷⁴ Niinpä jo vuoden 1965 kesällä kirjaston tiloja jouduttiin remontoimaan lisääntyneen käytön johdosta. Kirjaston lukupaikkoja lisättiin siirtämällä suurin osa avokokoelman kirjoista varastoon ja näin ollen koko kirjaston toisen kerroksen kirjastotila muutettiin lukusaleiksi. Samalla lainaustoimisto sekä korttiluettelot siirrettiin entiseen kirjavarastotilaan. Näin ollen kirjaston lukusalipaikat lisääntyivät 222:een paikkaan, mutta samalla luovuttiin kirjojen pitämisestä avohyllyissä. Vain kurssikirjat säilyivät muutoksen jälkeen avokokoelmana.⁷⁵

Kirjaston kokoelmista oli ennen uudistustakin ollut melkoinen osa varastoissa, mutta uudistuksen jälkeen peruskokoelman kirjoja oli saatavana vain kirjaston virkailijoiden käsien kautta, sillä asiakkailla ei varastoon ollut pääsyä. Kirjan lainaaminen olikin tuolloin nykyistä huomattavasti mutkikkaampaa. Asiakaan löydettyä kirjaston kortistosta kirjan, jonka hän halusi kotilainaksi, täytti hän lainapyyntölomakkeen ja toimitti sen lainaustiskille. Kirjaston virkailijat suorittivat haun varastosta asiakkaalle.⁷⁶ Aluksi varastohakuja tehtiin muutaman kerran päivässä, mutta pian siirryttiin järjestelyyn, jossa asiakas sai kirjan odottaessa.

Lainauksen tehostamiseksi lainaustoiminta järjestettiin niin, että lainaustoimistosta kerrosta alemmaksi vedettiin putki, jota myöden lainaustoimistosta lähetettiin lainapyyntölomakkeet varastoon. Varastossa työskennellyt virkailija puolestaan etsi kirjan ja toimitti kerrosta

⁷² YKK:n vuosikertomus 1959-1960. Helsinki 1960. s. 27-29 ja Tampereen yliopiston kirjasto 1965-1966. Tampere 1967.

⁷³ YKK:n kirjaston vuosikertomus 1963-1964. Tampere. s.3-8

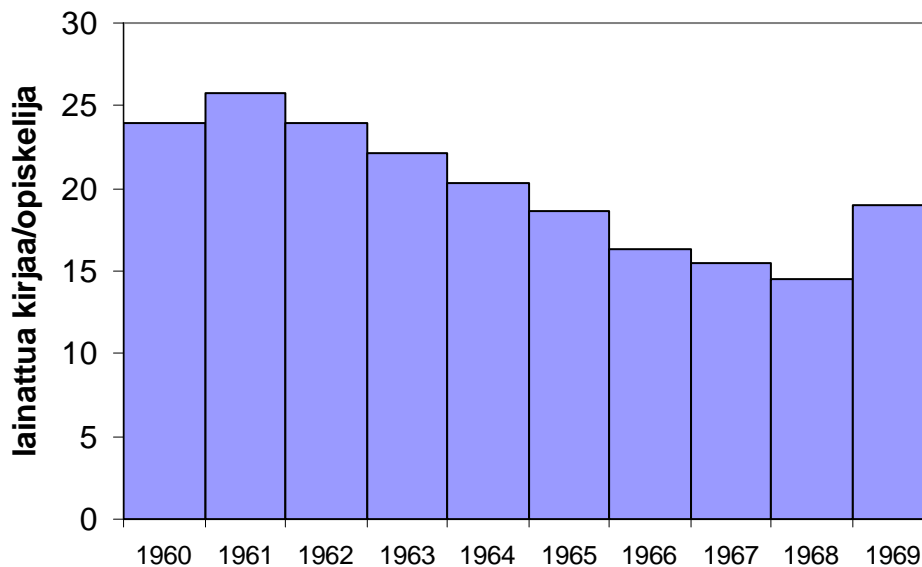
⁷⁴ Mirja Seppälän haastattelu 18.8.2004.

⁷⁵ Uudelleenjärjestetty kirjasto odottaa YKK:n opiskelijoita. YYKOO/nro 10. 10.9.1965. s. 3.

⁷⁶ Tampereen yliopiston kirjasto. Kirjaston opas. Tampere 1968. s.1-8.

ylemmäksi lainaustoimistoon. Siellä virkailija kutsui asiakasta nimeltä, sanalla sanoen kuin lääkärin vastaanotolla, ja kirja saatiin lainattua asiakkaalle.⁷⁷ Kyseisen kaltainen lainausmenetelmä oli alun perin tarkoitettu väliaikaiseksi käytännöksi, sillä kirjasto odotti itselleen lisätiloja. Niitä ei kuitenkaan ollut mahdollista saada ennekuin 1970-luvun lopulla, jolloin pääkirjasto muutti jälleen hieman kohti pohjoista, Attilan kiinteistöön. Putkiposti säilyi kirjaston lainaustoimistossa aina vuoden 1979 Kalevantieltä poisuuttoon saakka. Kuvio 2 käy ilmi putkipostilainauksen tehottomuus. Lainamäärät opiskelijaa kohden laskivat, vaikka kirjaston lainamäärät kasvoivat yliopiston voimakkaan kasvun myötä.

kuvio 2. Tampereen yliopiston kirjaston kotilainat 1960-luvulla

Lähde: Tampereen yliopiston kirjaston vuosikertomukset ja Kaarninen, s.415.

Nykyiseen lainauskäytäntöön verrattuna putkipostilainaus vaati toimiakseen paljon työvoimaa. Liki kaikki kirjaston henkilökunnasta päivystivät vuorollaan kirjavarastossa kirjoja hakemassa ja vuorollaan lainaustoimistossa. Työvoimatarve olikin kasvanut Helsingin ajasta kasvanut yhtä nopeaan kuin kirjaston käyttö. Kirjaston toimiessa Helsingissä kirjastossa oli 5 virassa toimivaa työntekijää.⁷⁸ Kymmenen Tampereen toimintavuoden jälkeen lukuvuonna 1970-1971 kirjastolla oli 16 virkaa eli virkojen määrä ei ollut kasvanut samassa suhteessa töiden lisääntymisen kanssa. Siksi kirjasto joutuikin turvautumaan muunlaiseen työvoimaan. Esimerkiksi kyseisenä lukuvuotena kirjastolla oli 21 tuntipalkkalaista sekä

⁷⁷ Vappu Korsumäen haastattelu 29.10.2004.

⁷⁸ YKK:n vuosikertomus 1959-1960.Helsinki 1960. s. 27-29.

ylimääräisiä virastotyöntekijöitä. Kaikkiaan tuolloin kirjastossa työskenteli 55 eri henkilöä, joista suurin osa lyhytaikaisissa työsuhteissa.⁷⁹ Niinpä tuskin on vaikea kuvitella, että henkilökunnan työtilojen määrä ei ollut Kalevantien tiloissa lainkaan riittävä, koska tilat olivat suunniteltu vain hieman yli kymmenelle työntekijälle.

Kalevantien tilanahtaus näkyi asiakkaille etenkin lainaustoimistossa, joka oli alituisen ruuhkainen sekä riittämättöminä lukusalitiloina. Kirjaston työntekijöille tilanahtaus taas merkitsi vähäistä työtilojen määrää.⁸⁰ Kirjastossa tarvittiin 1970-luvulla moninkertainen määrä työtilaa 1960-vuvun alkuun verrattuna myös kirjojen hankintaan, luettelointiin ja hallintoon. Vuonna 1973 sanomalehtikokoelmalle saatiin uudet tilat, mutta muuten lisätilaa Kalevantien kiinteistöstä ei ollut saatavissa.⁸¹ Kirjastoa oli remontoitu jo kolmeen otteeseen ja kaikki hyöty tiloista oli käytössä. Karua kieltään kertovat Tampereen yliopiston kirjaston vuosikertomukset tuolta ajalta. Säännöllisesti vuodesta 1967 lähtien joka vuosi kirjaston toimitilojen kerrotaan olevan liian pienet kirjaston tehokkaalle toiminnalle. Vuonna 1974 ollaan jo siinä pisteessä, että kirjastolle ei enää anota vaan vaaditaan uusia toimitiloja mahdollisimman pian!⁸² Muutto Kalevantieltä nousikin ainoaksi vaihtoehdoksi.

3.3 Avohyllyjen Attila – tiedon kattila

Koko 1970-luvun ajan Tampereen yliopiston kirjaston uusien tilojen etsiminen oli siis käynnissä, ainakin kirjaston sisällä. Tuohon aikaan esillä oli monenlaisia yliopiston kehittämissuunnitelmia. Milloin suunniteltiin muuttoa Hervantaan, milloin yliopiston laajentamista Kalevantiellä Pinninkadun toiselle puolelle.⁸³ Samaan aikaan Tampereen yliopiston kirjasto oli laajentunut pääkirjaston rinnalle kolmen osastokirjaston verran.⁸⁴ Lopulta pääkirjastolle löydettiin sopiva kiinteistö yliopiston päärakennuksen lähistöltä Attilan kenkätehtaasta, jonka tilat olivat vapautumassa vuokrattavaksi. Kirjaston johtokunta esitti yliopiston hallinnolle jo vuonna 1975 Attilan vuokraamista kirjaston käyttöön kirjastossa laaditun suunnitelman pohjalta.⁸⁵ Kuitenkin vasta noin kaksi vuotta myöhemmin, yliopiston ja

⁷⁹ Tampereen yliopiston kirjasto 1970-1971. Tampere 1973. s. 6-9.

⁸⁰ Eila Knuutilan haastattelu 2.11.2004

⁸¹ Tampereen yliopiston kirjasto 1972-1973. Tampere 1974. s. 3.

⁸² Tampereen yliopiston kirjasto 1973-1974. Tampere 1976. s. 3.

⁸³ Katso esimerkiksi Aviisi 21.1.1972, s.1-2.

⁸⁴ Osastokirjastoja olivat: Lääketieteellinen osastokirjasto, Kasvatustieteen tiedekunnan osastokirjasto sekä kurssikirjasto.

⁸⁵ Tampereen yliopisto. Toimintakertomus lukuvuosi 1975-1976. Tampere 1977. s. 216-225.

valtioneuvoston päätöksellä, Attilan tehdaskiinteistö vuokrattiin kirjaston ja eräiden muiden yliopiston laitosten käyttöön. Kirjasto muutti siis jälleen kerran kohti pohjoista. Samalla kurssikirjasto siirrettiin Domukselta Kalevantielle osaan vanhan pääkirjaston tiloista.⁸⁶

Pääkirjaston muutto Attilaan ajoittui vuoden 1979 kevääseen ja kesään. Kalevantiellä pääkirjasto sulki ovensa asiakkailta 27.huhtikuuta ja uusi pääkirjasto avattiin 3.syyskuuta. Siihen väliin mahtuikin ainakin kirjaston henkilöstölehdessä olleen värikkään kirjoituksen mukaan: verta, hikeä ja kyyneleitä. Yliopiston pääkirjaston muutto ei ollut nimittäin mikään pieni operaatio. Pääkirjaston kokoelmat sisälsivät noin 350 000 nidettä kirjoja sekä noin 26 000 nidosta aikakauslehtiä. Kokoelmat pakattiin kaikkiaan yli 5000:een pahvilaatikkoon ennen siirtoa uuteen rakennukseen. Pelkkä pakkaamistyö oli valmis vasta juuri ennen juhannusta. Pakkaaminen ei ollut aivan yksinkertaista, sillä aineisto pakattiin luokittain aakkosjärjestyksessä. Lisäksi pakkaamista hidasti se, että Attilassa vuoden 1960 jälkeen ilmestynyt kirjallisuus sijoitettiin avokokoelmaan ja sitä vanhempi siirrettiin varastoon.⁸⁷

Alkuvaiheessa pääkirjasto sai Attilasta kaikkiaan 4675 neliön tilat neljään kerrokseen, mikä oli melkoinen parannus vanhan kirjaston 3325 neliöön. Pohja- eli nykyiseen 00-kerrokseen sijoitettiin suljettu kirjavarasto. Pääosa aikakauslehdistä ja tutkijainlukusali, jossa oli 83 paikkaa tuli 0-kerrokseen. Ensimmäisessä kerroksessa aloitti lainaustoimisto ja samassa kerroksessa sijaitsivat myös virkailijoiden työhuoneet. Toisessa kerroksessa sijaitsi käsikirjasto sekä osa lainattavista kirjoista avohyllyissä. Suurin osa lainattavista kirjoista sijaitsi kolmannessa kerroksessa. Lukusalipaikkoja kahdessa ylimmässä kerroksessa oli kaikkiaan 235 paikkaa.⁸⁸ Nykyisestä Attilan pääkirjastosta poiketen kirjastolla oli kaksi sisäänkäyntiä. Toinen ovi oli suunnilleen nykyisellä paikallaan ja toinen pihan puolella Tullikadun päässä rakennusta. Lisäksi aina vuoteen 1985 saakka nykyisessä kurssikirjalukusalissa toimi ruokala ennen muuttoa Attilan B-siipeen nykyiselle paikalleen.⁸⁹

Suurimpia muutoksia asiakkaiden näkökulmasta oli se, että suurin osa kirjaston kokoelmista oli sijoitettuna avohyllyihin. Tuohon aikaan oli perin harvinaista, että korkeakoulukirjaston kokoelmat ovat suurimmaksi osaksi avokokoelmassa lainattavissa. Siksi uutta kirjastoa

⁸⁶ Tampereen yliopisto. Toimintakertomus lukuvuosi 1977-1978. Tampere 1979. s. 202.

⁸⁷ A. Eija. Verta hikeä ja kyyneleitä. Tapiiri 2/1979.

⁸⁸ Yliopistouutiset 35/1979. s.2.

⁸⁹ Veli-Martti Järvelän ja Antero Koiviston haastattelu 6.10.2004.

käytiin ihastelemassa muiden korkeakoulukirjastojen henkilökunnan toimesta.⁹⁰ Vanhoista suurista tehdassaleista onnistuttiinkin luomaan käyttökelpoinen kirjasto, vaikka suuret laajat tilat olivat vaikeasti muunneltavissa. Asiakkaiden kannalta hankalaa oli se, että kirjaston palvelut olivat neljässä eri kerroksessa. Kirjaston työntekijöitä puolestaan harmitti etenkin kirjaston puutteellinen ilmastointi, sillä varsinkin kesäaikaan ilma ei tuntunut vaihtuvan lainkaan.⁹¹

Asiakkaille uutta oli laajojen avokokoelmien ohella se, ettei pääkirjastossa ollut enää erillistä suurta lukusalia. Lukupaikat oli Attilassa sijoitettu kokoelmien yhteyteen. Asiakkaat ottivatkin kirjaston nopeasti omakseen, sillä uuden kirjaston käyttö oli vilkasta. Yliopiston päätalolla sijainneiden ainelaitosten kirjastopalveluja muutto Attilaan luonnollisesti heikensi. Toisaalta taasen suuri osa yliopiston laitoksista sijaitsi hajaantuneena ympäri Tampereen, joten ihanteellista sijaintipaikkaa pääkirjastolle ei ollut helposti löydettävissä. Kirjaston henkilökunta oli muuton jälkeen tyytyväinen uuteen pääkirjastoonsa. Attilan myötä kirjastolla oli mahdollisuus kehittää tilojaan ja palvelujaan asiakkaiden parhaaksi, kun Kalevantiellä oltiin oltu jatkuvien kompromissiratkaisujen ja selviytymisen paineen alla.⁹²

3.4 Pääkirjaston tilat kokevat muutoksia

Attilan kirjasto ei suinkaan ole koko historiansa aikana pysynyt samanlaisena. Kirjasto on laajentunut kaksi kerrosta alkuperäistä ylemmäksi ja ensimmäisen kerran kirjasto sai lisätiloja vuoden 1985 aikana.⁹³ Aluksi neljänteen kerrokseen sijoitettiin tutkijain lukusali ja tutkijainhuoneet, jolloin aikakauslehdet saivat lisätilaa 0-kerroksesta. Myöhemmin kirjasto sai koko A-siiven neljännen kerroksen käyttöönsä. Tiloihin sijoitettiin henkilökunnan työtiloja. Neljänteen kerrokseen on aikojen saatossa muuttanut myös kirjaston hallinto sekä osa kirjaston kokoelmista.⁹⁴ Tutkijanlukusalista sekä tutkijainhuoneista pääkirjasto on sittemmin luopunut, koska kirjasto ei enää katso niiden kuuluvan kirjaston palveluihin. Viidennessä kerroksessa sijaitsi aluksi mm. informaatiopalvelupiste sekä kirjastonkäytön opetustila. Myöhemmin sinne sijoitettiin osa kirjaston kokoelmista lähinnä historian luokat sekä

⁹⁰ Tarja Wisakannon haastattelu 8.10.2004.

⁹¹ Eila Knuutilan haastattelu 2.11.2004.

⁹² Vappu Korsumäen haastattelu 29.10.2004.

⁹³ Kertomus Tampereen yliopiston toiminnasta 1.8.1984-31.12.1985. Tampere 1986. s. 110-113.

⁹⁴ Veli-Martti Järvelän ja Antero Koiviston haastattelu 6.10.2004.

tutkijainhuoneita.⁹⁵ Vuodesta 2003 kirjaston viidennessä kerroksessa on sijainnut asiakkaille luku- ja opiskelupaikkoja sekä kirjaston atk-yksikkö. Kerroksen kirjakokoelmat siirrettiin tuolloin Humanistis- kasvatustieteelliseen osastokirjastoon (Humanika).

Kirjaston asiakkaille varmasti kaikkein tutuimmaksi Attilan kirjastossa on tullut ensimmäinen kerros. Yliopisto osti Attilan kiinteistön kokonaan omaksi vuonna 1983, jolloin myös rakennuksen B-siipi tuli yliopiston haltuun. Tämän johdosta kirjaston pihan puolella sijainnut ovi suljettiin asiakkailta ja kulku kirjastoon keskitettiin nykyisen Yliopistonkadun puolelta tapahtuvaksi. Niinpä siitä lähtien kirjastoon on kuljettu yhtä tietä ensimmäisen kerroksen kautta lainaustoimiston editse.⁹⁶ Vuodesta 1986 lähtien kulku kirjastoon on tapahtunut elektronisten valvontaporttien kautta.⁹⁷ Ne otettiin käyttöön estämään kirjojen hävikkiä. Kirjojen varastaminen kirjastosta oli ennen porttien käyttöönottoa helppoa ja valitettavan yleistä.

Ensimmäisessä kerroksessa muutoksia on ollut runsaasti vuosien mittaan. Julkaisujen myyntipiste on laajentunut vuosien mittaan pieneksi kirjakaupaksi asti. Samalla lainaustoimistoa vastapäätä olleet työhuoneet ovat poistuneet kokonaan käytöstä. Muutos toi huomattavasti avaruutta ja valoa koko ensimmäiseen kerrokseen.⁹⁸ Suurin muutos on kuitenkin ollut kurssikirjojen siirtyminen yliopiston päärakennuksesta Attilaan vuonna 1994. Niiden paikkaa ensimmäisessä kerroksessa kertaalleen hieman siirrettiin kaukopalvelun muuttaessa nykyiselle paikalleen Tullikadun päähän kerrosta. Suuri muutos on myös tapahtunut siinä, että ensimmäisessä kerroksessa ennen niin näyttävästi esillä olleet kirjaston kortistot siirtyivät vähitellen syrjään VTLS-järjestelmään siirtymisen jälkeen vuodesta 1992 lähtien.⁹⁹

Kirjaston siirtyminen tietokoneaikaan toi muitakin muutoksia kirjaston järjestelyyn. Informaatiopalvelu siirtyi kolmanteen kerrokseen lähemmäksi asiakkaita ja heidän mahdollisia ongelmiaan uusien tietokantojen parissa. Toisesta kerroksesta muodostui vuosien mittaan pelkästään ei-lainattavaa materiaalia sisältävä käsikirjasto. Sinne tiensä vuosien mittaan löysivät mm. YK-kokoelma, valtiopäiväasiakirjat sekä Tampereen yliopiston

⁹⁵ Attila – tiedon kattila. Pääkirjaston opas opiskelijoille. Tampere 1985.

⁹⁶ Veli-Martti Järvelän ja Antero Koiviston haastattelu 6.10.2004.

⁹⁷ Yliopistouutiset 4/1986, s. 8.

⁹⁸ Terttu Suomen haastattelu 8.9.2004.

⁹⁹ Eila Knuutilan haastattelu 2.11.2004.

tutkielmat ja väitöskirjat. Aluksi kirjaston tarjoamat elektroniset tietokannat olivat saatavilla vain toisen ja kolmannen kerroksen päätteillä.¹⁰⁰

Vuonna 1994 yliopiston kampusalue alkoi saada jo hieman nykyistä muotoaan Pinnin lisärakennuksen valmistuttua. Sinne sijoitettiin lähinnä taloudellis-hallinnollisen tiedekunnan laitoksia. Samalla päätettiin myös kirjastolle avata pieni toimipaikka samaan rakennukseen. Tarkoituksena oli saada kyseisten tieteenalojen uusimmat aikakauslehdet asiakkaiden lähelle. Sinne siirrettiin aikakauslehtikokoelmasta noin 400 kyseisten tieteenalojen lehtiä neljän viimeisimmän vuosikerran verran.¹⁰¹ Pinnin toimipaikka toimi aina vuoden 2000 loppuun saakka, kunnes kirjaston johtokunta päätti sulkea sen ja siirtää aineiston takaisin Attilan kokoelmiin. Pinnin kirjaston käyttö oli sen ylläpitokustannuksiin nähden vähäistä.¹⁰²

Vuoden 2003 aikana tehtiin päätös uuden pääkirjastorakennuksen rakentamisesta Kalevantien varteen osaksi yliopiston kampus-alueetta. Pääkirjasto ottaa siis tulevaisuudessa historiansa ensimmäisen askeleensa kohti etelää. Uuden kirjaston rakennustyöt aloitettiin syksyllä 2004. Kirjaston rakentaminen kestää kaikkiaan noin kaksi vuotta ja uuteen kirjastoon muutto tapahtuu vuoden 2006 kesän aikana. Asiakkaille ovet aukaistaan syyslukukauden 2006 alussa. Pääkirjaston muutto on jo työllistänyt kirjaston henkilökuntaa, sillä kokoelmia joudutaan kehittämään muuton yhteydessä eli kirjaston on osin karsittava kokoelmiensa. Lisäksi kirjaston henkilökunta on osallistunut innokkaasti uuden rakennuksen toimitilojen suunnitteluun.

4 KURSSIKIRJAT IKUISENA KIISTAKAPULANA

4.1 Kurssikirjakysymys 1960-luvulla

Korkeakouluopiskelijoiden määrä kasvoi voimakkaasti 1960-luvulla. Suuret ikäluokat tulivat opiskeluikänsä ja yhteiskunta eli murrosvaihetta, jolloin akateemiseen koulutukseen määrä kasvoi todella runsaasti. Uusia korkeakouluja perustettiin ja entisiä laajennettiin. Se näkyi paitsi eri korkeakoulujen laajentumisena niin luonnollisesti myös korkeakoulukirjastoissa. Opiskelijamäärien nopea ja voimakas lisääntyminen vaikutti esimerkiksi kirjatenttien suorittamisen valtavana kasvuna 1960-luvulla. Toisaalta korkeakoulukirjastojen

¹⁰⁰ Tarja Wisakannon haastattelu 8.10.2004.

¹⁰¹ Vappu Korsumäen haastattelu 29.10.2005.

¹⁰² Tampereen yliopiston kirjasto. Toimintakertomus 2000.Tampere 2001.s.10.

mahdollisuudet lisätä tentittävän kirjallisuuden hankintaa eivät kuitenkaan kasvaneet samassa suhteessa kirjatenttien määrän kanssa.¹⁰³

Kurssikirjojen saatavuus on kautta vuosien ollut yksi korkeakoulukirjaston peruspalveluista opiskelijoille. Yhteiskunnallisen korkeakoulun kirjastolla ei 1960-luvun alun voimakkaina kasvun vuosina ollut varaa hankkia niukoista hankintamäärärahoista johtuen riittävää määrää kurssikirjoja. Helpotusta kurssikirjojen saatavuuteen toi varta vasten kurssikirjoja varten Domukselle vuonna 1963 perustettu YKK:n opiskelijainkirjasto. Sen toiminnan rahoittivat korkeakoulun opiskelijajärjestöt yhdessä Tampereen kaupungin kanssa. Lisäksi kirjasto sai vuosittaista valtionapua. Kirjaston johtokunnan puheenjohtajana toimi YKK:n kirjaston johtaja Arvo Seppälä, joten kirjastoa pystyttiin kehittämään yhteistyössä yliopiston kirjaston kanssa.¹⁰⁴

Lähestyttäessä 1960-luvun loppua kurssikirjatilanne oli Tampereella lehtikirjoittelun mukaan ajautunut kestävämpään tilanteeseen. Lisäksi asiasta olivat yhtä mieltä kaikki Tampereen kirjastot, opiskelijat sekä yliopiston opettajat.¹⁰⁵ Yhteiskunnallinen korkeakoulu oli vielä vuonna 1960 pieni yksityinen noin 1000 opiskelijan opinahjo sen muuttaessa Tampereelle. Kymmenen vuotta myöhemmin koulu oli muuttunut yli 6700 opiskelijan ja kolmen tiedekunnan Tampereen yliopistoksi. Missään muussa korkeakoulussa kasvuvauhti ei ollut yhtä nopeaa ja siksi ongelmat kärjistyivätkin kurssikirjojen suhteen juuri Tampereella. Kahden uuden tiedekunnan myötä yliopiston oppiaineiden lukumäärä oli huomattavasti lisääntynyt ja näin ollen myös eri nimekkäitä olevien tentittävien kirjojen määrä. Samalla myös valtakunnallisella tasolla korkeakoulujen kurssikirjojen saatavuus heikkoa ja niinpä valtio asettikin vuonna 1967 komitean selvittämään asiaa. Se esitti ratkaisuksi valtion tukemia pelkästään kurssikirjoja lainaavia kirjastoita.¹⁰⁶ Niin myös Tampereella toimittiin.

Aluksi yliopiston opiskelija oli joutunut 1960-luvulla hankkimaan tenttikirjansa monista eri kirjastoista. Tampereen yliopiston kirjastossa Kalevantiellä oli ainoastaan jonkin verran kurssikirjoja avokokoelmana lainaustoimiston yhteydessä.¹⁰⁷ Opiskelijain kirjasto puolestaan

¹⁰³ Kurssikirjakomitean mietintö. Komiteanmietintö 1968: B 23, s.5-7.

¹⁰⁴ Ykkö 10/1964, 25.9.1964, s. 4.

¹⁰⁵ Aviisissa huolensa aiheesta esittivät alkuvuoden 1967 aikana mm. opettajakunnasta 10.2.1967 Urpo Harva, Tampereen kaupunginkirjastosta 1.4.1967 opintoneuvoja Marja-Liisa Peltonen ja opiskelijoiden puolesta ylioppilaskunta 21.4.1967.

¹⁰⁶ Kurssikirjakomitean mietintö. Komiteanmietintö 1968: B 23, s.29-31.

¹⁰⁷ Tampereen yliopiston kirjasto. Kirjaston opas. Tampere 1968. s.6.

palveli lainaajia Kalevassa Domuksella. Lisäksi myös Tampereen kaupunginkirjasto sivukirjastoineen piti huolta opiskelijoiden tenttikirjojen saatavuudesta, sillä se hankki myös suuret määrät yliopiston kurssikirjoja kokoelmiinsa.¹⁰⁸ Valtion kurssikirjakomitean esityksen mukaisesti vuoden 1969 kesällä yliopiston kirjaston kurssikirjojen lainaaminen keskitettiin, kun Kalevantien kurssikirjakokoelma siirrettiin Opiskelijain kirjastoon Domukselle ja kirjastot yhdistettiin. Näin perustettiin uusi kirjasto, joka tuli osaksi Tampereen yliopiston kirjastoa.¹⁰⁹ Kaupunginkirjaston kokoelmat säilyivät toki ominaan.

4.2 Kurssikirjasto Domuksella

Uusi Tampereen yliopiston kirjaston kurssikirjaosasto siis peri Opiskelijain kirjaston Vanhan Domuksen d-siivessä sijainneet tilat, joskin tiloja kirjaston perustettaessa laajennettiin 200 neliön verran. Myös Opiskelijain kirjaston kirjastonhoitaja Kari Aronpuro jatkoi aluksi kirjastonhoitajana. Hänen lisäksi kirjastossa oli yksi kokopäiväinen ja yksi puolipäiväinen kirjastoapulainen. Kirjoja oli toiminnan alkaessa tarkalleen 12346 kappaletta, mutta lisää hankittiin heti perustamisen yhteydessä 3000 nidettä.¹¹⁰

Uutta oli myös kirjastoon hankittu valokuvalainausjärjestelmä, joka otettiin heti syksyllä 1969 käyttöön. Se merkitsi sitä, että kirjaston käyttäjä tarvitsi kirjoja lainatakseen oman lainauskortin, ensimmäistä kertaa Tampereen yliopiston kirjaston historiassa. Lainauskortiksi kävi kurssikirjaston oman kortin ohella myös Tampereen kaupunginkirjaston kortti, koska siellä oli käytössä vastaavanlainen kameralainaus.¹¹¹ Järjestelmän takia kirjojen laina-aika oli tasan kuukauden mittainen ja kirjojen uusintalainaus oli mahdollista vain kameran avulla. Itse lainaustapahtumaa uusi järjestelmä nopeutti huomattavasti. Kameralainaukseen siirtyminen edistyi alkuvaiheessa hitaasti, sillä liki kaikki kurssikirjat olivat lainassa uuden kirjaston perustamishetkellä!¹¹²

Opastaakseen opiskelijoita kurssikirjojen ääreen Tampereen yliopiston kirjasto ryhtyi julkaisemaan vuonna 1969 luetteloja Tampereen ja sen lähialueiden kirjastojen

¹⁰⁸ Opintoneuvoja Marja-Leena Peltosen Aviisissa 1.4.1967 olleen kirjoituksen mukaan suosituimpia yliopiston tenttikirjoja kaupunginkirjastossa oli jopa kymmeniä kappaleita.

¹⁰⁹ Tampereen yliopiston kirjasto 1969-1970. Tampere 1972. s.3.

¹¹⁰ Aviisi 5.9.1969, s.10.

¹¹¹ Sama.

¹¹² Aviisi 19.9.1969, s. 4.

kurssikirjallisuudesta. Kyseinen opus kertoi mistä eri kirjastoista yliopiston tutkintovaatimusten kurssikirjat löytyivät.¹¹³ Opiskelijalehti Aviisissa vinoiltiin opaskirjan olevan hyvä opas reippailuun, sillä vaikka opiskelija saikin tietää oliko kirja kirjaston kokoelmissa, sen saatavuus oli asia erikseen. Monessa kirjastossa paikan päällä käyminen ei välttämättä tuottanut tulosta.¹¹⁴ Kuitenkin vuosien mittaan kurssikirjallisuusluetteloa julkaistiin 1970-luvulla aina opintovaatimusten muututtua.

Kurssikirjasto kasvoi nopeasti, sillä sen nideluku oli kasvanut vuoteen 1973 mennessä reilusta 12000 niteestä jo 44000 niteeseen.¹¹⁵ Kirjastotyötä uudet kirjat vaativat hieman vähemmän kuin pääkirjastossa, sillä kirjat sijoitettiin kirjastoon aakkosjärjestykseen eikä niitä tarvinnut luokitella. Kirjojen hankkiminen sen sijaan ei ollut kovin nopeaa puuhaa. Monet yliopiston opettajat vaativat aina uusimman painoksen tenttikirjasta ja kun kirjojen hankkiminen ulkomailta Suomeen kesti tuolloin usein jopa kuukausia, ei kurssivaatimusten vaihtuessa aina ollut kirjoja riittävästi saatavana.¹¹⁶

Kurssikirjojen saatavuutta heikensi kuitenkin ennen kaikkea se, että monet opiskelijat varasivat syksyllä tenttikirjat koko lukuvuodeksi.¹¹⁷ Kirjavarauksia olikin kirjastossa jatkuvasti esimerkiksi 1970-luvun lopulla tuhansia. Samalla itse kirjasto oli laajentunut jo yli 100000 niteen kirjastoksi ja kaipasi kipeästi uusia suurempia tiloja. Ne löytyivätkin vuonna 1979 Kalevantieltä pääkirjaston muuttaessa Attilaan. Tuolloin kurssikirjastossa oli 5 kokopäivätoimista ja 4 puolipäiväistä virkailijaa.¹¹⁸ Kymmenessä vuodessa kurssikirjastosta oli tullut opiskelijoiden keskitetty tenttikirjojen lainaamispaikka ja se oli edesauttanut huomattavasti kurssikirjojen parempaa ja helpompaa saatavuutta. Lisäksi muutto päätalolle lähemmäs yliopiston kaikkia opetustiloja oli opiskelijoille mieleinen.

4.3 Tietokone lainauksen avuksi

Kurssikirjasto sai Kalevantieltä vanhan pääkirjaston tiloista kahden kerroksen toimitilat suurine varastoineen vuonna 1979. Opiskelijoiden kannalta merkittävin uudistus tilojen

¹¹³ Tampereen yliopiston kirjasto 1968-1969. Tampere 1972, s.3.

¹¹⁴ Aviisi 8.3.1968, s. 5.

¹¹⁵ Tampereen yliopiston kirjasto 1972-1973. Tampere 1974, s.3.

¹¹⁶ Tarja Wisakannon haastattelu 8.10.2004.

¹¹⁷ Sama.

¹¹⁸ Aviisi 27.11.1979, s.3.

suhteen oli vanhan pääkirjaston suuren lukusalin muuttuminen kurssikirjalukusaliksi. Sinne tuli jokaista tutkimusvaatimuksessa olevaa kirjaa vähintään yksi lukusalikappale. Näin ollen oli mahdollista lukea tenttiin, vaikkei haluamaansa kirjaa ollutkaan saanut kotilainaksi. Tosin toimitiloissa oli alkuun hieman hiomista, sillä esimerkiksi henkilökunnan työtiloihin jouduttiin kulkemaan aina lukusalin kautta. Se merkitsi myös sitä, että kirjastoon tuleva uusi materiaali kannettiin aina lukusalin kautta.¹¹⁹ Onneksi moista järjestelyä ei kestänyt kuin ensimmäisen toimintavuoden ajan.

Muuttaminen yliopiston päätalolle merkitsi opiskelijoiden mielenkiinnon kasvamista kirjaston kokoelmia kohtaan. Kummaa kyllä, lainamäärät eivät juuri kasvaneet, mutta varaukset moninkertaistuivat. Heti ensimmäisenä syksynä päätalolla on mainittu asiakkailta olleen 12000 kirjanvarausta.¹²⁰ Laatikot, joissa kaikkia kirjanvarauskortteja lainaustoimistossa säilytettiin, on mainittu herättäneen kunnioitusta. Opiskelijoille oli muodostunut tavaksi varata mahdollisimman monta tenttikirjaa aina kerralla, sillä tenteissä käymisen into ei tietävästi ollut kasvanut. Kirjat kiersivät huonosti, mutta teettivät huomattavasti työtä lainaustoimistossa. Jonot olivat tuttu näky.¹²¹

Niinpä vuoden 1981 alussa asetti yliopiston rehtori työryhmän pohtimaan kurssikirjojen kierron tehostamista.¹²² Työryhmä tutustui muiden muassa Helsingin yliopiston kurssikirjalainaamossa olevaan lainausjärjestelmään, jonka pohjalta Tampereellakin päätettiin siirtyä atk-pohjaiseen lainaamiseen. Tuhansia nimekkeitä kirjallisuutta ei kuitenkaan siirretty aivan noin vain atk-pohjaiseen kirjarekisteriin, kuten tuon ajan termi tietokannasta kuului. Vuonna 1983 hankittiin kurssikirjastoon Nokian MikroMikko-tietokone, jonka kurssikirjastoa varten räätälöityyn rekisteriin kirjoja ja niiden bibliografisia tietoja ryhdyttiin syöttämään. Kirjojen saaminen tietokoneelle vei kuitenkin aikaa liki vuoden, sillä kirjasto oli auki normaalisti koko siirtymäajan, eikä lainassa olevia kirjoja voinut luonnollisestikaan luetteloida.¹²³

¹¹⁹ Raili Katajala. Kurssikirjasto uusissa tiloissa: Kiinnostavia ratkaisuja ja suunnitelun ihmeitä. Tapiiri 2/1979, s.8-9.

¹²⁰ Sama, s.9.

¹²¹ Tarja Wisakannon haastattelu 8.10.2004.

¹²² Tampereen yliopisto toimintakertomus. Lukuvuosi 1980-1981. Tampere 1982, s. 181.

¹²³ Raili Katajala. Väinämöisenkadulta Kalevantien kautta Attilaan. Tampereen yliopiston kirjaston tiedotuslehti 1/1993. s. 5-7.

Uuteen järjestelmään siirtyminen tapahtui kesällä 1984. Tuolloin käytössä oli kolme lainauspäättettä lukukynineen ja 5339 nimekkeen rekisteri. Järjestelmällä oli lukuisia etuja vanhaan kameranlainausjärjestelmään verrattuna. Näyttöpäätteeltä asiakas saattoi katsoa oliko hänen haluamaansa kirja saatavilla, montako varausta siihen oli tehty sekä todennäköisyyden siitä koska se palautuu kirjastoon. Vanhassa järjestelmässä asiakas ei voinut kyseisiä seikkoja tietää. Toisaalta järjestelmän hankaluutena oli se, että järjestelmästä tietoja haettaessa täytyi tietää kyseisen kirjan tunnusnumeron, eikä sitä voinut hakea nimekkeen mukaan kuten nykyaikana on totuttu. Kirjan tunnusnumeron asiakas puolestaan löysi kurssikirjaston kortistosta, joka muutettiin mikrokorttimuotoon.¹²⁴

Kirjakokoelmien hallittavuuden kannalta uusi järjestelmä oli huima edistysaskel. Päätteeltä näki nopeasti kenellä kirja oli lainassa ja ennen kaikkea kirjojen karhuaminen kävi selvästi entistä tehokkaammaksi. Entisessä järjestelmässä kirjojen karhuaminen oli tapahtunut manuaalisesti läpikäymällä paperisia lainalomakkeita. Se oli todella hidasta puuhaa ja karhuaminen oli jatkuvasti noin puoli vuotta ajastaan jäljessä.¹²⁵ MikroMikon avulla sai tiedon myöhässä olevista lainoista suoraan tietokoneelta. Käytännössä karhuamista ryhdyttiin tekemään ensisijassa niistä kirjoista, joiden laina-aika oli eräännytynyt ja joihin oli tehty varauksia. Aluksi karhukirjeet tulostettiin suoraan järjestelmästä kerran viikossa, myöhemmin karhuamisesta tuli jokapäiväistä.¹²⁶

Kurssikirjojen kierto kohentuikin uuden järjestelmän myötä. Karhuaminen tehosti asiakkaiden muistia palauttaa kirjat kirjastoon. Kirjastotyön kannalta järjestelmä helpotti ruuhkaa lainaustoimistossa, jossa ei enää varailtu kirjoja laajamittaisesti vain varmuuden vuoksi. Samalla kirjaston henkilökunnalle koettiin MikroMikon tulo helpotuksena. Vapautuihan nyt aivan uudella tavalla aikaa muihin kirjastotöihin, kun lainaustoimistotyöt eivät työllistäneet niin voimakkaasti henkilökuntaa.¹²⁷ Silti usein kirjoja katosi teille tietämättömille. Kurssikirjat ovat aina olleet Tampereen yliopiston kirjaston varastetuinten opusten joukossa. Koska 1980-luvun alkuvuosina ei vielä ollut käytössä hälytysportteja, iskivät pitkäkyntiset

¹²⁴ Yliopistouutiset 19/1984. s.2.

¹²⁵ Tarja Wisakannon haastattelu 8.10.2004.

¹²⁶ Raili Katajala. Väinämöisenkadulta Kalevantien kautta Attilaan. Tampereen yliopiston kirjaston tiedotuslehti 1/1993. s. 5-7.

¹²⁷ Sama.

varkaat usein juuri kurssikirjojen kimppuun. Pahimpina hävikki vuosina kurssikirjoja varastettiin liki 2000 kappaletta.¹²⁸

4.4 Osaksi Pääkirjastoa

Kurssikirjaston MikroMikkokin alkoi osoittaa väsymisen merkkejä vuosien mittaan. Tultaessa 1990-luvulle alkoi järjestelmän toiminta ohjelmistovikojen takia olla kriittisessä pisteessä. Esimerkiksi vuoden 1990 syksyllä Mikko temppuili itsensä monesti epäkuntoon ja kirjastoa jouduttiin pitämään useita päiviä suljettuna laitevian takia. Normaalioloissa kurssikirjoja lainattiin päivittäin tuolloin noin 1500 kappaletta, eikä moisen määrän lainaaminen manuaalisesti kuittilainoina ollut mahdollista.¹²⁹ Tuolloin kirjaston henkilökunta sai osakseen asiakkailta voimakkaita kiukunpurkauksia, vaikka he olivat tilanteesta yhtä turhautuneita kuin asiakkaat. Järjestelmän toimimattomuuden takia ei ainoastaan lainaus, vaan myös kirjojen luettelointi järjestelmään oli mahdotonta. Kurssikirjaston MikroMikko keräsi samalla kuuluisuutta, sillä se pääsi lakkoilullaan lehdistön palstoille ja jopa radioon asti.¹³⁰

VTLS-järjestelmään kurssikirjasto siirtyi ensimmäisenä Tampereen yliopiston kirjastossa. Ensimmäinen laina uudessa järjestelmässä tehtiin 16.9.1991.¹³¹ Valmisteluja uuteen järjestelmään siirtymiseen oli tehty kurssikirjastossa kuitenkin jo pari vuotta ennen sitä. Uusi järjestelmä ratkaisi kurssikirjaston lainaus- ja järjestelmäongelmat, mutta joitakin ongelmia kirjastoon silti jäi. Suurin niistä oli tilakysymys. Kaikki kurssikirjat eivät yhdessä henkilökunnan ja asiakkaiden kanssa mahtuneet enää riittävän hyvin Kalevantien tiloihin.¹³² Kirjaston laajenemismahdollisuudet kiinteistössä eivät myöskään olleet mahdollisia. Siksi kurssikirjasto päätettiin siirtää Attilaan osaksi pääkirjastoa. Muutto tapahtui vuoden 1993 lopussa. Samalla Kurssikirjasto erillisenä osastona lakkautettiin ja kurssikirjakokoelma siirrettiin osaksi pääkirjastoa. Kurssikirjaston henkilökunnasta yksi siirtyi Pyynikin kirjastoon, mutta suurin osa, eli 8 henkilöä, puolestaan pääkirjastoon.¹³³ Päätalolle jäi tuolloin ainoastaan kurssikirjalukusali, joka toimi Kalevantiellä aina vuoden 1999 loppuun saakka.

¹²⁸ Aviisi 12.2.1985, s. 6.

¹²⁹ Yliopistouutiset 44/1990. s.2.

¹³⁰ Raili Katajala. Väinämöisenkadulta Kalevantien kautta Attilaan. Tampereen yliopiston kirjaston tiedotuslehti 1/1993. s. 5-7.

¹³¹ Vuorinen, Tuula. Tampereen yliopiston kirjaston VTLS-kirjastojärjestelmän käyttöönottoprojekti 14.1.-31.12.1991. s. 4.

¹³² Eija Heikkinen. Miksi kurssikirjasto ei saa lisätiloja? Tapiiri3/1989. s.7-9.

¹³³ Tampereen yliopiston kirjaston toimintakertomus 1993. Tampere 1994. s.4.

Uudistunut pääkirjasto kurssikirjakokoelmineen avattiin asiakkaille 10.1.1994.¹³⁴ Kurssikirjoille oli remontoitu tilat kirjaston ensimmäisestä kerroksesta ja asiakkaat löysivät kokoelman nopeasti. Muutosta tiedottamiseen oli kiinnitetty erityistä huomiota. Kurssikirjojen tulo Attilaan merkitsi lainamäärien moninkertaistumista pääkirjastossa, eikä ruuhkat lainaustiskillä enää olleet tuntematon näky.¹³⁵ Vuonna 2000 avattiin Attilan 0-kerrokseen kurssikirjalukusali, joka korvasi päätalolla toimineen yksikön toiminnan.¹³⁶ Jatkuvasta kirjojen hävikistä johtuen kirjasto joutui aloittamaan kurssikirjalukusalilainojen valvomisen vuoden 2002 helmikuusta lähtien. Kirjat siirrettiin virkailijan tiskin taakse hyllyyn, josta asiakas sai kirjastokorttia panttina käyttäen kirjan luettavaksi. Käytäntö osoittautui toimivaksi, sillä kirjojen hävikkiongelmat poistuivat ja samalla kirjasto sai tietoonsa mitä kirjoja asiakkaat lukusalissa eniten lukevat. Näin kirjasto pystyi kohdentamaan uusien kirjojen hankinnat paremmin asiakkaiden tarpeita vastaaviksi.¹³⁷

5 LAINAUSTOIMINTA – KUIITEISTA ITSEPALVELUUN

5.1 Lainakuitit työllistivät henkilökuntaa

Kirjojen kotilainaus on varmasti kirjaston toimintamuodoista asiakkaille kaikkein tutuin. Nykyisin olemme jo tottuneita siihen, että kirjastoissa lainaaminen tapahtuu tietotekniikkaa avuksi käyttäen ja että asiakas pystyy myös itsenäisesti lainaamaan haluamansa kirjat. Tietotekniikkaan pohjautuva lainausjärjestelmä tuli hallitsevaksi ratkaisuksi Tampereen yliopiston kirjastossa vuonna 1992.¹³⁸ Ennen sitä lainaus tapahtui, kurssikirjastoa lukuun ottamatta, vain ja ainoastaan manuaalisesti, lainakuitein. Siksi onkin hyvä muistuttaa mieliin, miten se tapahtui.

Kuittilainauksen aikaan kirjaa lainatessa täytettiin kalkkeeripaperista oleva lainakuitti, jonka päällimmäisen osan asiakas sai kirjan mukana kotiinsa. Lainakuittiin tuli voimakkaasti kuulakynällä tekstata lainattavan kirjan bibliografiset tiedot, joista tärkeimpiä olivat pääsana, teoksen nimi, luokka sekä hankintanumero. Hankintanumeron avulla kirja pystyttiin yksilöimään saman teoksen muista niteistä. Samoin jokaiseen lainakuittiin tuli asiakkaan nimi

¹³⁴ Tampereen yliopiston kirjaston toimintakertomus 1993. Tampere 1994. s.4.

¹³⁵ Terttu Suomen haastattelu 8.9.2004.

¹³⁶ Tampereen yliopiston kirjasto. Toimintakertomus 2000. Tampere 2001. s.6.

¹³⁷ Tampereen yliopiston kirjasto. Toimintakertomus 2002. Tampere 2003. s.9.

¹³⁸ Tampereen yliopiston kirjaston toimintakertomus 1991. Tampere 1993. s. 3.

sekä osoite. Lainaustoimistossa kirjastovirkailija kirjoitti kuittiin kirjan eräpäivän ja repäisi paperin päällimmäisen osan asiakkaalle kirjan mukaan. Kirjastolle jäi kuitista kalkkeeripaperin alemmat osat. Samaa kuittia käytettiin myös varauksien tekemiseen ja tuolloin asiakkaalle lähetettiin saman kuitin alin osa, joka toimi varauksen saapumisilmoituksena. Lisäksi kirjastolle jäi palautuskehotuksena toiminut osa lainakuitista.¹³⁹

Kirjaston osaa lainakuiteista säilytettiin lainaustoimistossa sekä pääsanan että lainaajan sukunimen mukaan aakkosjärjestyksessä. Tavallaan voitaisiin ajatella, että kyseinen laatikosto sisältöineen vastasi lainauksen osalta nykyistä tietokoneella olevaa tietokantaa lainauksen suhteen. Jos asiakas ei löytänyt kirjaa hyllystä ja halusi selvittää, onko kirja lainassa, täytyi hänen kääntyä asiassa lainaustoimiston puoleen. Virkailija katsoi pääsanan mukaisesta laatikostosta, oliko kirja lainassa. Jos kirja oli lainassa, siihen tehtiin varaus. Lainakuitit ja niiden säilyminen lainaustoimistossa oikeassa järjestyksessä oli ensiarvoisen tärkeää lainauksen sujuvuuden kannalta.¹⁴⁰

Manuaalisesti lainakuitein toimiva lainaus on toimiva järjestelmä pieniin kirjastoihin, joiden kotilainojen määrä on vähäinen. Tampereen yliopiston kirjasto kasvoi kuitenkin jo 1960-luvulla monitieteelliseksi korkeakoulukirjastoksi, jossa lainamäärät hipoivat 100000 kotilainaa vuodessa. Pääkirjastossa oli lisäksi vuosina 1965-1979 liki kaikki lainattavat kirjat sijoitettuna varastoon, eikä avokokoelmaa käytännössä ollut olemassa. Kirjojen saaminen lainaksi vei siis usein aikaa, sillä kirjan lainaaminen oli nykymenoon verrattuna hidasta. Asiakas joutui odottamaan sitä, että kirja toimitettiin varastosta lainaustoimistoon. Lainausjonossa jonottaminen jäikin tutuksi kokemukseksi pääkirjaston lainaajina 1970-luvulla asioineille.¹⁴¹

Kaikilla lainattavilla kirjoilla oli olemassa laina-aika, jonka jälkeen kirja piti palauttaa takaisin kirjastoon. Käytännössä kirjojen karhuaminen laina-ajan päätyttyä oli kuitenkin hyvin hankalaa. Jos toinen asiakas ei varannut samaa kirjaa, sai asiakas pitää kirjaa käytännössä itsellään korvauksetta myös laina-ajan päättymisen jälkeen. Käytäntöä kutsuttiin avolainaksi. Kirjoja kuitenkin myös karhuttiin. Kirjaston henkilökunta pitikin kerran vuodessa muun

¹³⁹ Terttu Suomen haastattelu 8.9.2004.

¹⁴⁰ Sama.

¹⁴¹ Vappu Korsumäen haastattelu 29.10.2004.

yliopistoväen viettäessä pääsiäislomaa karhuamistalkoot eli tuttavallisemmin karhukoplapäivät. Tuolloin kirjaston lainaustoimistossa käytiin tuhansia lainakuitteja läpi ja etsittiin niiden joukosta lainoja, joita ei ollut palautettu määräaikaan mennessä. Jos tällainen kuitti löydettiin, lähetettiin asiakkaalle palautuskehoitus postitse. Lainojen joukosta saattoi löytyä jopa vuosia lainassa olleita kirjoja. Järjestelmä ei tosiaankaan edistänyt kirjojen tehokasta kiertoa.¹⁴²

Kurssikirjasto poikkesi muista Tampereen yliopiston kirjaston yksiköistä lainausjärjestelmän suhteen. Sen toiminta oli pääasiassa lainausvaltaista ja siksi lainauksen sujuvuuteen kiinnitettiin siellä erityistä huomiota. Kurssikirjastossa oli perustamisestaan vuodesta 1969 lähtien ensimmäiset viisitoista vuotta käytössä kameralainaus, jota varten tarvittiin erillinen kirjastokortti. Vuonna 1984 kurssikirjastossa siirryttiin ensimmäisenä Tampereen yliopiston kirjastossa ATK-lainaukseen, kun Nokian MikroMikko-tietokone tuli lainausjärjestelmän toimijaksi. Kurssikirjastossa siirryttiin myös ensimmäisenä kokonaisvaltaiseen atk-pohjaiseen kirjastojärjestelmään, kun siellä otettiin VTLS-järjestelmä käyttöön syksyllä vuonna 1991.

5.2 Palvelumaksut – asiakkaiden kiusaksiko?

Vuoden 1993 alusta alkaen valtion laitoksilta poistui vapaakirjeoikeus. Kirjaston kannalta se merkitsi sitä, että kirjasto joutui kyseisen vuoden alusta itse maksamaan kaikista lähettämistään postilähetyksistä, kuten karhukirjeistään ja saapumisilmoituksistaan. Samalle vuodelle kirjaston määrärahoja oli leikattu noin 20 prosenttia edellisen vuoden tasosta.¹⁴³ Lisäksi opetusministeriössä tehtiin 25.1.1993 päätös, jonka mukaan korkeakouluilla oli oikeus periä asiakkailtaan maksuja esimerkiksi edellä mainittujen palvelujensa tuottamisesta. Vuoden 1992 aikana oli kirjastossa siirrytty kokonaan VTLS-järjestelmään. Tämä merkitsi myös sitä, että lainatiedot olivat järjestelmässä ajan tasalla ja karhukirjeiden määrä oli moninkertaistunut kuittilaina-aikaan verrattuna. Niinpä kyseisen vuoden helmikuussa Tampereen yliopiston kirjastossa otettiin käyttöön kirjaston palvelumaksut.¹⁴⁴ Asiakkaissa palvelumaksut herättivät

¹⁴² Eila Knuutilan haastattelu 2.11.2004.

¹⁴³ Tampereen yliopiston kirjaston toimintakertomus 1993. Tampere 1994. s. 1.

¹⁴⁴ Sama.

suurta närää. Asiaa puitiin runsaasti lehtien palstoilla sekä paikallisradiossa, eikä kirjaston näkökulma tuntunut saavan juurikaan kannatusta.¹⁴⁵

Korkeakoulukirjastojen maksuttomuudella oli Suomessa pitkät perinteet. Tampereen yliopiston kirjastossa oli kuitenkin aikaisemminkin peritty sakkomaksuja myöhästyneistä lainoista, nimittäin aikana ennen yliopiston valtiollistamista vuonna 1974. Käyttömaksut tulivat korkeakoulukirjastoihin vuonna 1993 ja Tampereella yliopiston kirjasto alkoi tuolloin periä varausmaksua 3 markkaa/laina sekä palautuspyynnöistä 5 markkaa/laina. Lainakieltoon asiakas määrättiin palauttamattomasta kirjasta 2 viikon kuluttua eräpäivästä ja siitä päästäkseen tuli maksaa 30 markkaa.¹⁴⁶ Maksut johtuivat puhtaasti kirjastolle tulleista lisäkustannuksista, eikä niitä ollut määritelty liiketaloudellisin perustein, vaan itse asiassa palvelumaksut eivät riittäneet täyttämään kirjastolle aiheutuneita lisäkuluja. Kirjaston henkilökunta ei ollut asiasta luonnollisesti yhtään sen enempää mielissään kuin asiakkaat, mutta taloudellisesti palvelumaksut olivat ainoa oikea ratkaisu.¹⁴⁷

Kirjaston eri yksiköiden lainaustoimistoissa käytiinkin monta keskustelua asiakkaiden kanssa päätöksen perusteista. Myöhemmin esimerkiksi Yliopistoutisten palstoilla keskusteltiin kirjaston toimista ja tehtävistä maksujen kohdistuttua myös yliopiston henkilökuntaan vuonna 2001. Monille Tampereen yliopiston tutkijoille oli vuosien mittaan muodostunut tapa pitää lukuisia kirjaston kirjoja avolainoina omassa työhuoneessaan, vaikei niitä olisi juuri käyttänytkään.¹⁴⁸ Jos kirja ei ollut palautunut karhuamisesta huolimatta, seurauksena oli ollut vain lainakieltoon joutuminen. Kun myöhästymismaksut ulotettiin tuolloin koskemaan myös yliopiston henkilökuntaa, kertyi joillekin asiakkaille suuria maksuja. Vaikka yhdestä kirjasta kertyneellä myöhästymismaksulla oli katto, niin kymmenien ja jopa satojen kirjojen samanaikainen myöhästymisen nosti kokonaismaksua huomattavasti. Sen vuoksi myöhästymismaksuja kohtuullistettiin siirtymäajaksi ja maksuaikatauluja soviteltiin.¹⁴⁹

¹⁴⁵ Erityisesti uudistus aiheutti närää yliopiston opetus- ja tutkimushenkilökunnan keskuudessa. Katso esim. Yliopistoutiset 1993/9, s.7-8.

¹⁴⁶ Yliopistoutiset 1993/10, s.5.

¹⁴⁷ Eila Knuutilan haastattelu 2.11.2004.

¹⁴⁸ Kyseinen asia on käynyt ilmi liki kaikissa tekemissäni kirjaston henkilökunnan haastatteluissa.

¹⁴⁹ Tampereen yliopiston kirjaston toimintakertomus 2001. Tampere 2002. s. 5.

5.3 Avolainatkaan eivät ole ikuisia

Tampereen yliopiston kirjastossa ovat aineiston laina-ajat vaihdelleet aineistotyyppin mukaan. Pääsääntönä on kuitenkin ollut se, että peruskokoelman kirjojen laina-aika on ollut neljä viikkoa. Kurssikirjojen laina-aika on vaihdellut eniten vuosien saatossa. Niitä on saanut pitää lainassa riippuen kurssikirjatilanteesta kahdesta viikosta neljään viikkoon. Nykyisin niiden laina-aika on kolme viikkoa. Lisäksi osaa käsikirjastoaineistoa sekä uusimpia aikakauslehtiä on annettu asiakkaille kotiin ns. yö- tai viikonloppulainaksi. Tuolloin asiakkaan on täytynyt palauttaa lainaamansa aineisto lainaushetkestä seuraavan aukiolopäivän aamuna takaisin kirjastoon.

Vaikka kirjasto siirtyikin online-aikaan jo vuonna 1992, jäivät avolainat vielä tuolloin yleiseksi käytännöksi. Tuolloinkin oli olemassa ns. avokokoelman kirjoilla neljän viikon laina-aika, mutta kirjasta ei lähetetty palautuskehotusta, ellei toinen asiakas ollut tehnyt siihen varausta. Ilman kirjaan kohdistunutta varausta sai sitä siis pitää lainassa käytännössä niin kauan kuin halusi. Heinäkuun alusta vuonna 1997 tuosta pitkäikäisestä avolainaperinteestä luovuttiin ja siirryttiin kiinteisiin laina-aikoihin. Muutos merkitsi uusien lainauskäytäntöjen opiskelemista sekä asiakkaille että kirjaston henkilökunnalle.¹⁵⁰

Kiinteisiin laina-aikoihin siirtyminen vuonna 1997 sujui kirjaston näkökulmasta yllättävän hyvin. Tosin käytännön muuttumisen tapahtuminen kesällä loma-aikaan sai aikaan monille asiakkaille tehokkaasta tiedotuksesta huolimatta ikävän yllätyksen, mutta ensi vaiheessa kirjojen myöhästymisiä katsottiin läpi sormien. Välittömänä seurauksena oli kirjojen parempi kiertäminen asiakkaalta toiselle. Kirjaston sekä asiakkaiden kannalta hyvää palvelua oli kirjojen hyvä saatavuus ja se uudistuksen myötä luonnollisesti parani. Samalla tuli mahdolliseksi asiakkaiden omatoiminen lainojen uusiminen sekä omatoiminen kirjavarausten tekeminen.¹⁵¹

¹⁵⁰ Tampereen yliopiston kirjaston toimintakertomus 1997. Tampere 1998. s. 4.

¹⁵¹ Sama.

5.4 Itsepalvelun kasvu

Tampereen yliopiston kirjaston siirryttyä VTLS-kirjastojärjestelmään alkoivat myös lainamäärät nopeasti kasvaa.¹⁵² Lisäksi vuoden 1994 alussa tapahtunut kurssikirjojen siirto Attilaan lisäsi voimakkaasti pääkirjaston lainaustoimiston käyttöä. Pääkirjaston sisäänkäynnin kannalta olennaiseen paikkaan alkoi muodostua lainajonoja.¹⁵³ Samaan aikaan alkoi tulla markkinoille sopivia itsepalveluasemia lainausta varten. Niinpä vuonna 1995 ostettiin Attilan lainaustoimistoon ensimmäinen itsepalveluasema, jolla asiakkaan oli mahdollista lainata kirjansa itse. Samana vuonna asiakkaille tuli kirjojen uusiminen mahdolliseksi puhelimitse sekä sähköpostitse.¹⁵⁴ Enää ei siis ollut pakko tulla kirjastolle asti uusimaan lainojaan.

Kesällä 1997 kiinteiden laina-aikojen astuessa voimaan tuli kirjojen varaaminen sekä uusiminen mahdolliseksi verkon kautta. Uudenlainen palvelu tavoitti melko nopeasti paikkansa asiakkaiden tottumuksissa, sillä jo seuraavana vuonna kaikista kirjaston varauksista tehtiin jo 28 prosenttia verkon kautta. Lainoista puolestaan jo neljännes oli asiakkaiden itsensä tekemiä.¹⁵⁵ Vuosituhanteen vaihteeseen mennessä otettiin sähköposti yhä enenevässä määrin käyttöön asiakkaille lähtevien saapumisilmoitusten sekä palautuskehotusten käytössä. Samaan aikaan lainausautomaatit tulivat myös osastokirjastoihin.

Vuonna 2001 Tampereen yliopiston kirjaston siirryttyä Voyager-kirjastojärjestelmään helpottui asiakkaiden itsepalvelu toimivan web-käyttöliittymän myötä. Uuden järjestelmän edut näkyivät lähinnä aineiston lisääntyneenä varaamisena sekä uusintalainaamisena verkon kautta. Vuoteen 2003 mennessä varauksista jo yli 80 prosenttia tehtiin verkon kautta. Uusintalainaamisen osalta kyseisenä vuonna jo liki kaikki uusinnat tehtiin verkon kautta. Kirjastossa olevien itsepalveluasemien laatu oli vuosien mittaan parantunut siinä määrin, että vuodesta 2001 saakka pääkirjastossakin tuli mahdolliseksi pitää kirjastoa auki, vaikkei lainaustoimistossa olisikaan päivystystä. Kirjaston aukioloajat voitiin näin ollen pitää mahdollisimman pitkinä, asiakkaiden hoitaessa lainauksensa sujuvasti jo itse.¹⁵⁶

¹⁵² Katso kuvio 4, s 61.

¹⁵³ Terttu Suomen haastattelu 8.9.2004.

¹⁵⁴ Tampereen yliopiston kirjaston toimintakertomus 1995. Tampere 1996. s.5.

¹⁵⁵ Tampereen yliopiston kirjaston toimintakertomus 1998. Tampere 1999. s.4.

¹⁵⁶ Tampereen yliopiston kirjaston toimintakertomus 2001. Tampere 2002. s.6-8.

6 OSASTOKIRJASTOT

6.1 Lääketieteellisestä kirjastosta terveystieteiden kirjastoksi

6.1.1 Kirjaston synty ja toimitilat vuosien saatossa

Syksyllä 1972 aloitti Tampereen yliopistossa toimintansa uusi tiedekunta, lääketieteellinen. Tiedekunta syntyi vastauksena maata kohdanneeseen lääkäripulaan ja toiminta tiedekunnan perustamiseksi oli nopeaa. Päätös tiedekunnan perustamisesta tehtiin keväällä 1972 ja toiminta aloitettiin siis jo saman vuoden syksyllä.¹⁵⁷ Tiedekuntaa perustettaessa ei juurikaan mietitty uuden tiedekunnan kirjastopalvelujen perään. Asia eteni nopeaan tahtiin niin, että Tampereen yliopiston kirjastoon perustettiin lääketieteellinen osastokirjasto. Käytännössä tämä tarkoitti kirjastonhoitajan virkaa 1.7.1972 alkaen sekä 60 000 markan määrärahaa aineistohankintoihin vuodelle 1972.¹⁵⁸ Kirjaston vuosikertomuksessa lukuvuodelta 1972-1973 perustamispäätöksen lisäksi muuta asiasta ei kerrota. Varsinainen kirjastotoiminta pyörähti käyntiin vuoden 1973 tammikuussa.¹⁵⁹

Aluksi lääketieteellisen osastokirjaston toiminta jakautui kahteen eri toimipisteeseen. Päätoimipaikka sijaitsi itse tiedekunnan yhteydessä vuokratiloissa Kissanmaalla keskussairaalan takana Laitospesula Oy:n kiinteistön kellarikerroksessa. Toinen toimipaikka oli puolestaan Kansanterveystieteen laitoksen yhteydessä, joka piti majaansa vuoden 1975 loppuun saakka Tampereen keskustassa Verkatehtaankadulla. Laitospesulan tiloissa kirjastolla oli käytettävissä vaivainen 9 neliömetrin kokoinen työhuone sekä kirjastosali, jonka läpi kuljettiin myös opetushenkilökunnan tiloihin. Laitospesulan tilat olivat tyyppiä maisemakonttori, jossa eri työpisteet olivat sermein erotettu toisistaan. Kirjastonhoitajan lisäksi pientä työhuonetta täytti kirjastoapulainen.¹⁶⁰

Lääketieteellisen tiedekunnan toimitilat valmistuivat Kissanmaalle vasta vuosia tiedekunnan perustamisen jälkeen. Maaliskuussa 1975 lääketieteellinen osastokirjasto siirtyi Laitospesulan tiloista uuteen Kliinisen lääketieteen laitoksen rakennukseen Keskussairaalan kupeen. Tämän ratkaisu oli väliaikainen ja vuoden kuluttua kirjasto muutti taas. Tällä kertaa sijoituspaikkana

¹⁵⁷ Kaarninen, s.159.

¹⁵⁸ Tampereen yliopiston kirjasto 1972-1973. Tampere 1973. s.3.

¹⁵⁹ Leena Pesosen haastattelu 3.9.2004

¹⁶⁰ Sama.

oli uusi Biolääketieteen laitos, jonne oli suunniteltu 600 neliön varsinaiset tilat kirjastoa varten. Kirjaston henkilökunta ei kuitenkaan kasvanut. Vuodesta 1976 vuoteen 2004 lääketieteen osastokirjaston päätoimipaikka sijaitsikin kiinteästi Biolääketieteellisen tiedekunnan tiloissa. Vaikka kliinisen lääketieteen toimipaikka oli suunniteltu väliaikaisratkaisuksi koko lääketieteen kirjastolle, sen toimipaikka jäi kuitenkin myös osaksi kirjastoa eli kirjasto oli jakautunut kolmeen eri toimipisteeseen.¹⁶¹

Kansanterveystieteen laitos kirjastoineen asui perustamisestaan 1970-luvun loppuun vuokralla Tampereen keskustassa. Verkatehtaankadulta muutettiin Vuolteenkadun toimitiloihin taloon, jonka tamperelaiset tuntevat Vuoltsuna. Vasta vuonna 1979 Kansanterveystieteen laitos muutti keskustasta Kissanmaalle, jolloin laitokselle valmistui oma rakennus Biolääketieteen laitoksen viereen. Vuonna 1995 uudistettiin lääketieteen tiedekunnan rakennetta ja tuolloin terveystieteen laitoksen oppiaineet jaettiin osaksi lääketieteelliseen tiedekuntaan, osasta muodostettiin terveystieteen erillislaitos. Kuitenkin jo vuotta aiemmin eli 1994 oli kirjaston Kansanterveystieteen laitoksen toimipaikka sulautettu osaksi Biolääketieteen laitoksella sijainnutta lääketieteen osastokirjastoa.¹⁶² Tuosta lähtien kirjastolla oli kaksi toimipistettä aina vuoteen 2004 saakka.¹⁶³

Pienen kirjaston toiminta aluksi kolmessa ja myöhemmin kahdessa eri toimipisteessä edellytti yhteistyökykyä. Varmistaakseen palvelujen toimivuuden kirjasto toimikin useita vuosia tiiviissä yhteistyössä Tampereen yliopistollisen keskussairaalan lääketieteellisen kirjaston kanssa. Vuosina 1977-1984 kliinisen lääketieteen kirjastossa olikin sijoitettuna sairaalan kirjaston lehtikokoelmien lisäksi myös sairaalan kirjaston henkilökunta, joka huolehti kirjaston varsinaisesta asiakaspalvelusta. Vastineeksi lääketieteellisen kirjaston päätoimipaikka otti hoitaakseen sairaalan kirjaston kaukopalvelutilausten välittämisen kirjaston teleksillä. Myös kirjastojen lehtikokoelma oli yhteinen.¹⁶⁴

Yhteistyö Lääketieteen osastokirjaston ja Tampereen yliopistollisen keskussairaalan kirjaston välillä jatkui myös vuoden 1984 jälkeen. Asiakkaiden kannalta merkittävin läpimurto oli oven saaminen kirjastojen välille vuonna 1987. Hankkeella oli pitkä historia. Kirjastot sijaitsivat

¹⁶¹ Leena Pesosen haastattelu 3.9.2004.

¹⁶² Tampereen yliopiston kirjaston toimintakertomus 1995. Tampere 1996. s. 7.

¹⁶³ Leena Pesosen haastattelu 3.9.2004.

¹⁶⁴ Pesonen, Leena. Lääketieteellinen osastokirjasto 1972-1992. Teoksessa: VOX COLLEGII. Anneli Luoman juhla- ja muistokirja. Tampere 1993. s.15-16.

seinänaapureina ja kulkuväylän avaaminen kirjastojen välille olisi ollut kaikille hyödyksi, mutta sairaalan johto vastusti vuosia oven puhkaisemista seinään. Keskussairaalan kirjasto toimi nimittäin sairaalan ainoana varsinaisena kokoustilana, eikä kirjasto-kokoustilasta haluttu läpikulkupaikkaa. Sairaalan johdon asenne oli, ettei ovea puhkaista ennen kuin sairaala sai lisätilaa ja paikan kokouksiaan varten.¹⁶⁵ Vuodesta 1987 lähtien kuitenkin kirjastojen asiakkaat saivat nauttia oven tuomasta kulkemisen vapaudesta.

Keväällä 2004 Tampereen yliopiston lääketieteellinen osastokirjaston kaksi toimipaikkaa yhdistettiin kokoelmineen samaan rakennukseen, vieläpä yhdessä Tampereen yliopistollisen sairaalan kirjaston kanssa. Finn-Medi 5-uudisrakennus valmistui helmikuussa 2004 ja kirjasto sai sen toisesta kerroksesta 1100 m² toimitilat. Uudessa kirjastossa on muiden muassa 30-paikkainen oppimiskeskus tietokoneineen, 39-paikkainen lukusali, ryhmätyötiloja sekä opetustila. Tilat avattiin asiakkaille 3. toukokuuta 2004. Samalla lääketieteen osastokirjasto muutti nimensä Terveystieteiden osastokirjastoksi (Tertio).¹⁶⁶

6.1.2 Kirjaston kokoelmat

Lääketieteellisen osastokirjaston syntyminen nopeaan tahtiin vuonna 1972 tarkoitti käytännössä sitä, että kokoelmien kehittäminen aloitettiin aivan puhtaalta pöydältä. Siksi kirjastotyö oli osastokirjaston aivan alkuvaiheessa lähes ainoastaan hankintaa. Ensimmäisenä kiinnitettiin luonnollisesti huomio kurssikirjallisuuden hankkimiseen. Tiedekunnan toiminnan päästessä käyntiin siirryttiin hankkimaan myös muuta lääketieteellistä kirjallisuutta sekä aikakauslehtiä. Toiminnan alkuvaiheessa kirjaston hankintamäärärahoihin saatiin lisäystä myös Lääketieteellisen tiedekunnan budjetista. Kokoelmat karttuivatkin nopeaan tahtiin hankintamäärärahojen ollessa hyvällä tasolla. Niinpä 1970-luvun lopulla oltiinkin sellaisessa tilanteessa, että rahaa riitti kirjallisuuden hankintaan enemmän kuin kirjaston kahden hengen henkilökunta pystyi aineistoa käsittelemään.¹⁶⁷

Lääketieteellisen osastokirjaston asiakaskunta on koostunut lähinnä alan opiskelijoiden lisäksi opettajista ja tutkijoista. Kirjaston tarkoituksena on palvella juuri heidän tieteellisiä tarpeitaan.

¹⁶⁵ Seppälä, Raimo: Kahdentuhannen lääkärin koulu. Teoksessa 30-vuotinen sota. Tampereen lääketieteellisen tiedekunnan synty ja selviytyminen. Jyväskylä. 2003. s. 105.

¹⁶⁶ Leena Pesosen haastattelu 3.9.2004.

¹⁶⁷ Pesonen, Leena. Lääketieteellinen osastokirjasto 1972-1992. Teoksessa: VOX COLLEGII. Anneli Luoman juhla- ja muistokirja. Tampere 1993. s.18-19.

Siksi kirjastoon on vuosien saatossa hankittu lähinnä vain tieteellistä aineistoa.¹⁶⁸ Kirjastossa käytettävä kirjastoluokitus pohjautuu oman tieteenalansa luokitukseen poikkeuksena Tampereen yliopiston kirjastossa muuten käytössä olevasta luokituksesta. Lääketieteen osastokirjastossa onkin ollut käytössä National Library of Medicinen kirjastoluokitus vuodesta 1976 lähtien.¹⁶⁹ Lääketieteelliset viitetietokannat ja tiedonhaut niistä tulivat kirjaston toimintaan mukaan jo 1970-luvulla. Medline on tunnetuin suurista kansainvälisistä lääketieteen ja lähialojen sekä hammaslääketieteen ja hoitotieteen tutkimusartikkeliviitteitä sisältävistä tietokannoista. Alkuun lääketieteellisen osastokirjaston henkilökunta välitti hakuja Medlineen, mutta 1980-luvun alussa kirjastoon saatiin jo Medline-pääte. Myöhemmin, kuten monet muutkin tietokannat, Medline hankittiin kirjastoon cd-romina. Nykyään se on saatavana kirjaston asiakkaille verkkoversiona.¹⁷⁰

Lääketieteelliset tutkimukset julkaistaan suurimmalta osalta alakohtaisissa aikakauslehdissä, jotka ovat aina olleet merkittävä osa lääketieteellisen osastokirjaston aineistoa. Aikakauslehtien kokoelma onkin kirjaston tieteellisen laadun mittari. Sana kokoelma ei kuitenkaan enää tarkoita samaa kuin vielä esimerkiksi 1980-luvulla. Aikakauslehdet olivat silloin saatavilla ainoastaan paperimuodossa, jolloin kirjaston asiakkaiden täytyi tulla kirjastoon lukemaan lehtiä tai lainaamaan niitä. Nykyisin käytännössä kaikki lääketieteelliset aikakauslehdet ovat saatavissa verkkolehtenä, jotka ovat luettavissa yliopiston verkon kautta. Tieteellisen julkaisemisen muuttuminen paperisesta sähköiseen muotoon on tapahtunut lääketieteessä nopeammin kuin muilla tieteenaloilla yleensä. Online-tietokantojen läpilyönti tapahtui nopeasti 1990-luvun lopulla ja kirjastoon saapuvien paperisten aikakauslehtien osuus on nykyään jo marginaalinen. Aikakauslehtihankinnat tehdään suurina lehtipaketteina yhteistyössä Tampereen yliopistollisen sairaalan kirjaston kanssa.¹⁷¹

Kirjastoaineiston siirtyminen yhä enenemässä määrin sähköiseen muotoon on merkinnyt sitä, että Lääketieteen osastokirjastossa lainamäärät kääntyivät 2000-luvun alussa laskuun, koska alan tutkimukset olivat siirtyneet verkkoon ja siten ”asiakkaan työpöydälle”. Kirjaston toimitilassa käyvien asiakkaiden määrä onkin 2000-luvulla käynyt jo melko vähäiseksi. Ylivoimaisesti suurin kirjastossa käyvä asiakasryhmä onkin nykyään kurssikirjoja lainaamassa käyvät opiskelijat. Yleensä lääketieteen opiskelijat ostavat itselleen jossakin

¹⁶⁸ Leena Pesosen haastattelu 3.9.2004.

¹⁶⁹ Tampereen yliopisto. Toimintakertomus lukuvuosi 1975-1976. Tampere 1977. s. 217.

¹⁷⁰ Leena Pesosen haastattelu 3.9.2004.

¹⁷¹ Sama.

vaiheessa tietyn peruskirjallisuuden, joten kirjaston ei ole tarvinnut hankkia suuria määriä käsikirjamaista aineistoa. Asiakaskunnan muutoksessa on näkynyt ulkomaisten asiakkaiden määrän selkeä sen lisääntyminen viime vuosien aikana, sillä Tampereen yliopisto ja sitä lähellä olevat tutkimuslaitokset ovat vetäneet alan osaajia paikkakunnalle.¹⁷²

Taloudellisen laskusuhdanteen johdosta 1990-luvun alkuvuosina koko Tampereen yliopiston lääketieteellinen tiedekunta ja samalla myös kirjasto oli lakkautusuhan alla. Tämä tarkoitti supistuksia kirjaston rahoituksessa. Aineistomäärärahojen osalta tilanne oli useita vuosia vielä vaikeampi kuin edellisen lamavaiheen aikaan 1980-luvun alussa. Useana vuotena kirjastoon ei hankittu aikakauslehtien lisäksi uutta kirjallisuutta lainkaan. Kokoelmiin syntyikin tuolloin jonkin verran puutteita, joita on paikattu vasta 2000-luvun puolella.¹⁷³

6.1.3 Ongelmalähtöinen oppiminen ja kirjasto

Lääketieteellisen tiedekunnan opetusohjelmaan on vuodesta 1976 alkaen kuulunut kirjastonkäytön opetus. Aluksi kurssi käsitti enemmän perinteistä kirjastonkäytön opetusta, mutta myöhemmin se on muuttunut kokonaisvaltaiseksi tiedonhankintataitojen opetuksiksi. Erityishuomion ovat saaneet yleisten tiedonhakutaitojen ohella eri ulkomaiset lääketieteelliset tietokannat kuten juuri esimerkiksi Medlinen käyttö. Vuodesta 1995 lähtien lääketieteen tiedekunnassa muutettiin koko lähestyminen annettavaan opetukseen. Silloin siirryttiin käyttämään opetusmenetelmänä ongelmalähtöistä oppimista. Tällöin tiedon itsenäisestä hankkimisesta tuli opiskelijoille opiskelun olennainen osa, mistä johtuen kirjaston käytön ja tiedonhankintataitojen opetusta oli entisestään kasvatettava. Tämä taasen tiesi kirjaston henkilökunnalle opetustyön lisääntymistä.¹⁷⁴

Ongelmalähtöisen oppimisen menetelmän myötä tiedonhankintataitojen opetuksesta tuli entistä tehokkaampaa, sillä sitä ryhdyttiin antamaan pienissä 8-10 opiskelijan ryhmissä. Jokaiselle lääketieteen tiedekunnan kohderyhmälle eli lääke-, hoito- ja terveystieteen opiskelijoille suunniteltiin kullekin oma opetuspaketti. Tiedonhankintataitojen opetus nivottiin tuolloin paremmin opintoihin. Koska tiedonhankintataidot ovat opiskelijoille tärkeitä jo heti opintojen alusta alkaen, siirrettiin tiedonhankinnan opinnot heti koulutuksen

¹⁷² Leena Pesosen haastattelu 3.9.2004.

¹⁷³ Sama.

¹⁷⁴ Yliopistouutiset 33/1995. s. 7.

ensimmäiseen vuoteen. Opetuskertoja oli useita ja tiedonhakuharjoituksissa kirjaston henkilökunnasta useampi ohjaaja opasti opiskelijoita.¹⁷⁵

Kirjaston henkilökunnan antaman opetuksen määrä ongelmalähtöiseen oppimiseen siirtymisen jälkeen siis kasvoi ja lähes koko kirjaston henkilökunta ryhtyi antamaan opetusta. Lisäksi opetusta varten remontoitiin kirjaston Biolääketieteen toimipaikan toisesta kerroksesta uusi tila. Kirjaston yhteistyö tiedekunnan kanssa syveni ja kirjaston informaattikko ryhtyi suunnittelemaan opetusta yhdessä tiedekunnan opetushenkilökunnan kanssa.¹⁷⁶ Kirjastolla onkin ollut ainutlaatuinen mahdollisuus kouluttaa asiakkaistaan hyviä kirjastonkäyttäjiä. Nykyisen Terveystieteen osastokirjaston asiakkaista ylivoimaisesti suurin osa on kirjaston itsensä kouluttamia! Niinpä asiakkaat osaavatkin nykyään toimia hyvin itsenäisesti ja asiakaspalvelu ja neuvonta on 2000-luvulla vähentynyt aikaisemmasta.¹⁷⁷

6.2 Pyynikin periferiasta kampukselle

6.2.1 Kasvatustieteen tiedekunnan osastokirjastona

Yliopiston voimakas laajentuminen 1970-luvulla pakotti sen hankkimaan lisätiloja ympäri Tamperetta. Pyynikintie 2 eli ns. Vanhan tekun kiinteistö vuokrattiin aluksi puoliksi yliopiston käyttöön ja vuonna 1974 perustetun Kasvatustieteiden tiedekunnan laitokset aikuis- ja nuorisokasvatuksen laitosta lukuun ottamatta sijoitettiin sinne.¹⁷⁸ Samalla kasvatustieteilijöiden kirjastopalvelut päätettiin turvata lähikirjastolla ja niinpä vuoden 1976 alusta Tampereen yliopiston kirjastokin laajeni Pyynikille. Tuolloin perustettiin uusi Kasvatustieteiden tiedekunnan osastokirjasto, joka sai tilat heti B-rapun sisäänkäynnin tuntumasta ensimmäisestä kerroksesta.¹⁷⁹

Kirjasto aloitti toimintansa pienimuotoisesti, sillä uuteen Kasvatustieteen tiedekunnan osastokirjastoon eli tuttavallisesti Kasvikseen perustettiin vain yksi kirjastoamanuenssin virka.¹⁸⁰ Töitä tosin riitti alusta alkaen, sillä kirjasto koottiin kahdesta eri kirjastokokoelmasta. Vanhan Kasvatustieteen laitoksen ja Tampereen opettajankoulutuslaitoksen

¹⁷⁵ Ongelmakeskeinen opetus ja kirjasto. Signum, vol 31, nro 2,1998. s. 39-40.

¹⁷⁶ Pesonen, Leena. Ongelmalähtöinen oppiminen ja tiedonhankintataitojen opetus. Tapiiri 3-4/1995. s. ?

¹⁷⁷ Leena Pesosen haastattelu 3.9.2004.

¹⁷⁸ Kaarninen, s.265, 281.

¹⁷⁹ Eeva Väyrysen haastattelu 10.9.2004.

¹⁸⁰ Tampereen yliopisto. Toimintakertomus. Lukuvuosi 1976-1977. Tampere 1978. s. 203.

laitoskirjastokokoelmat koottiin tuolloin yhteen. Tampereen yliopiston kirjaston pääkirjastosta ei kuitenkaan vielä tuolloin siirretty kasvatustieteellisiä kokoelmia Pyynikille, vaan ne jäivät Kalevantielle. Pääkirjaston kasvatustieteellisiä kokoelmia myös kartutettiin aina vuoteen 1983 saakka.¹⁸¹

Toiminnan alkaessa Kasvatustieteen tiedekunnan osastokirjasto käsitti reilut 4000 nidettä kirjoja, mutta määrä kasvoi nopeaan tahtiin.¹⁸² Vuoden 1979 loppuun mennessä kokoelmat olivat kasvaneet jo 9000 niteeseen, joten kirjamäärät yli kaksinkertaistuivat parissa vuodessa.¹⁸³ Kun otetaan huomioon, että kirjastoon tulevat kirjat täytyy valita, hankkia, sisällönkuvailla, luetteloida ja vielä lopulta hyllyttää, niin voinee sanoa, että kirjaston henkilökunnalla riitti töitä tehtäviksi.¹⁸⁴

Nopeasti kirjasto tuli tutuksi Kasvatustieteen tiedekunnan väelle, sekä opettajille ja opiskelijoille. Siksi kirjastoa ja sen käyttöä pystyttiin kehittämään uutuushankintojen ohella hyvässä hengessä. Siitä yhtenä osoituksena oli kirjaston käyttäjäkoulutuksen aloittaminen opiskelijoille. Vuonna 1978 se tuli pakolliseksi osaksi Kasvatustieteen tiedekunnan tutkintovaatimusten cum laude-opintoja. Opetuksella pyrittiin monipuolistamaan opiskelijoiden kirjastonkäyttöä opastamalla heitä entistä paremmin erilaisille tiedon lähteille. Kasvatustieteen osastokirjasto tarjosi tietenkin myös aivan tavallisia kirjastopalveluja. Kirjoja annettiin kotilainoiksi, neuvottiin asiakkaita ja tehtiin myös joitakin tiedonhakuja. Voimavarat olivat kuitenkin rajalliset, vaikka kirjastoon 1970-luvun lopulla saatiinkin toinen käsipari työntekoon.¹⁸⁵

6.2.2 Pyynikin kirjaston kasvaminen

Vanhan Tekun rakennus siirtyi 1980-luvun alussa kokonaan yliopiston haltuun ja sinne päätettiin sijoittaa humanistisen tiedekunnan kaikki kielitieteelliset laitokset, aikuis- ja nuorisokasvatuksen laitos sekä vuonna 1981 yliopistoon liitetty Tampereen kieli-instituutti eli nykyinen käännöstieteen laitos.¹⁸⁶ Kyseisten toimijoiden kirjastopalvelut päätettiin yhdistää

¹⁸¹ Väyrynen, Eeva. Kasviksesta Pyynikiksi. Tapiiri 1/1986. s.4-10.

¹⁸² Tampereen yliopisto. Toimintakertomus. Lukuvuosi 1977-1978. Tampere 1979. s. 201-211.

¹⁸³ Tampereen yliopisto. Toimintakertomus. Lukuvuosi 1979-1980. Tampere 1981. s. 164- 170.

¹⁸⁴ Eeva Väyrysen haastattelu 10.9.2004.

¹⁸⁵ Sama.

¹⁸⁶ Kaarninen, s.265.

yhdeksi Kasvatus-kielitieteelliseksi osastokirjastoksi. Kirjastoa varten saneerattiin rakennuksesta uudet kaikkiaan 1200 neliön tilat, johon siis siirrettiin kaikki yliopiston kasvatus- ja kielitieteelliset kokoelmat.¹⁸⁷ Kyseisellä tiedeyhdistelmällä toimivia kirjastoja tuskin maailmassa on ollut montaa.

Uusi Tampereen yliopiston kasvatus- ja kielitieteellinen osasto kirjasto koottiin monen eri kirjaston kokoelmista. Yliopiston kirjastolta uuteen kirjastoon tulivat Kasvatustieteiden tiedekunnan osastokirjaston kokoelmat sekä pääkirjaston kasvatustieteen ja kielitieteiden kokoelmat sisältäen varsinaisen kirjallisuuden lisäksi aikakauslehdet ja tutkielmat. Suurin osa Pyynikille muuttaneiden laitosten laitoskirjastokokoelmista lukuun ottamatta filologia I:n laitoskirjastoa siirrettiin uuteen kirjastoon. Lisäksi Tampereen kieli-instituutin kirjasto löysi uuden kodin uudesta osastokirjastosta, josta alettiin yleisesti käyttää yliopistolaisten piirissä nimeä Pyynikin kirjasto.¹⁸⁸

Uuden kirjaston kokoaminen monista eri kokoelmista ei suinkaan ollut helppoa. Eri kokoelmilla ei ollut yhtenäistä ja järjestettyä kortistoa, ennen kuin sellainen saatiin tehtyä valmiiksi.¹⁸⁹ Lisäksi uusi osastokirjasto oli suuruusluokaltaan jo huomattavasti suurempi kuin vanha Kasvatustieteiden tiedekunnan osastokirjasto. Pyynikin osastokirjaston kokoelmat sisälsivät toiminnan alkaessa vuoden 1983 alussa liki 60 000 nidettä, joka oli yli nelinkertaisen määrä vanhaan Kasvatustieteen tiedekunnan osastokirjastoon verrattuna.¹⁹⁰ Niinpä kirjastoon tarvittiin lisää työvoimaa, joskin sitä oli jo neljän vakinaisen viran verran. Lisäksi vuonna 1981 kirjasto oli saanut ensimmäisen kirjastonhoitajan virkansa.¹⁹¹

Kirjaston alkuaikoina kitkaa aiheutti se, että eri laitosten henkilökunnan tapa käyttää omaa laitoskirjastoa oli toisenlainen kuin mitä uudessa osastokirjastossa oli mahdollista toteuttaa. Lähinnä Kieli-instituutin henkilökunta vaati kirjaston aukioloaikoja pidemmiksi kuin oli kirjaston resurssein mahdollista saavuttaa. Kirjastoa vastaan hyökättiin voimakassanisesti Yliopistouutisten palstoilla vaatien Kieli-instituutin henkilökunnalle avaimia kirjastoon.¹⁹² He olivat tottuneet siihen, että voivat käyttää omaa laitoskirjastoaan vaikka keskellä yötä.

¹⁸⁷ Tampereen yliopisto. Toimintakertomus. Lukuvuosi 1982-1983. Tampere 1984. s. 185.

¹⁸⁸ Väyrynen, Eeva. Kasviksesta Pyynikiksi. Tapiiri 1/1986. s.4-10.

¹⁸⁹ Eeva Väyrysen haastattelu 10.9.2004.

¹⁹⁰ Katso kuvio 3, s. 45.

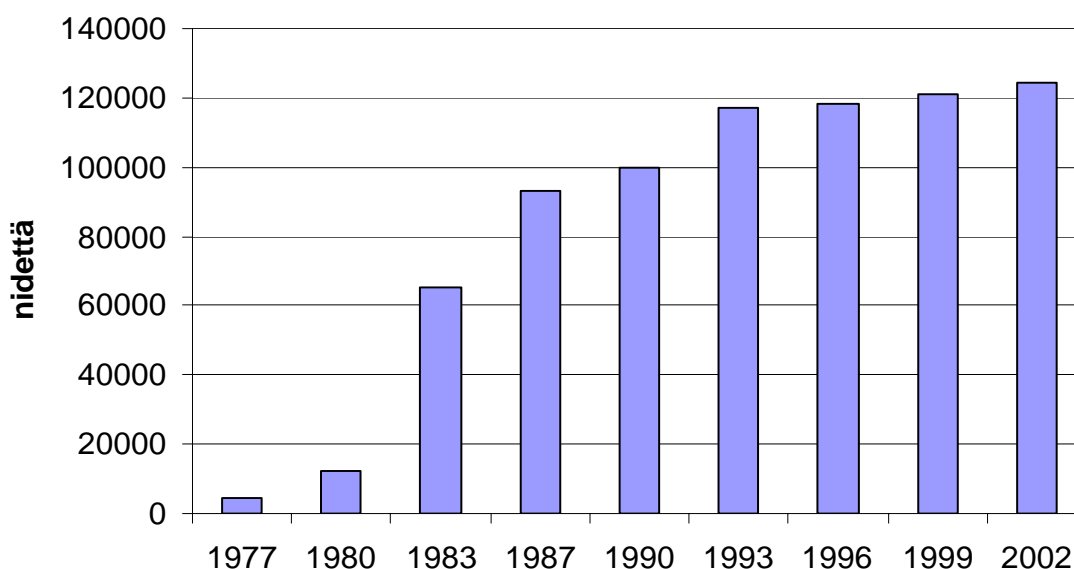
¹⁹¹ Eeva Väyrysen haastattelu 10.9.2004.

¹⁹² Yliopistouutisten numerossa 47/1982 Kääntäjänkoulutuslaitoksen johtaja Liisa Ritanen ja englannin kielen osaston johtaja John D. Hopkins kritisoivat voimakkaasti kirjaston aukioloaikojen 9-18 olevan riittämättömät laitoksensa henkilökunnalle.

Vaatimukseen kirjasto ei voinut suostua, sillä 1980-luvun alussa kirjojen hävikki kirjastoista oli huomattavaa eikä aukioloaikojen ulkopuolella ollut mitään valvontaa.¹⁹³ Asia saatiin lopulta sovittua, tosin vasta yliopiston rehtorin puhuttelun jälkeen.¹⁹⁴

Vauhtiin päästyään Pyynikin kirjaston kokoelmat alkoivat kasvaa melkoista vauhtia. Jo 1980-luvun lopussa kirjaston koko kasvoi yli 100000 niteen. Toisin sanoen yksi Tampereen yliopiston kirjaston osastokirjasto oli kokoelmien kooltaan noin jo kaksi kertaa niin suuri kuin Yhteiskunnallisen korkeakoulun kirjasto muuttaessaan Tampereelle.¹⁹⁵ Nopeaa kasvua seuraa kirjastoissa yleensä se, että tilat käyvät ahtaiksi. Oikeastaan koko 1990-luvun ajan Pyynikin kirjaston tilat olivat likipitään täynnä, eikä kokoelmia ollut mahdollista enää kasvattaa.¹⁹⁶

Kuvio 3. Pyynikin kokoelmien kehittyminen

Lähde: Tampereen yliopiston kirjaston vuosikertomukset 1977-2002.

Kokoelmat olivat ahkerassa käytössä sillä kasvatus- ja kielitieteilijöille Pyynikin kirjasto oli lähellä ja sen tarjoama kirjallisuus ja aikakauslehdet tieteellisesti hyvälaatuisia. Ongelmia kirjaston asiakkaille aiheutti kuitenkin se, että he tarvitsivat myös kirjallisuustieteellistä ja yhteiskuntatieteellistä kirjallisuutta sekä kaunokirjallisuutta ja kyseiset luokat olivat Attilan

¹⁹³ Yliopistouutisten numerossa 48/1982 kirjastonhoitaja Eeva Väyrynen toi julki kirjaston näkökulman asiaan: kirjastolla ei ollut resursseja pitää kirjastoa pidempään auki ja hävikkiongelma oli kirjastolle arkipäivää.

¹⁹⁴ Eeva Väyrysen haastattelu 10.9.2004.

¹⁹⁵ Yhteiskunnallisen korkeakoulun muuttaessa Tampereelle sen kirjastolla oli kokoelmissaan vuoden 1960-1961 vuosikertomuksen mukaan noin 63 000 nidettä kirjoja.

¹⁹⁶ Eeva Väyrysen haastattelu 10.9.2004.

kirjastossa. Lisäksi opiskelijoiden harmina oli kurssikirjojen sijaitseminen Kalevantiellä. Pyynikintie 2:n laitosten edustamien tieteenalojen kokoelmat sekä palvelut olivat lähellä käyttäjiään suurimmilta osin, mutta eivät siis kokonaan. Lisäksi palvelujen osalta Pyynikin kirjasto joutui resurssien vähyyden takia ohjaamaan kaukopalvelupyynnöt Attilaan.¹⁹⁷

Pyynikin kirjastolla oli 1980-luvulla varsin pitkät aukioloajat ottaen huomioon kirjaston henkilökunnan määrän. Pitkät aukioloajat merkitsivät myös useiden päivystäjien olomassaoloa. Kirjastossa toimikin useita osa-aikaisia virastotyöntekijöitä vakituisen henkilökunnan ohella. Ongelmana 1980-luvulla olikin se, että kirjojen hankintamäärärahat olivat ruhtinaalliset, mutta uusien virkojen saaminen kirjastoon oli vaikeaa.¹⁹⁸ Jopa kymmeniä hyllymetrejä uusia kirjoja odotti pahimmillaan pääsyään sisällönkuvailuun, luettelointiin ja vihdoin lainaksi. Rahat kirjallisuuden hankintaan vähenivät voimakkaasti 1990-luvun alun laman myötä, mutta samalla kirjastoonkin tullut tulosbudjetointi vapautti rahojen käytön kahleita. Vakinaisen työvoiman määräkin kaksinkertaistui vuosikymmen loppuun mennessä ollen uudelle vuosituhannelle astuttaessa 8 henkeä.¹⁹⁹

Pyynikin kirjasto kävi läpi 20-vuotisen historiansa aikana samat suuret muutokset kirjastoautomaation suhteen kuin pääkirjastokin. Useassa asiassa Pyynikin kirjasto toimi pioneerina. Pyynikki aloitti vuoden 1989 syksyllä aineiston indeksoinnin asiasanoilla käyttäen apunaan Yleistä suomalaista asiasanastoa eli YSA:a.²⁰⁰ Tuolloin tiedonhaku kohdistui tyypillisesti vielä luokkaan, eikä sanaan kuten nykyisenä tietokoneilla olevana tietokanta-aikana, kun sanoihin kohdistetun haun merkitys on tiedonhaussa kasvanut jatkuvasti. Pyynikillä otettiin myös käyttöön kirjanvalvontajärjestelmä eli kirjaston ovelle ilmestyivät valvontaportit. Tämä mahdollisti kirjaston aukipitämisen myös päivystysajan ulkopuolella.²⁰¹

Pyynikin tilat alkoivat käydä ahtaiksi jo 1990-luvun alkuvuosina. Kirjaston tarjoamat palvelut ja aineistot olivat vuosien saatossa muuttaneet muotoaan. Paljon tilaa vienyt kortisto oli vaihtunut tietokoneisiin. Osa vanhasta käsikirjastotilasta oli siirretty henkilökunnan työtiloiksi ja toinen osa oli varattu opetustiloiksi ja tietokoneille. Kirjaston tilat olisivat

¹⁹⁷ Väyrynen, Eeva. Kasviksesta Pyynikiksi. Tapiiri 1/1986. s.4-10.

¹⁹⁸ Tarja Wisakannon haastattelu 8.10.2004.

¹⁹⁹ Eeva Väyrysen haastattelu 10.9.2004.

²⁰⁰ Tampereen yliopiston kirjaston vuosikertomus 1989. Tampere 1990. s.21.

²⁰¹ Eeva Väyrysen haastattelu 10.9.2004.

ihanteellisimmillaan helposti muunneltavia. Vanhan tekun tilat eivät sellaisia olleet, eivätkä siksi enää 2000-luvulle tultaessa voineet vastata ajan haasteisiin.²⁰²

6.2.3 Muutto kampukselle - Humanika

Tampereen yliopiston laitoksia ja tiedekuntia alettiin 1990-luvun alusta lähtien keskittää yliopiston päätalon läheisyyteen. Ryhdyttiin puhumaan yliopiston keskustakampuksesta, kun yliopisto laajeni Kalevantien varteen uuden Pinnin rakennuksen myötä. Samalla Pyynikin laitoksista Kalevantielle muutti Suomen kielen laitos vuonna 1993. Kyseisen alan kirjallisuus pysyi kuitenkin vielä Pyynikillä. Kasvatustieteen tiedekunta laitoksineen puolestaan muutti kampukselle Atalpan rakennukseen vuonna 1999, mutta myös heidän kirjastopalvelunsa hoidettiin vielä tuon jälkeen Pyynikillä.²⁰³ Matkaa oman alan kirjastopalveluihin oli kasvatustieteilijöillä ja Suomen kielen väellä hyvinkin puolen tunnin kävelymatkan verran.

Kampusalueen kehittäminen jatkui 2000-luvulle tultaessa. Yliopisto luopui kokonaan Pyynikintie 2:n kiinteistöstä ja siellä toimineet laitokset muuttivat vuonna 2003 uusiin tiloihin Pinni B-kiinteistöön kampukselle. Samalla myös Kasvatus- ja kielitieteellinen osastokirjasto muutti kampukselle tarjoamaan lähikirjastopalveluja alansa tieteenharjoittajille. Uuteen kirjastoon keskitettiin lähes kaikki humanistiset tieteenalat kielitieteen lisäksi. Niinpä pääkirjastosta siirrettiin kaikki historian ja kirjallisuustieteen luokkien kokoelmat sekä kaunokirjallisuus uuteen Humanistis-kasvatustieteelliseen kirjastoon, jonka lyhennettä Humanika ryhdyttiin käyttämään kirjaston nimenä. Samalla Pyynikin alojen tutkielmat ja kurssikirjat sekä pieni osa osastokirjaston kokoelmista, kuten psykologian ja sosiologian kirjat, siirrettiin Attilaan.²⁰⁴

Uusi kirjasto sai tilat Pinni B-rakennuksen yhteydessä olevaan TietoPinni-rakennuksesta, jossa kirjaston lisäksi sijaitsee yliopiston tietokonekeskus. Tilaa Humanikassa oli neljässä kerroksessa kaikkiaan hieman yli 2200 neliötä eli noin 1000 neliötä enemmän kuin Pyynikillä oli ollut.²⁰⁵ Kirjasto oli myös kokoelmiltaan Pyynikkiä huomattavasti suurempi. Kirjaston nidemäärä kasvoi noin 40 000 niteellä ollen kaikkiaan noin 165 000 nidettä vuoden 2003

²⁰² Eeva Väyrysen haastattelu 10.9.2004.

²⁰³ Sama.

²⁰⁴ Tampereen yliopiston kirjasto. Toimintakertomus 2003. Tampere 2004. s.6-8.

²⁰⁵ Sama. s.6.

lopussa.²⁰⁶ Huomionarvoista oli myös se, että kirjasto muutti tilaan, joka oli kirjastoksi alun perin suunniteltu. Kirjastoa suunniteltaessa otettiin aivan uudella tavalla huomioon se, että kirjaston tulisi olla oppimiskeskus opiskelijoille. Humanikaan rakennettiin opiskelijoille monia uudenlaisia palveluja. Kirjastoon tuli esimerkiksi kaikkiaan 6 ryhmätyöhuonetta sekä lukuisia työasemia, joilla voi käyttää kirjaston tarjoamia elektronisia tietokantoja ja jopa sähköisiä oppikirjoja. Lisäksi kirjastoon rakennettiin kaksi mikroluokkaa opetusta varten kuitenkin perinteistä lukusalia unohtamatta.²⁰⁷

Humanikan tarjoamat laadukkaat palvelut sekä laajat kokoelmat löysivätkin heti avajaissyksynä 2003 asiakkaiden mielenkiinnon. Olihan humanistisille ja kasvatustieteellisille kokoelmille paljon kysyntää myös muiden alojen tieteilijöiden keskuudessa.²⁰⁸ Kirjastot eivät kuitenkaan avaa toimintaansa uudessa paikassa onnistuneesti koskaan ilman onnistunutta muuttoa. Suuria kokoelmamuutoksia sisältävä muutto vaati pohdintaa paitsi osastokirjaston työntekijöiltä myös pääkirjaston eri osastojen henkilökunnalta. Kaikkiaan muutto sujui liki suunnitellussa aikataulussa ja kirjasto avattiin asiakkaille 5.9.2003.²⁰⁹

6.2.4 Hämeenlinnan osastokirjasto

Hämeenlinna on yksi Suomen perinteisistä opettajankoulutusta jo 1800-luvun lopusta lähtien antaneista paikkakunnista. Siellä on toiminut ensin kiertokouluseminaari, alakansakouluseminaari ja vuodesta 1947 vuoteen 1974 yläkansakouluseminaari naisille. Vuonna 1974 Hämeenlinnan seminaari lakkautettiin ja se liitettiin opettajankoulutuslaitoksena osaksi Tampereen yliopiston kasvatustieteellistä tiedekuntaa.²¹⁰ Samalla seminaarin kirjastosta tuli osa Tampereen yliopiston kirjastoa. Yliopiston kirjastoon perustettiin erillinen kasvatustieteiden osasto, johon kuuluivat Hämeenlinnan opettajankoulutuslaitoksen kirjaston lisäksi Tampereen normaalikoulun ja Hämeenlinnan normaalikoulujen oppilaskirjastot.²¹¹ Kasvatustieteiden osastoon liitettiin kahta vuotta myöhemmin Pyynikille perustettu

²⁰⁶ Tampereen yliopiston kirjasto. Toimintakertomus 2003. Tampere 2004. s.36.

²⁰⁷ Eeva Väyräsen haastattelu 10.9.2004.

²⁰⁸ Sama.

²⁰⁹ Tampereen yliopiston kirjasto. Toimintakertomus 2003. Tampere 2004. s.7.

²¹⁰ Isosaari, Jussi. Hämeenlinnan seminaari – opettajankoulutuslaitos 60 vuotta. s. 3-4.

²¹¹ Tampereen yliopiston kirjasto 1974-1975. Tampere 1976. s.6.

Kasvatustieteiden tiedekunnan osastokirjasto. Muutaman vuoden kuluessa neljä kirjastoa sisältäneen osaston merkitys hiipui ja kussakin yksikössä toimittiin itsenäisesti.²¹²

Tampereen yliopiston kirjaston Hämeenlinnan yksikkö sai vuonna 1980 uudet tilat opettajankoulutuslaitoksen laajentuessa. Kirjastolle remontoitiin vanhan vuonna 1930 valmistuneen seminaarirakennuksen juhlasalista uudet tilat kahteen kerrokseen.²¹³ Muistona tilan vanhasta käyttötarkoituksesta kirjastoon jäi täysin toimintakuntoiset urut, joita kuitenkaan ei ole tietävästi käytetty kirjaston toiminnan aikana. Ensimmäiseen kerrokseen tuli kirjaston asiakaspalvelupisteen lisäksi suurin osa kirjaston kokoelmista kurssikirjoineen ja aikakauslehtineen. Toiseen kerrokseen sijoitettiin opiskelijoille lukusali sekä tutkijanhuoneet.²¹⁴

Hämeenlinnan seminaarin kirjaston kokoelmat sisälsivät hieman alle 20000 nidettä kirjallisuutta.²¹⁵ Kirjaston muututtua yliopistolliseksi kirjastoksi alkoi kokoelmien kehittäminen vähitellen asiakkaiden tarpeita noudattaen. Kun kirjastoa oli ennen vuotta 1974 käyttäneet vain seminaarilaiset, niin sen jälkeen kirjaston tuli palvella kaikkia Hämeenlinnan opetuskoulutuslaitoksen opiskelijoita ja henkilökuntaa. Kirjaston kokoelmia siis kehitettiin tieteellisempään suuntaan. Hämeenlinnassa tehtävää tutkimusta varten kirjaston kokoelmiin onkin vuosien mittaan hankittu etenkin kasvatustieteellistä ja yhteiskuntatieteellistä, kuten esimerkiksi psykologian alan, kirjallisuutta.²¹⁶ Etenkin 1980-luvun lopussa ja 1990-luvun alussa kirjaston kokoelmat kasvoivat nopeaan tahtiin ja kirjasto ylittikin 50000 niteen rajapyykin vuonna 1993.²¹⁷

Tampereen yliopiston kirjaston Hämeenlinnan yksikkö eli pitkään tamperelaisesta näkökulmasta melko lailla omaa elämänsä itsenäisenä yksikkönä. Asiakkaiden näkökulmasta suuri muutos on tapahtunut kirjastoautomaation myötä. Hämeenlinnan yksikön aineisto kun tuli näkyviin TAMCAT-tietokantaan vuonna 1992.²¹⁸ Niinpä kiinnostus Hämeenlinnassa olevaan kirjallisuuteen heräsi myös Tampereella. Hämeenlinnan lainamäärät nousivat

²¹² Eeva Väyrysen haastattelu 10.9.2004.

²¹³ Tampereen yliopisto. Toimintakertomus. Lukuvuosi 1980-1981. Tampere 1982. s. 181.

²¹⁴ Isosaari, s.43.

²¹⁵ Sama, s. 42.

²¹⁶ Sama, s. 42-43.

²¹⁷ Tampereen yliopiston kirjaston toimintakertomus 1993. Tampere 1994. s.31-32.

²¹⁸ Tampereen yliopiston kirjaston toimintakertomus 1992. Tampere 1993. s. 4.

huimasti automaation myötä. Vuonna 1991 kirjaston lainamäärä oli noin 23500 lainaa, mutta vuonna 1996 jo 105500 lainaa. Lainamäärät siis yli nelinkertaistuivat viidessä vuodessa!²¹⁹

Vuoden 1996 huippulukemista kirjaston lainamäärät ovat laskeneet jonkin verran. Uutena asiakasryhmänä kirjastolle on tullut paikallisen ammattikorkeakoulun opiskelijoita. Vuonna 2002 Hämeenlinnan yksikkö yhdistettiin osaksi nykyistä Humanistis-kasvatustieteellistä osastokirjastoa. Muutoksella pystyttiin vähentämään Hämeenlinnassa kirjaston rutiinitehtäviä ja hallintoa.²²⁰ Samalla Tampereen yliopiston kirjaston Hämeenlinnan yksikkö pystyi keskittymään entistä selvemmin tarjoamaan lähipalveluja luokanopettajankoulutusohjelman ja ammattikasvatuksen tutkimus- ja koulutuskeskuksen opiskelijoille, opettajille ja tutkijoille sekä Tampereen yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen Hämeenlinnan toimipisteen väelle.²²¹

7 KIRJASTON ERITYISKOKOELMAT

7.1 Toiminta sosiaali- ja viestintätieteiden keskuskirjastona

Suomeen luotiin valtioneuvoston päätöksellä vuonna 1971 tieteellisten kirjastojen keskuskirjastojärjestelmä. Kunkin keskuskirjaston tehtävänä oli kerätä oman alansa aineistoa mahdollisimman kattavasti. Tampereen yliopisto anoi jo vuonna 1973 opetusministeriöltä, että Tampereen yliopiston kirjastosta muodostettaisiin sosiaalipolitiikan, lehdistö- ja tiedotusopin, kybernetiikan ja automaation, teatteritaiteen, sosiologian, kirjastotieteen ja informatiikan, kansantalouden ja kunnallispolitiikan ja -hallinnon sekä julkishallinnon keskuskirjasto.²²² Tuolloin hanke ei kuitenkaan ottanut tulta.

Seuraavalla vuosikymmenellä kirjasto oli jo kuitenkin vakiinnuttanut paikkansa tieteellisenä kirjastona suomalaisten korkeakoulukirjastojen joukossa ja niinpä Tampereen yliopiston kirjasto määrättiinkin 1.9.1984 lukien sosiaali- ja viestintätieteiden keskuskirjastoksi. Sosiaalitieteillä tarkoitettiin sosiologiaa, sosiaalipsykologiaa ja sosiaalipolitiikkaa sekä viestintätieteillä puolestaan lehdistö- ja tiedotusoppia sekä kirjastotiedettä ja informatiikkaa.

²¹⁹ Tampereen yliopiston kirjaston toimintakertomus 1991. Tampere 1994. s. 29-31 ja Tampereen yliopiston toimintakertomus 1996. Tampere 1997. s. 17-18.

²²⁰ Eeva Väyrysen haastattelu 10.9.2004.

²²¹ Tampereen yliopiston kirjasto. Toimintakertomus 2002. Tampere 2001. s.3-4..

²²² Kaarninen, s.264.

Keskuskirjastotehtävien vastuu oli pääkirjastolla, koska kyseisten tieteenalojen kokoelmat olivat edustettuina nimenomaan juuri siellä.²²³

Keskuskirjastoalojen aineiston hankintaan sekä bibliografioiden tuottamiseen kiinnitettiin keskuskirjastonimityksen jälkeen erityistä huomiota. Kirjasto sai mm. uuden viran hoitamaan keskuskirjaston tehtäviä.²²⁴ Tultaessa 1990-luvulle yhdeksi keskeiseksi keskuskirjastotehtäväksi muodostui bibliografisten tietojen tuottaminen valtakunnalliseen KATI-artikkelitietokantaan. Kyseisessä tietokannassa Tampereen yliopiston vastuulla olivat nimenomaiset sosiaali- ja viestintätieteet.²²⁵ Samoin 1990-luvun alun lama-aikaan aineistoa hankintoja jouduttaessa karsimaan pidettiin huolta siitä, että keskuskirjastoalojen aineistoa hankintaa karsittiin vähemmän.²²⁶

Vuosituhteen vaihteen jälkeen keskuskirjastojärjestelmän tarve oli vähentynyt, sillä korkeakoulukirjastoilla oli yhtenäinen kirjastojärjestelmä, jonka kautta pääsy toisten kirjastojen kokoelmiin oli mahdollista. Ennen näitä tietoteknisiä muutoksia keskuskirjastojärjestelmä oli tukenut erityisesti kaukopalvelua, jolloin kirjojen paikantaminen alan mukaan ko. alan keskuskirjastoon oli helpompaa. Yhtenäisen kirjastojärjestelmän lisäksi kirjastot hankkivat myös yhteisiä verkkoaineistoja. Kun kirjastojen vanhempi ja vähemmän käytetty materiaalia vielä sijoitettiin Kuopioon perustettuun korkeakoulukirjastojen yhteiseen Varastokirjastoon, tarve keskuskirjastojärjestelmälle väheni entisestään.²²⁷ Niinpä keskuskirjastojärjestelmästä luovuttiin valtakunnallisesti vuonna 2004.²²⁸

7.2 Toimiminen YK:n tallekirjastona

Yhdistyneitten kansakuntien tavoitteena on ollut tallekirjastojärjestelmän kautta tarjota jäsenvaltioidensa kansalaisille mahdollisuuden tutustua järjestön tuottamiin asiakirjoihin ja julkaisuihin. Suomessa tallekirjastoina ovat toimineet Eduskunnan kirjasto, Åbo akademian kirjasto sekä Tampereen yliopiston kirjasto. Tampereen yliopiston kirjastolla oli vuosina

²²³ Kertomus Tampereen yliopiston toiminnasta 1.8.1984-31.12. 1985. Tampere 1986. s.110.

²²⁴ Kertomus Tampereen yliopiston toiminnasta vuodelta 1986. Tampere 1987. s.123-125.

²²⁵ Tampereen yliopiston kirjaston toimintakertomus 1991. Tampere 1994. s.8.

²²⁶ Tampereen yliopiston kirjaston toimintakertomus 1994. Tampere 1995. s.4.

²²⁷ Ylikirjastonhoitaja Mirja Iivosen lausunto keskuskirjastopäättöksen kumoamisesta opetusministeriölle. D23/112/2003.

²²⁸ Valtioneuvoston päätös 4.12.2003. Valtioneuvoston kotisivut, osoite: <http://www.valtioneuvosto.fi/vn/liston/base.lsp>, luettu 18.3.2005.

1967-2004 ns. täysi talleoikeus. Tuona aikana kirjastoon talletettiin Yhdistyneitten kansakuntien eri toimielinten tuottamaa aineistoa. Lähinnä YK-kokoelma koostui Yhdistyneiden kansakuntien päämajan tuottamasta materiaalista kuten YK:n yleiskokouksen dokumenteista. Myös joidenkin YK:n alajärjestöjen materiaalia sisällytettiin kokoelmaan. Säilytettävä kokoelma muodostuikin virallisten asiakirjojen lisäksi myös YK:n myyntijulkaisuista.²²⁹

Viralliset asiakirjat sisälsivät YK:n tärkeimmät dokumentit lopullisessa muodossaan. Kokoelmaan kuului virallisia asiakirjoja vuosilta 1946-2001 eli joukossa on myös Kansainliiton materiaalia. Asiakirjat järjestettiin YK:ssa käytössä olevan luokituksen mukaan ja ne sijoitettiin kirjaston suljettuun varastoon, josta pystyi tilaamaan käsikirjastoon luettavaksi. Virallisia asiakirjoja ei luetteloitu kirjaston TAMCAT tietokantaan sillä ne olivat enemmän arkistomateriaalia kuin tavallista kirjastoaineistoa.²³⁰

YK-kokoelman myyntijulkaisut koostuivat erilaisista vuosikirjoista, raporteista, tutkimuksista, tilasto- ja konferenssijulkaisuista sekä aikakauslehdistä. Tämä materiaali puolestaan liitettiin haettavaksi TAMCAT-tietokannan kautta, mutta myyntijulkaisut luokitettiin YK:n oman luokitusjärjestelmän mukaan. Attilan toisen kerroksen käsikirjastosta löytyivät YK-kokoelmat uusimmat myyntijulkaisut sekä uusimmat aikakauslehdet ja YK:n bibliografiat sekä indexit. Vanhempi materiaali oli sijoitettuna suljettuun varastoon. Osa myyntijulkaisuista oli lainattavissa yölainoiksi osa kuukausilainoiksi. Aineistoa annettiin myös kaukolainoiksi. Painettujen YK-kokoelman asiakirjojen käyttö väheni kuitenkin uudella vuosituohannella, sillä liki kaikki YK:n tuottama asiakirjamateriaali oli saatavana verkon kautta asiakkaiden käyttöön. Siksi ei ollut järkevää ylläpitää kirjastossa samaa aineistoa paperisessa muodossa. Niinpä Tampereen yliopiston kirjaston YK-dokumenttien talleoikeus päättyi vuoden 2004 lopussa. Tästä huolimatta kirjasto turvasi asiakkaiden pääsyn YK-aineistoihin tietokantojen kautta, sekä vuoteen 2004 kerätty aineisto säilyi kuitenkin asiakkaiden käytössä.²³¹

²²⁹ Tampereen yliopiston kirjaston kotisivut, osoite: <http://www.uta.fi/laitokset/kirjasto/yk>, luettu 5.12.2004.

²³⁰ Tampereen yliopiston kirjaston kotisivut, osoite: <http://www.uta.fi/laitokset/kirjasto/yk>, luettu 5.12.2004.

²³¹ Sama.

7.3 Kirjasto astui EU-aikaan

Suomen liittyttyä Euroopan unioniin vuonna 1995 myönnettiin Tampereen yliopiston kirjastolle niin sanottu European Documentation Centre–status. Tampereen yliopiston kirjastosta tuli näin yksi suomalaisista Euroopan unionin ja sen toimielinten tuottamaa aineistoa tallettavista kirjastoista. Tallekirjaston tehtävänä on tukea yliopiston opetusta ja tutkimusta EU-asioissa, mutta kirjasto palvelee myös julkishallintoa ja elinkeinoelämää sekä muita tiedon tarvitsijoita. EU–kokoelma sijoitettiin pääkirjasto Attilan toiseen kerrokseen.²³²

Kirjaston EU–kokoelma koostuu Euroopan unionin ja sen toimielinten tuottamasta aineistosta, sisältäen mm. lainsäädäntöaineistoa, tuomioistuimien päätöksiä, kirjoja, aikakauslehtiä sekä tilastoja. EU–kokoelmaan tuleva aineisto luetteloidaan kirjaston tietokanta TAMCAT:iin kirjastossa käytössä olevan luokituksen mukaisesti. Suurin osa aineistosta on lainattavaa materiaalia, mutta aineistosta osa on käsikirjastoaineiston kaltaista ja se on käytettävissä ainoastaan kirjastossa. Kirjaston verkossa asiakkaiden käytössä on myös useita Euroopan unionin tietokantoja. Tärkein niistä on Euroopan unionin oma tietopankki EURObases, joka sisältää mm. lainsäädäntötietokanta Celexin.²³³

Kirjaston EU–tietopalvelu tekee myös tiedonhakuja asiakkaan tilauksen perusteella ja neuvoo sekä opastaa asiakkaita EU-tiedonlähteiden käytössä. Asiakkaat voivat tehdä myös itsenäisesti tiedonhakuja maksutta useista kirjaston tarjoamista online- ja CD ROM-tietokannoista. Asiakkaalla on myös mahdollisuus teettää tiedonhakuja kirjaston omalla EU–informaatikolla, mutta tällöin tiedonhaut ovat maksullisia. Tampereen yliopiston kirjaston kotisivuilta löytyy myös kirjaston laatima EU-tiedonlähdeopas sekä lukuisia linkkejä Euroopan unionin eri toimielimiin ja internetin kautta toimiviin tietokantoihin.²³⁴

7.4 Sanomalehdet kootaan kokoelmaksi

Jo Helsingin aikana Yhteiskunnallisessa korkeakoulussa annetusta opetuksesta yhtenä merkittävimpänä alana oli sanomalehtioppi, mistä johtuen korkeakoulun kirjastoon tuli alusta

²³² Tampereen yliopiston kirjaston kotisivut, osoite: <http://www.uta.fi/laitokset/kirjasto/eu/>, luettu 3.12.2004.

²³³ Tampereen yliopiston kirjaston kotisivut, osoite: <http://www.uta.fi/laitokset/kirjasto/eu/>, luettu 3.12.2004.

²³⁴ Sama.

lähtien huomattava määrä sanomalehtiä. Pian toisen maailmansodan jälkeen vuonna 1945 sanomalehtiä ryhdyttiin systemaattisesti säilyttämään ja muodostamaan niistä erillistä kokoelmansa. Niiden tarkoituksena oli toimia lähinnä edellä mainitun oppiaineen opetuksen apuna.²³⁵ Vuosien mittaan kokoelma kasvoi ja vei enenevässä määrin tilaa, mutta oman varsinaisen toimitilansa sanomalehtikokoelma sai vasta vuonna 1973 Kalevantien toimitiloista. Tuolloin kokoelmaa oli laajennettu huomattavasti myös vanhemmalla sanomalehtiaineistolla.²³⁶

Sanomalehtikokoelmaan kerättiin kymmeniä suomalaisia päivälehtiä sekä merkittävimpiä ulkomaalaisia sanomalehtiä. Mikrofilmauksen yleistyttyä kokoelman aineistosta huomattava osa hankittiin mikrofilmimuodossa, koska sanomalehtien säilyttämien alkuperäismuodossa vei huomattavasti tilaa eikä paperimuoto kestänyt kovin kovaa kulutusta. Tiedotusopin laitoksen tutkijoiden ja opiskelijoiden lisäksi sanomalehtikokoelman aktiivisimpiin käyttäjiin ovat kuuluneet historian tutkijat ja opiskelijat, sillä sanomalehtikokoelma tarjoaa heille arvokasta tutkimusmateriaalia. Sanomalehtikokoelman vanhimmat lehdet ovat peräisin 1700-luvulta ja kokoelma sisältää mm. Helsingin Sanomien kuten monen muunkin suomalaisen sanomalehden kaikki vuosikerrat niiden ilmestymisestä lähtien.²³⁷

Vuonna 2003 sanomalehtikokoelmaa varten remontoitiin uudet toimitilat yliopiston päärakennukseen. Tilat koostuvat lukusalista sekä erillisestä suljetusta varastotilasta. Lukusalissa sijaitsevat kaikki mikrofilmatut sanomalehdet sekä niiden lukulaitteet. Varastoon on puolestaan sijoitettu kaikki paperiversiona olevat lehdet, ja niitä voi tilata lukusaliin luettavaksi. Lukusalissa voi ottaa kopioita sekä alkuperäisistä että mikrofilmatuista lehdistä. Sanomalehtikokoelmaan on tilattu kaikki merkittävimmät suomalaiset sanomalehdet ja tutkimuksen kannalta tärkeimmät ulkomaalaiset sanomalehdet paperisina versioina. Sanomalehtikokoelmiin saapuvista lehdistä löytyvät tiedot TAMCAT-tietokannasta. Luettelot alkuperäisistä ja mikrofilmatuista sanomalehdistä on sijoitettu lukusaliin kuten myös kirjaston kotisivuille.

²³⁵ Laasonen., Viljam. YKK:n kirjaston muutto Tampereelle. Käsikirjoitus TAYK:n arkistossa.

²³⁶ Tampereen yliopiston kirjasto 1972-1973. Tampere 1974. s.3.

²³⁷ Tampereen yliopiston kirjaston kotisivut, osoite: <http://www.uta.fi/laitokset/kirjasto/paakirjasto/#sanoma>, luettu 1.12.2004.

7.5 Käsikirjoitusarkisto ja erikoiskokoelmat

Tampereen yliopiston kirjastossa on asiakkaiden käytössä käsikirjoitusarkisto. Kirjasto on nimittäin vuosien mittaan saanut säilytettäväkseen useiden kirjailijoiden sekä tutkijoiden arkistomateriaalia. Nämä ovat lähinnä käsikirjoituksia, mutta myös muuta materiaalia kuten kirjeenvaihtoa tai valokuvia on koottu käsikirjoitusarkistoon kirjaston asiakkaiden käyttöön tutkimustarkoitusta varten. Yleensä kokoelmat on saatu yksityishenkilöiden tai perikuntien lahjoituksina kirjastolle ja yliopistolle. Kirjaston toimesta kokoelmat on järjestetty ja luetteloitu sekä osin myös mikrokuvattu.²³⁸

Käsikirjoitusarkiston kokoelmien käyttöön tarvitaan lupa, sillä niiden käyttöä on haluttu rajata lähinnä vain tieteellisiin tarkoituksiin. Lisäksi osassa aineistoa on lahjoittajien asettamia käyttörajoituksia. Siksi käsikirjoitusarkisto onkin sijoitettu erilleen kirjaston kokoelmista ja varastomateriaalista Attilan kirjastossa sijaitsevaan arkistoholviin. Käyttöluvan saaneen asiakkaan haluama aineisto toimitetaan käsikirjastoon luettavaksi. Useimmat käsikirjoitusarkiston kokoelmista löytyvät kohdehenkilön nimellä erillisestä käsikirjoitusarkiston luettelosta, joka on saatavissa asiakkaiden käyttöön Attilan käsikirjaston päivystäjältä sekä kirjaston kotisivuilta. Tampereen yliopiston kirjaston käsikirjoitusarkistoon on sijoitettuna muiden muassa F.E. Sillanpään, Väino Linnan, Eeva-Liisa Mannerin käsikirjoituksia ja muuta aineistoa.²³⁹

Kirjasto on saanut lahjoituksina paitsi arkistomateriaalia, niin myös kirjakokoelmia sekä suuria yksityishenkilöiden kirjastoja toimintansa aikana. Nämä kokoelmat on sijoitettu Attilan kirjaston 00-kerrokseen suljettuun varastoon. Kirjat on luetteloitu kirjaston TAMCAT-tietokantaan ja osa kirjoista on myös tavallisesti lainattavissa. Suurin osa kirjallisuudesta on kuitenkin saatavana vain lukusaliin luettavaksi. Kirjaston erikoiskokoelmiin kuuluu joidenkin yksityishenkilöiden, kuten esimerkiksi Eeva-Liisa Mannerin koko yksityiskirjasto. Myös eräiden merkittävimpien Yhteiskunnallisen korkeakoulun ja Tampereen yliopiston tutkijoiden, kuten Yrjö Ruudun ja Paavo Kolin kirjastot ovat sijoitettuna Tampereen yliopiston kirjastoon. Erikoiskokoelmien joukkoon on kerätty myös joitakin tiettyyn aiheeseen liittyvää kirjallisuutta, kuten esimerkiksi raittiuskokoelma ja natsi-kokoelma.

²³⁸ Tampereen yliopiston kirjaston kotisivut, osoite: <http://www.uta.fi/laitokset/kirjasto/kasikirjoitusarkisto>, luettu 2.12.2004.

²³⁹ Tampereen yliopiston kirjaston kotisivut, osoite: <http://www.uta.fi/laitokset/kirjasto/kasikirjoitusarkisto>, luettu 2.12.2004.

Lisäksi Humanikassa on lahjoituksena saatu Kakola-kokoelma, joka sisältää vanhaa venäjänkielistä kirjallisuutta. Kokoelman nimi tulee kirjojen aikaisemmasta omistajasta, sillä kyseisen kirjallisuuden on lahjoittanut Turun keskusvankila. Kirjojen aikaisempina käyttäjinä ovat toimineet vankilassa ennen vuotta 1917 rangaistuksiaan kärsineet vangit.²⁴⁰

8 TIETOTEKNIikka KIRJASTOSSA

8.1 Automatisointi 60-luvulta lähtien

Ensimmäiset suunnitelmat kirjastoautomaation toteuttamiseksi Tampereen yliopiston kirjastossa tehtiin jo 1960 -luvulla kirjastonjohtaja Arvo Seppälän aloitteesta. Hän oli tutustunut ulkomailla vieraillessaan tietotekniikan mahdollisuuksiin kirjaston käytännön toimien helpottamiseksi.²⁴¹ Tuolloin Tampereen yliopiston tietojenkäsittelyopin laitoksella selvitettiin Seppälän aloitteesta lähinnä kirjaston hankinta- luokitus ja luettelointijärjestelmien toteuttamista automaattisen tietojenkäsittelyn (atk) avulla. Selvityksestä vuonna 1968 julkaistun raportin mukaan kirjaston työmenetelmiä tulisi tulevaisuudessa rationalisoida atk:n avulla, mutta raportti kuitenkin toteaa myös sen, että rationalisoidulla manuaalisysteemillä päästään yhtä nopeisiin tuloksiin.²⁴² Toisin sanonon, aika ei ollut vielä kypsä tietotekniikan tulemiseen kirjastoon, sillä käytännössä toimivia atk-järjestelmiä ei vielä ollut olemassa, ainakaan Suomessa.

Tultaessa 1970 -luvulle tietotekniikan kehitys toi mukanaan alan edelläkävijänmaissa, kuten Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa, ensimmäiset minitietokoneet, sekä toimivat ajantasaeli online-järjestelmät.²⁴³ Niinpä Suomessakin kirjastoautomaatio otettiin yhä varteenotettavammaksi vaihtoehdoksi. Opetusministeriö asettikin toimikunnan tutkimaan tieteellisten kirjastojen automatisointimahdollisuuksia. Käytännön seurauksena oli korkeakoulujen yhteisesti rahoittaman tieteellisten kirjastojen atk-yksikön perustaminen

²⁴⁰ Tampereen yliopiston kirjaston kotisivut, osoite: <http://www.uta.fi/laitokset/kirjasto/Humanika/kakola.html>, luettu 10.12.2004.

²⁴¹ Tainio, Kirsti. Tampereen yliopiston kirjaston ATK-systeemiä koskeva esitutkimusraportti kirjaston johtajalle 13.1. 1968. s.1-2.

²⁴² Sama. s.35-36.

²⁴³ Nuotio, Samuli. Kirjastoautomaatiojärjestelmien vaiheet, vaikutukset ja arviointi. Teoksessa: Kirjastot ja ATK. Helsinki 1986. s.12.

vuonna 1974, jonka päätarkoituksena oli kehittää keskitetysti Suomen tieteellisten kirjastojen kirjastoautomaatiota. Tavoitteeksi asetettiin jo tuolloin integroidun hankinnan, luetteloinnin ja lainauksen sisältävä valtakunnallinen online-periaatteella toimiva järjestelmä. Kyseinen järjestelmä toteutuessaan olisi muodostanut siihen liittyneistä kirjastoista kirjastoverkon, jonka jokainen kirja olisi ollut paikannettavissa atk:n avulla. Opetusministeriö palkkasi tavoitetta pohtimaan atk-työryhmän josta muodostettiin opetusministeriön alainen tieteellisten kirjastojen atk-yksikkö vuonna 1979.²⁴⁴

8.2 Kortistosta mikrokortteihin

Ensimmäisessä vaiheessa tieteellisten kirjastojen atk-yksikkö pyrki kehittämään yhteisen erityisesti kansainväliseen yhteistyöhön soveltuvan tietuemuodon eli formaatin luettelointia varten. Ensimmäinen versio FINNMARC-formaatista valmistuikin vuonna 1979.²⁴⁵ Tuohon asti kirjaston luettelointi oli perustunut vain ja ainoastaan luettelointikortistoon, jossa jokaisesta kirjaston kirjasta olevat tiedot olivat pienessä kortissa. Uusi ja erilainen formaatti, jossa samat tiedot sijoitettiin tietokoneen erilaisiin kenttiin ja osakenttiin, tuntui aluksi kirjaston luetteloinnista vastaavalle henkilökunnalle heprealta kun atk-yksikkö sitä heille esitteli 1980 -luvun alussa.²⁴⁶ Tampereen yliopiston kirjastoluettelointi siirtyi kokonaisuudessaan atk-pohjaiseksi pääkirjastossa vasta vuonna 1986. Samana vuonna myös osastokirjastoissa aloitettiin atk-pohjainen luettelointi.²⁴⁷

Vuodesta 1986 lähtien kirjastoon tulevan aineiston luettelointi tehtiin atk:n avulla suurille kopiointilevykkeille. Nämä levykkeet lähetettiin Helsinkiin tieteellisten kirjastojen atk-yksikköön, jossa luettelointitiedot muunnettiin mikrokorteiksi. Helsingistä mikrokortit lähetettiin takaisin Tampereelle, jossa nämä korvasivat vanhanaikaiset pahviset kortit. Koska takautuvaa luettelointia ei juurikaan tehty, oli asiakkaille käytännössä käytössä kaksi erilaista luettelojärjestelmää. Esimerkiksi Attilan pääkirjaston ensimmäisessä kerroksessa oli vanhan kortiston lisäksi useita mikrokortinlukulaitteita asiakkaille. Järjestelmä oli osittain hankala asiakkaiden kannalta, koska monellakaan ei ollut aikaisempaa kokemusta mikrokorttien lukemisesta ja toisaalta vanha aineisto löytyi ainoastaan pahvikorteista. Mikrokortit olivat

²⁴⁴ Nuotio, s.16-17.

²⁴⁵ Sama. s.17.

²⁴⁶ Paula Mannisen haastattelu 6.9.2004.

²⁴⁷ Kertomus Tampereen yliopiston toiminnasta 1986. Tampere 1987. s.123.

sijoitettuna lukulaitteiden viereen niille varatuissa taskuissa. Vaikka asiakkaita opastettiin mikrokorttien käyttämiseen, niin korttien pysyminen järjestyksessä tuotti silti ongelmia.²⁴⁸

Vuonna 1984 suoritettiin tieteellisten kirjastojen tietojenkäsittelyn kokonaistutkimus. Tarkoituksena oli löytää tulevat suuntaviivat atk-kehitykselle. Tutkimuksessa päädyttiin suosittelemaan sellaista kirjastojärjestelmää, jossa yksittäisten kirjastojen paikalliset toiminnot hoidetaan paikallisilla integroiduilla kirjastojärjestelmillä, mutta yhteisiä palveluja tarjotaan erillisen yhtenäisjärjestelmän kautta.²⁴⁹ Kyseisen mallin mahdollisti tietoliikennejärjestelmien kehittyminen 1980-luvulla. Suomeksi sama tarkoitti sitä, että muodostettaisiin korkeakoulukirjastojen yhteinen samaan kirjastoautomaatiojärjestelmään perustuva tietoverkko LINNEA, jossa kullakin kirjastolla olisi oma tietokantansa. Luetteloinnin kannalta merkittävä muutos oli se, että kun järjestelmään syötettiin jonkin kirjan tiedot, toiset kirjastot saattoivat kopioida luettelotietueet omaan tietokantaansa saman kirjan heille saapuessa. Tämän mahdollisti FINNMARC-luettelointisääntöjen käyttö kaikissa tieteellisissä kirjastoissamme.²⁵⁰

8.3 VTLS tuli ja muutti kaiken

Suomen yliopistokirjastoihin päätettiin vuonna 1988 hankkia yhteinen kirjastojärjestelmä. Pitkän ja mutkikkaan tarjouskilpailun sekä valintavaiheen jälkeen päädyttiin siihen, että VTLS (Virginia Tech Library System) oli ehdolla olleista järjestelmistä soveliaim Suomen tieteellisten kirjastojen yhteiseksi kirjastoautomaatiojärjestelmäksi.²⁵¹ Merkittävää järjestelmän valinnassa oli se, että korkeakoulujen ja opetusministeriön kesken vallitsi yksimielisyys siitä, että sama järjestelmä hankittaisiin kaikkiin korkeakoulukirjastoihin. Yhteistyöperinne atk:n alalla oli korkeakoulukirjastojen kesken vahva samoin keskeiset standardit olivat jo yhteisesti käytössä. Keväällä 1988 opetusministeriö allekirjoittikin sopimukset sekä ohjelmisto- että laitteistotoimittajan kanssa järjestelmän hankkimisesta kaikille korkeakouluille.²⁵²

²⁴⁸ Paula Mannisen haastattelu 6.9.2004.

²⁴⁹ Tieteellisten kirjastojen tietojenkäsittelyn kokonaistutkimus. Helsinki 1984. s.1-4.

²⁵⁰ Linnea. Yhteisjärjestelmäprojektin loppuraportti. Osa 3. Yhteisjärjestelmä suomalaisessa kirjastokentässä. (ei sivunumeroita).

²⁵¹ Kertomus Tampereen yliopiston toiminnasta vuodelta 1988. Tampere 1989. s. 148.

²⁵² Yliopistouutiset 40/1989. s.2.

Kirjastotyön luonne muuttui VTLS-käyttöjärjestelmän käyttöönoton myötä. Järjestelmä mahdollisti uudella tavalla kirjaston toiminnan: aineiston hankinnan, luetteloinnin, lainauksen, saapumisvalvonnan, määrärahojen seurannan hoitumisen keskitetysti saman tietokannan ja järjestelmän puitteissa. Tämä asetti uusia haasteita kirjaston henkilökunnalle, koska lähes koko kirjastotyö tapahtui tietokonetta apuna käyttäen. Henkilökunnan kouluttaminen olikin siksi ensiarvoisen tärkeää.²⁵³ Vuoden 1991 aikana kirjaston henkilökunnalle tarkoitettu VTLS -uutisia tiedote, jossa kerrottiin käyttöjärjestelmän saloista, ilmestyi 17 kertaa. Kaiken lisäksi Tampereen yliopiston kirjastossa jouduttiin VTLS -järjestelmään siirtymään ennätysajassa. Vain kahdeksan kuukauden kuluttua projektin alkamisesta luettelointi ja tiedonhakujärjestelmä toimi jo koko kirjastossa ja lainaus kurssikirjastossa. Syynä nopeaan aikatauluun oli kurssikirjaston vanhan Mikromikko -lainausjärjestelmän katastrofaalinen tila.²⁵⁴

Koska vuodesta 1986 lähtien kirjaston kaikki luettelointi oli tapahtunut atk-välitteisesti, pystyttiin näistä tietueista muuttamaan aineisto uuteen Tampereen yliopiston kirjaston tietokantaan, jonka nimeksi tuli TAMCAT.²⁵⁵ Kaikkia kirjaston noin miljoonaa nidettä ei kuitenkaan saatu aivan siltä seisomalta luuteloitua TAMCAT:iin mutta vuoden 1992 lopussa jo noin 40 prosenttia kokoelmasta oli kirjaston sähköisessä tietokannassa.²⁵⁶ Tämä tarkoitti kuitenkin sitä, että luettelointia oli vielä paljon jäljellä, jotta koko kirjaston kokoelmat saataisiin tietokantaan. Vuosien mittaan kirjastossa on jonkin verran tehty takautuvaa luettelointia vanhempaan materiaaliin, mutta silti lainaustoimistossa joudutaan vielä 2000-luvullakin joskus pikaluuteloimaan kirja, jonka asiakas on löytänyt kokoelmista, mutta jonka tiedot puuttuvat tietokannasta.²⁵⁷ TAMCAT puolestaan konvertoitiin vuoden 1993 aikana LINDA:an, joka oli uusi tieteellisten kirjastojen yhteistietokanta.²⁵⁸

Jos uuden järjestelmän käyttöönotto mullisti henkilökunnan työn, se samalla myös uudisti asiakkaiden kirjastonkäytön. Asiakkaille uutta oli etenkin kortistojen ja mikrokorttien korvaaminen tietokoneella. Tämä mahdollisti tiedonhakujen tekemisen yhdellä hakulausekkeella koko kirjaston tietokannassa olevasta aineistosta. Toisin sanoen kun

²⁵³ Vuorinen, Tuula. Tampereen yliopiston kirjaston VTLS-kirjastojärjestelmän käyttöönottoprojekti 14.1.-31.12.1991. Tampere 1992. s.2-3.

²⁵⁴ Forsman, Maria. Kirjaston kuva kirkkaammaksi. Innovaatiosta tiedottaminen Tampereen yliopiston kirjastossa. Signum, vol.25, nro 2,1992. s. 44-47.

²⁵⁵ Tampereen yliopiston kirjaston toimintakertomus 1991. Tampere 1994. s. 3-4.

²⁵⁶ Tampereen yliopiston kirjaston toimintakertomus 1992. Tampere 1993. s. 5.

²⁵⁷ Paula Mannisen haastattelu 6.9.2004.

²⁵⁸ Tampereen yliopiston kirjaston toimintakertomus 1993. Tampere 1994. s. 5.

aiemmin tiedonhaku oli perustunut esimerkiksi asiasanahakemiston yksittäisiin sanoihin ja alanmukaisen luettelon selailuun, uuden järjestelmän myötä asiakkaat saattoivat hakea esimerkiksi Boolean operaattorien avulla kahden tai useamman asiasanan yhdistäviä niteitä reaaliajassa. Siis jos asiakkaat osasivat käyttää järjestelmän suomia mahdollisuuksia. Asiakkaiden koulutuksen lisääntynyt tarve näkyikin kirjastohenkilökunnan antaman tiedonhankintataitojen opetuksen määrän kasvuna.²⁵⁹ Lisäksi kirjaston kaikki käyttöoppaat uudistettiin uuden järjestelmän käytön helpottamiseksi.²⁶⁰ Kaikkien asiakaspäätteiden viereen laitettiin käyttöjärjestelmän perushakukomentojen lyhenteet, joten niitä ei tarvinnut muistaa ulkoa.²⁶¹

Tampereen yliopiston kirjasto tiedotti uuteen järjestelmään siirtymisestä ja sen periaatteista paitsi kirjastossa asioiville asiakkaille käyttäjätiedotteen muodossa, myös Yliopistouutisissa, Aviisissa sekä yliopiston ainelaitoksille lähetetyissä tiedotteissa. Tämän lisäksi laitosten henkilökuntaa koulutettiin siitä miten TAMCAT:ia voi käyttää omalta päätteeltä tai mikrolta, sillä uusi järjestelmä oli käytettävissä Tampereen yliopiston sisäiseen tietoverkkoon liitetyiltä tietokoneilta. Kirjaston tietokannan käyttäminen omalta tietokoneelta merkitsi ensimmäistä askelta kirjaston käyttöön kirjastorakennuksen ulkopuolelta.²⁶²

Ensimmäisenä Tampereen yliopiston kirjastoista kurssikirjasto otti käyttöön VTLS – järjestelmän 16.9.1991 ja vuoden 1992 aikana loputkin kirjaston yksiköt siirtyivät kokonaisuudessaan VTLS –lainaukseen. Kun kuittilainausjärjestelmästä luovuttiin, kirjaston käyttäjille annettiin viivakoodiin perustuvat lainauskortit. Samalla asiakastiedot liitettiin osaksi kirjaston tietokantaa. Vuoden 1992 lopussa kirjastolla oli jo noin 20000 kirjastokortin omistanutta asiakasta.²⁶³ VTLS-järjestelmään siirretty lainaus oli nopeaa kuittilainajärjestelmään verrattuna ja lainamäärät nousivat kasvuun. Kun vuonna 1990 koko Tampereen yliopiston kirjaston lainamäärä oli noin 270000 lainaa, niin viiden vuoden kuluttua vuonna 1995 se oli jo kivunnut hieman yli 930000:een lainaan.²⁶⁴ Tosin kirjasto sai tuona aikana huomattavasti uusia asiakkaita mm. avoimen yliopiston opiskelijoista, mutta lainamäärien kasvu selittynee pääasiassa uuden järjestelmän tehokkuudella.

²⁵⁹ Esim. pääkirjastossa käyttäjäkoulutusta annettiin vuonna 1992 kaikkiaan 635 tuntia, kun vuonna 1990 määrä oli 348 tuntia. (lähde. 1992 toimintakertomus)

²⁶⁰ Tampereen yliopiston kirjaston toimintakertomus 1992. Tampere 1993. s. 9.

²⁶¹ Paula Mannisen haastattelu 6.9.2004.

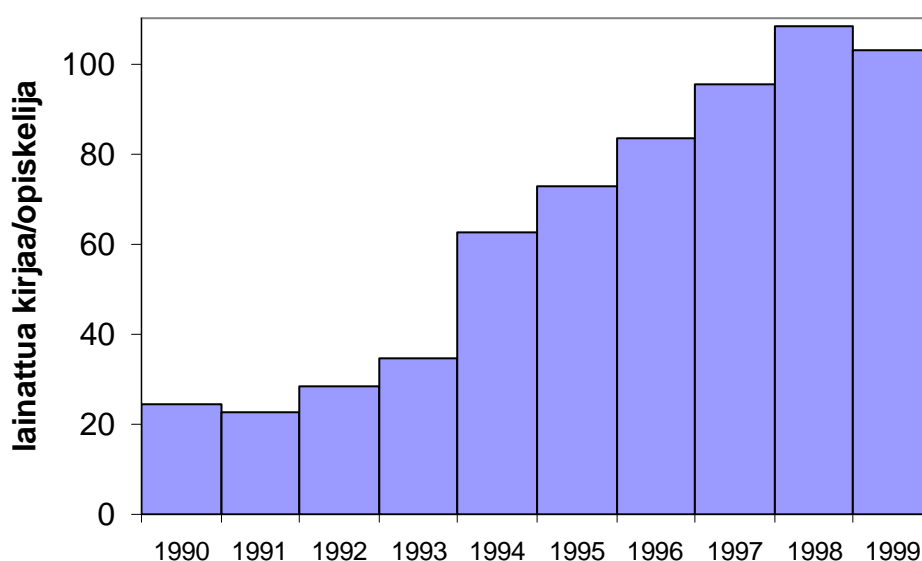
²⁶² Forsman, Maria. Kirjaston kuva kirkaammaksi. Innovaatiosta tiedottaminen Tampereen yliopiston kirjastossa. Signum, vol.25, nro 2,1992. s. 44-47.

²⁶³ Tampereen yliopiston toimintakertomus 1992. Tampere 1993. s. 8.

²⁶⁴ Katso liite 1.

VTLS:n myötä aineiston kontrolloiminen oli huomattavasti helpompaa. Sekä kirjaston asiakkaat että henkilökunta saivat tiedon jokaisen järjestelmässä olevan niteen sijainnista nopeasti näyttöpäätteeltä. Esimerkiksi lainassa olevien kirjojen osalta järjestelmästä saattoi nähdä koska laina-aika umpeutuu. VTLS:n ensimmäisessä versiossa ei kuitenkaan voinut tehdä varauksia aineistoon, vaan sen joutui edelleen tekemään kirjaston lainaustiskillä.²⁶⁵ Uusien VTLS päivitysten myötä aineiston varaaminen päätteiltä mahdollistui noin viisi vuotta järjestelmän käyttöönoton jälkeen.

Kuvio 4. Tampereen yliopiston kirjaston kotilainat 1990-luvulla

Lähde: Tampereen yliopiston kirjaston vuosikertomukset ja Kaarninen, s. 415.

8.4 Voyager - Asiakkaille helppo käyttöliittymä

Vuosituhanteen vaihteeseen tultaessa internetin tuomat mahdollisuudet ja sen käytön lisääntyminen asettivat kirjaston uudentyyppisten haasteiden eteen. VTLS:n käyttö onnistui vain ottamalla yhteys tietokantaan palvelimen kautta eikä sitä pystynyt käyttämään www-selaimen avulla. Vuonna 1998 alettiin kansallisesti tutkia uuteen asiakkaille helppokäyttöisempään ja www-pohjaiseen käyttöjärjestelmään siirtymistä. Amerikkalainen Voyager-kirjastojärjestelmä valittiin seitsemän erilaisen kansainvälisen kirjastojärjestelmän

²⁶⁵ Terttu Suomen haastattelu 8.9.2004.

joukosta Suomen tieteellisten kirjastojen yhteisjärjestelmäksi. Valintaprosessia edeltäneeseen testausvaiheeseen osallistui liki sata kirjasto- ja atk-alan ammattilaista eri yliopistokirjastoista sekä atk-yksiköistä. Voyagerin etuna oli se, että se tarjosi asiakkaille graafisen internet-selaimella toimivan käyttöliittymän, kun vanha VTLS Unix-pohjaisena perustui käskyihin ilman grafiikkaa. Näin Voyager mahdollisti tietokannan käytön myös asiakkaiden omilta kotitietokoneilta helposti internet-yhteyden avulla.²⁶⁶

Web-Voyager:ssa käyttäjät voivat helposti päivittää omia lainaajatietojaan, varata lainassa olevia kirjoja, uusia omia lainojaan, tilata muualla olevia kirjoja sekä lähettää tiedonhakupensa hakutulokset suoraan omaan sähköpostiosoitteeseensa.²⁶⁷ Elektronisena tietokantana Voyagerin hakuominaisuudet muistuttavat paljolti internetin hakukoneita ja muita elektronisia tietokantoja. Web-pohjainen hakujärjestelmä on hakuominaisuuksiltaan aiempaa komentopohjaista järjestelmää monipuolisempi ja käyttäjäystävällisempi. Koska siirtyminen toteutettiin jälleen keskitetysti samalla myös muiden yliopistokirjastojen tietokantojen sekä yhteistietokantojen mm. LINDA:n ja kotimaisten artikkelitietokannan eli ARTO:n käyttö tuli asiakkaille helpoksi.²⁶⁸

Tampereen yliopiston kirjastossa Voyager –käyttöjärjestelmä otettiin käyttöön ensimmäisten joukossa kesällä 2001. Uuden kirjastojärjestelmän käyttöönotto teetti luonnollisesti kirjastossa paljon työtä ja monenlaisia poikkeusjärjestelyjä. Kirjasto jouduttiinkin siirtymisen vuoksi pitämään suljettuna kahden viikon ajan. Uusi järjestelmä edellytti kirjastossa myös laitekannan uusimista, koska asiakkaiden tiedonhaku onnistui vain, jos työasemassa toimi www-selain. Uuteen järjestelmään siirtyminen tapahtui melko sujuvasti vaikka alkuvaiheessa siihen liittyikin monia toiminnallisia keskeneräisyyksiä.²⁶⁹ Voyagerista onkin tullut uusia päivitysversioita, joissa edellisten versioiden keskeneräisyyttä on pyritty poistamaan.

²⁶⁶ Jauhiainen, Annu. Linnea2 valmistuu. Signum 8/2001, s. 159-161.

²⁶⁷ Karhula, Päivikki. Voyagerin matkassa. Signum 8/2001, s.157-158.

²⁶⁸ Tarja Wisakannon haastattelu 8.10.2004.

²⁶⁹ Tampereen yliopiston kirjasto. Toimintakertomus 2001. Tampere 2002. s. 4-6.

9 TAMPEREEN YLIOPISTON KIRJASTON JULKAISUKESKUS

9.1 Yliopiston sarjajulkaisujen myynti keskitetään

Vuonna 1962 perustettiin Yhteiskunnalliselle korkeakoululle oma julkaisusarja *Acta Academiae Socialis*, jonka ensimmäinen julkaisu ilmestyi jo seuraavana vuonna.²⁷⁰ Sarjan julkaisutehtävä annettiin kirjaston vastuulle kirjastonjohtajan sihteerin Anneli Toimisen ryhtyessä toimittamaan kyseistä sarjaa. Itse asiassa kyseessä oli kaksi eri julkaisusarjaa: A-sarjassa julkaistiin korkeakoulussa väitelleiden väitöskirjoja ja B-sarjassa muuta tieteellistä kirjallisuutta. Huhtikuussa 1966 Yhteiskunnallisen korkeakoulun nimi vaihtui Tampereen yliopistoksi ja samalla sarja myös vaihtoi nimeään. Vuonna 1966 sarjan nimeksi tuli *Acta Universitatis Tamperensis*.²⁷¹

Sarjassa julkaistavista tutkimuksista päätökset teki Tampereen yliopiston julkaisujen toimituskunta, mutta varsinaisen julkaisutoiminnan käytännön työstä vastasi Tampereen yliopiston kirjastonjohtaja. Hän toimi myös toimituskunnan jäsenenä sekä toimitussihteerinä. Tampereen yliopistossa tehdyistä väitöskirjoista pyrittiin saada julkaistua mahdollisimman moni A-sarjan kautta. *Acta*-sarjan myötä käynnistyi samalla myös julkaisujen vaihtotoiminta muiden korkeakoulujen kesken. Muutamassa vuodessa kirjasto oli solminut sarjojen vaihtosuhteen jo 250:n kirjaston, tieteellisen seuran ja laitoksen kesken.²⁷²

Tampereen yliopiston *acta*-julkaisusarjan lisäksi monet ainelaitokset harjoittivat julkaisutoimintaa. Myös kirjastolla oli ollut 1960-luvulta lähtien oma julkaisusarja: Tampereen yliopiston kirjaston julkaisuja, jossa on julkaistu vuoteen 2004 mennessä kaikkiaan 70 nimekettä aina tutkimusraporteista opetusmonisteisiin ja –oppaisiin sekä julkaisuluetteluihin. Yliopiston laitosten julkaisujen ongelmana oli se, etteivät ne päässeet useinkaan kovin näkyvästi esille, eikä niille ollut olemassa kunnollista myyntipaikkaa. Siksi vuonna 1984 päätettiin luoda oma myyntikanava julkaisuille ja keskittää niiden myynti kirjastoon.²⁷³ Tuolloin perustettiin yliopiston julkaisujen myyntiä varten kirjastoon toimistosihteerin virka. Uusi myyntikanava tunsikin nimen Tampereen yliopiston julkaisujen

²⁷⁰ Kaarninen, s.264.

²⁷¹ Rasila, Viljo, s. 305.

²⁷² Tampereen yliopiston kirjasto 1968-1969. Tampere 1972. s.4.

²⁷³ Tampereen yliopiston toimintakertomus. Lukuvuosi 1983-1984. Tampere 1985. s.200.

myynti eli TAJU ja se sai toimipisteen 1.4.1984 Attilan kirjaston ensimmäisestä kerroksesta lainaustoimiston vierestä. Julkaisujen myynnin keskittäminen toteutettiin Tampereen yliopistossa ensimmäisenä korkeakouluna Suomessa.²⁷⁴

Matkaan lähdettiin pienin askelin, mutta keskitetyn julkaisujen myyntipisteen havaittiin heti lisännen julkaisujen myyntiä. TAJU toimitti kuukausittain myyntiluetteloa, jossa tiedotettiin Tampereen yliopistossa ilmestyneistä uusista julkaisuista. Myyntiluettelon nimeksi tuli yksinkertaisesti Ta-Ju ja sen avulla pyrittiin tuotteita markkinoida postittamalla sitä potentiaalisille asiakkaille kuten muihin korkeakouluihin ja kirjastoihin. Vuosittain julkaisujen myynti kasvoi tasaiseen tahtiin ja vuonna 1990 TAJU sai uudet ja suuremmat tilat Attilasta lainaustoimistoa vastapäätä.²⁷⁵

9.2 Uusi julkaisukanava – Tampere University Press

Vuonna 1991 sosiologian tuolloinen vs. apulaisprofessori Pertti Alasuutari lähestyi Tampereen yliopiston julkaisutoimikuntaa uudella ehdotuksella koskien julkaisemista ja julkaisujen myyntiä. Tieteellinen julkaiseminen oli vuosien mittaan voimakkaasti lisääntynyt ja eri laitosten julkaisusarjoissa julkaistujen tutkimusten oli yhä vaikeampi löytää tiensä potentiaalisten lukijoiden keskuuteen. Alasuutari ehdotti, että yliopisto perustaisi oman kustantamon, joka myynti-, markkinointi- ja levitysorganisaationsa puolesta olisi korkeampitasoinen kuin yliopiston ja sen ainelaitosten omat julkaisusarjat. Kansainvälisiä esimerkkejä yliopiston omista erillisesti toimivista kustantamoista oli useita. Kyseisen kansainvälisen tavan mukaista oli, että kustantajalle tarjotusta käsikirjoituksesta pyydettiin lausunto kyseessä olevan tieteenalan asiantuntijalta. Ehdotukseen sisältyi juuri tällainen menettely. Kustantamon nimeksi ehdotettiin ulkomaisten esikuviansa mukaisesti Tampere University Press.²⁷⁶

Kesti kuitenkin vielä kolme vuotta ennen kuin aika Tampereen yliopiston omalle julkaisujen kustantajalle oli kypsä. Vuonna 1994 perustettiin Tampere University Press (eli lyhennettynä TUP) hyvin pitkälti sen muotoisena kuin kolme vuotta aikaisemmin oli ehdotettu. Samalla julkaisutoimikunta päätti lakkauttaa actan b-sarjan julkaisemisen. Uuden kustantajan kautta

²⁷⁴ Sama.

²⁷⁵ Outi Sisätön haastattelu 30.11.2004.

²⁷⁶ Pertti Alasuutarin kirje Tampereen yliopiston julkaisutoimikunnalle 29.5.1991. Tampereen yliopiston kirjaston arkisto.

oli tarkoitus julkaista vanhaa actan b-sarjaa vaativampia ja haastavampia teoksia.²⁷⁷ Tavoitteena oli ottaa julkaistavaksi muutama yleisempää kiinnostusta omaava kirja vuodessa. Tässä ei kuitenkaan aluksi onnistuttu, sillä esimerkiksi vuonna 1996 julkaistiin vain 2 kirjaa. Syynä vähäiseen määrään oli osittain julkaisutoimikunnassa, joka päätti mitkä kustantajalle lähetetyt käsikirjoitukset tulaisiin julkaisemaan. Julkaisutoimikuntaan nimittäin kuuluivat edustajat yliopiston kaikista eri tiedekunnista, eikä yhtenäistä linjaa julkaistavien teosten suhteen tahtonut löytyä.²⁷⁸

Vuonna 1998 päätettiin Tampere University Pressin organisaatiota keventää päätöksenteon osalta. Julkaisutoimikunta lakkautettiin ja sen tilalle tuli vuonna 2001 johtokunta linjaamaan kustannustoimintaa. Julkaisu- ja kustannustoiminnasta kuitenkin vastasi uudessa organisaatiossa ylikirjastonhoitaja ja käytännön päivittäisestä toiminnasta kustannuspäällikkö. Samalla väitöskirjasarja Acta Universitatis Tamperensis siirrettiin julkaistavaksi Tampere University Pressin kautta ja aloitettiin väitöskirjojen julkaiseminen verkossa. Uuden verkkosarjan nimeksi tuli Acta Electronica Universitatis Tamperensis. Vuonna 2001 kirjastossa toteutetussa organisaatiomuutoksessa julkaisukeskuksesta tuli itsenäinen yksikkö²⁷⁹

Tampere University Pressin julkaisutoiminta saikin muutosten myötä uutta potkua. Samaan aikaan myös kirjojen painotekniikka oli muuttunut digitaalisesti toimivien painokoneiden myötä sekä nopeammaksi että halvemmaksi. Kirjan taittaminen oli huomattavasti nopeampaa, mikä merkitsi myös sitä, että kirjoista oli helppo ottaa uusintapainoksia, eikä ensimmäisten painosten tarvinnut olla yhtä suuria kuin aikaisemmin. Samalla kustantajan henkilökuntaa ei tarvinnut lisätä, koska samoilla henkilöstöressurssilla pystyttiin toimittamaan useampia kirjoja kuin aikaisemmin. Niinpä Tampere University Pressin kustantamien julkaisujen määrä onkin uudella vuosituhanella selvästi kasvanut. Esimerkiksi vuonna 2004 Tampere University Press julkaisi jo yli 120 julkaisua, joista 96 oli Tampereen yliopistossa julkaistuja väitöskirjoja. Lisäksi vuodesta 2001 lähtien TUP:n johtokunta on perustanut useita eri tutkimusalararjoja.²⁸⁰

²⁷⁷ Tampereen yliopiston julkaisutoimikunnan pöytäkirja 21.10.1993. Tampereen yliopiston kirjaston arkisto.

²⁷⁸ Outi Sisätön haastattelu 30.11.2004.

²⁷⁹ Outi Sisätön haastattelu 30.11.2004.

²⁸⁰ sama.

9.3 Julkaisujen myynti keskittyy verkkoon

Attilassa sijainnut Tampereen yliopiston julkaisunmyyntipiste TAJUn myyntitilaa suurennettiin vuonna 1994. Yliopiston julkaisujen määrä oli pysynyt lamasta huolimatta vähintäänkin samalla tasolla. Myös varsinainen julkaisujen myynti kasvoi vuosittain. TAJUn sijainti kirjastossa oli osoittautunut loistavaksi ratkaisuksi etenkin kirjaston uuden VTLS online-tietokannan myötä. Yliopiston uudet julkaisut saatiinkin nopeasti kirjaston kokoelmiin, myyntiin ja ennen kaikkea kirjaston tietokantaan. Julkaisujen määrät ja myynti oli kasvanut jo niin suureksi, että päivittäinen työ vaati kahden hengen työpanoksen. Suurin osa myynnistä tapahtui ennen verkkoaikaa puhelimen ja postin välityksellä.²⁸¹

Samaan aikaan, kun Tampere University Press syntyi, perustettiin Suomen tiedekustantajien liitto, johon TUP myös liittyi pian perustamisensa jälkeen. Liiton yhdeksi tehtäväksi tuli tieteellisen kirjallisuuden myyntikanavien kehittäminen. Internet nähtiin hyvänä myynti- ja markkinointikanavana tieteelliselle kirjallisuudelle, joka tahtoo monesti jäädä jalkoihin perinteisten kirjakauppojen tarjonnassa. Tampereen yliopiston kirjasto perustikin syksyllä 1998 suomalaisen tiedekirjallisuuden verkkokirjakaupan, Granumin. Sen suunnittelu ja toteutus on hoidettu Tampereen yliopiston kirjastossa Suomen tiedekustantajien liiton rahoittamana.²⁸² Kirjakaupan käyttöliittymänä toimii www-verkossa oleva portaali, jonka kautta Granumiin tehdyt kirjatilaukset välittyvät suoraan kustantajille tai välittäjille.²⁸³ Tätä kirjoitettaessa Granum on kasvanut jo melko suureksi kirjakaupaksi, sillä vuoden 2004 lopussa siellä oli myynnissä yli 9500 eri julkaisua 187:ltä eri kustantajalta.²⁸⁴

Vuonna 2002 kirjastossa hoidettu yliopiston yhteinen julkaisutoiminta sekä julkaisujen myynti yhdistettiin Tampereen yliopiston kirjaston julkaisukeskukseksi. Siitä lähtien julkaisukeskuksen alle on kuulunut Attilassa sijaitseva Tiedekirjakauppa TAJU, verkkokirjakauppa Granum ja Tampere University Press. Lisäksi julkaisukeskus vastaa yliopiston väitöskirja- sekä tutkielmatietokannoista yhteistyössä kirjaston tietokantaosaston kanssa sekä Tampereen yliopiston sähköisestä julkaisusarjasta. Julkaisukeskuksen

²⁸¹ Kansallista ja kansainvälistä menekkiä yliopistojulkaisuilla. Tietopalvelu 4/1994, s.16-17.

²⁸² Airio, Eija. Sähköisen tiedejulkaisemisen ja tiedejulkaisujen verkkokaupan kehittyminen Suomessa. Tapaukset Elektra ja Granum. Tampere 2000. s. 66-68.

²⁸³ Sama, s. 69-70.

²⁸⁴ Verkkokirjakauppa Granumin kotisivut, osoite: <http://granum.uta.fi/granum/>, luettu 13.12.2004.

henkilökunta on 2000-luvulla kasvanut jo viiteen vakinaiseen virkaan. Tosin työntekijöiden palkanmaksu tapahtuu osin kustannustoiminnasta tulevilla varoilla.²⁸⁵

Julkaisukeskuksen toimintaan kuuluva tutkielmien ja väitöskirjojen verkkojulkaiseminen aloitettiin vuonna 1999. Tampereen yliopistossa ollaankin oltu varsinkin sähköisten väitöskirjojen julkaisemisessa etulinjassa. Tätä kirjoitettaessa käytännössä kaikki julkaisukeskuksen kautta ilmestyvät väitöskirjat ilmestyvät myös verkkoversiona. Pro gradujen verkkojulkaiseminen onkin puolestaan huomattavasti harvinaisempaa. Vain noin 10 prosenttia graduista päätyy nykyisin julkaistavaksi verkon kautta. Myös osa Tampere University Pressin julkaisemista tiedekirjoista ilmestyy sähköisessä muodossa ja näiden elektronisten kirjojen menekkikin mitataan vuositasolla jo sadoissa.²⁸⁶

Tiedekirjakauppa TAJU sai Attilan ensimmäisen kerroksen remontissa vuonna 2001 jälleen uuden ja huomattavasti suuremman sekä valoisan myyntitilan. Myyntiin oli jo aikaisemmin otettu myös muiden kustantajien julkaisuja. Näin kirjastoon oli saatu monipuolisen laadukas tieteellinen kirjakauppa.²⁸⁷ Ylivoimaisesti suurin osa TAJUn myynnistä on kuitenkin postimyyntiä, vaikka etenkin vuosittain järjestettävissä poistohulinoissa kirjaston ensimmäisessä kerroksessa on kirjaostajia ruuhkaksi asti.²⁸⁸

10 KIRJASTON ROOLI MUUTTUU

10.1 Tieteellisten kirjastojen perusta

Tieteellisen kirjaston perusta on kautta historian ollut kyseisen korkeakoulun edustamien tieteenalojen kirjallisuudessa. Tampereen yliopiston juuret ovat Yhteiskunnallisessa korkeakoulussa ja siksi kirjaston kokoelmissa on koko sen olemassaolon ajan näkynyt yhteiskuntatieteellinen painotus. Kuitenkin jo 1960 -luvulla kun yliopistoon perustettiin taloushallinnollinen sekä humanistinen tiedekunta, kirjaston piti pystyä tukemaan myös kyseisten tieteenalojen tutkimusta ja opetusta. Kirjaston resurssit olivat etenkin tuolloin

²⁸⁵ Outi Sisätön haastattelu 30.11.2004.

²⁸⁶ Outi Sisätön haastattelu 30.11.2004.

²⁸⁷ Tampereen yliopiston kirjaston toimintakertomus 2001. Tampere 2002. s.14-15.

²⁸⁸ Outi Sisätön haastattelu 30.11.2004.

kasvavaan tutkimukseen ja opetukseen nähden perin vaatimattomat mutta kirjasto pyrki hankkimaan kirjallisuutta mahdollisimman monipuolisesti annetuissa raameissaan.

Seuraavalla vuosikymmenellä yliopisto laajeni jälleen kahdella uudella tiedekunnalla. Tämän seurauksena Tampereen yliopiston kirjastoon perustettiin kaksi uutta osastokirjastoa: Lääketieteellinen osastokirjasto ja Kasvatustieteen tiedekunnan osastokirjasto. Lisäksi Hämeenlinnan opettajankoulutuslaitoksen kirjasto kokoelmineen tuli osaksi Tampereen yliopiston kirjastoa. Jälleen uusien tiedekuntien perustaminen liki tyhjästä asetti kirjaston henkilökunnalle haasteita sekä kokoelmien kasvattamisen että myös asiakkaiden moninkertaistumisesta aiheutuneen kirjaston käytön lisääntymisen hallitsemisessa. Lisäksi Tampereen yliopiston pääkirjaston roolia tieteellisen aineiston hankinnassa lisäsi myös se, että yliopiston uusilla ainelaitoksilla ei ollut alkuvaiheessaan kunnollisia laitoskirjastoja. Niiden kehittyminen oli usein aivan tyhjästä aloitettaessa hidasta.

Tultaessa 1980-luvulle kirjasto muodosti jo laajahkon organisaation, joka toimi kahdella eri paikkakunnalla, Tampereella ja Hämeenlinnassa, useassa eri toimipisteessä. Näin siksi, koska kirjaston perusajatuksena oli tarjota kirjastopalvelut mahdollisimman lähellä asiakasta. Kahdessakymmenessä vuodessa korkeakoulun Tampereelle muuton jälkeen Tampereen yliopiston kirjasto oli kasvanut pienestä yksityisen korkeakoulun kirjastosta monitieteelliseksi valtiollisen yliopiston kirjastoksi.

10.2 Henkilökunnan työtehtävät muuttuvat

Kirjaston henkilökunta on ollut kirjaston toiminnan kannalta kaikkein keskeisin voimavara. Toiminnan alkaessa Helsingissä pientä kirjastoa hoidettiin korkeakoulun kansliassa vain osaaikaisesti muiden töiden ohella.²⁸⁹ Matka siitä nykyiseen monitieteellisen kirjaston useisiin kymmeneen kirjastoalan osaajiin on valtava. Kirjaston henkilökunnan tehtävänä on kuitenkin kautta kirjaston historian tuottaa korkeakoulun opiskelijoille, tutkijoille ja opetushenkilökunnalle laadukkaita kirjastopalveluita. Vuosien mittaan kirjaston tarjoamat palvelut ovat muuttuneet hyvin voimakkaasti ja siinä muutoksessa kirjaston henkilökunnan ammattitaito onkin parhaiten mitattu.

²⁸⁹ Rasila, s. 101-102.

Kirjastojen toimialaksi ja niissä työskentelevien työntekijöiden tehtäviksi on perinteisesti nähty tietoaineiston hankinta, säilyttäminen, hoito ja käyttöön saattaminen. Samoin toisen maailmansodan jälkeen muodostunut kirjastoalan koulutus Suomessa tähtäsi juuri näihin tehtäviin.²⁹⁰ Toisaalta tieteellisten kirjastojen asiakkaita pidettiin asiantuntijoina, joiden opastamista esimerkiksi sisällönkuvailun tai tietopalvelun avulla ei nähty tärkeäksi.²⁹¹ Tämä perinne alkoi muuttua 1960-luvulta lähtien lähinnä opiskelijamäärien räjähdysmäisen kasvun myötä. Tampereen yliopiston kirjastossakin asiakasmäärät nousivat moninkertaisiksi. Mainittu asiakasmäärien ja samalla lainamäärien voimakas kasvu satoi kirjaston vähäistä henkilökuntaa yhä enenevässä määrin kirjaston lainaustoiminnan hoitamiseen. Samoin muut kirjastotyöt, kuten esimerkiksi kirjaston luetteloinnin tapahtuminen pahvikorteille kirjoituskonetta apuna käyttäen tehti nykyäkökulmasta katsoen henkilökunnalle paljon käsin tehtävää työtä.

Osin kirjaston käyttäjäkunnan muutoksen vuoksi, mutta etenkin uusien teknisten innovaatioiden sekä aineiston heterogeenisen luonteen takia, kirjastotyö on muuttanut viimeisenä parina vuosikymmenenä rooliaan voimakkaasti. Kirjastoautomaation myötä lainaustoiminta on vienyt henkilöstöresursseja aikaisempaa vähemmän, osittain on siirrytty jo itsepalveluun. Samalla asiakaspalvelu ja asiakaslähtöisyys ovat nousseet kirjastotyössä merkittävimpiin rooliin. Tampereen yliopiston kirjaston henkilökunta ohjaa, opettaa sekä opastaa asiakkaitaan huomattavasti aikaisempaa enemmän. Lisäksi kirjastossa tehdään joka työpäivä työtä sen eteen, että kirjaston kokoelmat olisivat kirjaston asiakkaille mahdollisimman helposti käytettävissä. Monesti tämä työ on asiakkaille näkymätöntä. Esimerkiksi 1990-luvun alusta asti kirjastossa päivitetty kirjaston oma TAMCAT-tietokanta ei olisi ajan tasalla, jos sitä ei jatkuvasti päivitetttäisi.

Tampereen yliopiston kirjaston henkilökunnan määrä oli varsinkin 1960- ja 1970-luvuilla moniin muihin tieteellisiin kirjastoihin verrattuna alhainen.²⁹² Siksi kirjastossa jouduttiinkin usein turvautumaan määrääikäisen työvoiman apuun. Tampereen yliopiston kirjaston onneksi asiantuntevaa ja ammattitaitoista työvoimaa on ollut saatavissa lähellä. Jo Yhteiskunnallisen korkeakoulun Helsingin aikana vuodesta 1945 korkeakoulussa annettiin kirjastoalan opetusta kirjastotutkinnon ollessa yksi koulun suosituimmista ammattitutkinnoista. Vuonna 1971

²⁹⁰ Sama. s.111.

²⁹¹ Mirja Seppälän haastattelu 18.8.2004.

²⁹² Esimerkiksi vuonna 1974 Tampereen yliopiston kirjastossa tehtiin 5165 lainaa/virkailija, kun kaikissa muissa korkeakoulukirjastoissa luku oli alle 2000 lainaa/virkailija. Lähde: Tampereen yliopiston kirjaston vk. 1974. s. 3.

perustettiin kirjastotieteen ja informatiikan professuuri yhteiskuntatieteelliseen tiedekuntaan ja tuosta lähtien saattoi kirjastotieteessäkin suorittaa maisterintutkinnon.²⁹³ Kirjastoalan opintoihin on aina liittynyt harjoittelujakso kirjastossa ja Tampereen yliopiston kirjasto onkin ollut suosittu kirjastoharjoittelun suorituspaikka. Moni harjoittelun suorittaneista onkin jäänyt kirjastoon töihin ja tehnyt kirjastossa pitkän uran.²⁹⁴

Kirjastoalan voimakas muutos 1980-luvulta lähtien onkin vaatinut kirjaston henkilökunnalta melkoista panostusta uudelleenkokoulutukseen ja uusien tietokantojen ja aineistojen omaksumiseen. Tampereen yliopiston kirjaston henkilökunnalla onkin ollut valmiutta muutokseen. He ovat aktiivisesti osallistuneet oman alansa uusien tietoresurssien sekä asiakaspalvelutaitojen vaatimaan koulutukseen. Kirjastotyö on elänyt viime aikoina jatkuvaa muutosta ja tietoa sekä asiantuntemusta on tarvinnut päivittää koko ajan. Tunnustuksena hyvin tehdystä työstä Tampereen yliopiston opetusneuvosto yksimielisesti myönsi vuoden 2003 Ällästikku-palkinnon Tampereen yliopiston kirjastolle. Perusteluissaan opetusneuvosto totesi:

”Tampereen yliopiston opetuksen ja oppimisen kehittämispalkinto Ällästikku myönnetään kirjastolle sen määrätietoista, asiantuntevasta ja ystävällisestä toiminnasta opetuksen, opiskelun ja oppimisen edistämiseksi.”²⁹⁵

10.3 Käyttäjäkoulutus ja tiedonhankintataidot

Pääkirjaston muuttaessa uusiin toimitiloihinsa Attilan vanhaan kenkätehtaaseen, kirjat sijoitettiin avohyllyihin Tampereen yliopiston kirjaston oman luokituskaavan mukaisesti. Asiakkaille tämä tarkoitti sitä, että heidän tarvitsi itse löytää kirjat kun kirjaston sijaitessa vielä Kalevantiellä kirjaston henkilökunta oli ne heille etsinyt. Kirjaston käytön helpottamiseksi kirjasto tarjosikin asiakkailleen yhä enenemässä määrin kirjastonkäytön opetusta, sillä tiedonhaun merkitys korostui. Enää ei ollut mahdollista käydä esimerkiksi läpi kaikkia tietyn luokan kirjoja, koska niiden määrä oli moninkertaistunut. Tampereen yliopiston kirjastossa kirjastonkäytön opetus oli alkanut lääketieteen ja kasvatustieteen tiedekunnan

²⁹³ Kaarninen, s.173.

²⁹⁴ Tarja Wisakannon haastattelu 8.10.2004.

²⁹⁵ Tampereen yliopiston kirjasto. Toimintakertomus 2003. Tampere 2004. s. 25-26.

osastokirjastoissa jo 1970 -luvulla, mutta Attilaan muuton myötä se laajeni myös pääkirjastoon.²⁹⁶

Tampereen yliopiston kirjastossa oli 1962 vuoden alusta lähtien luokiteltu kirjallisuus kirjaston omaa Deweyn kymmenluokitus-järjestelmän sovellusta noudattaen. Tämä poikkesi jonkin verran muiden tieteellisten kirjastojen luokituksista, koska erityisesti yhteiskuntatieteellisen kirjallisuuden määrä vaati enemmän omia alaluokkia. Tämä tarkoitti asiakkaille sitä, että heidän tuli ymmärtää ensin luokkiin perustuva jako, ennen kuin aloittivat tiedonhaun kirjaston alanmukaisesta kortistosta. Hyllyissä oli kuitenkin käytössä hieman erilainen hyllyluokitus, jossa luokkia ei ollut yhtä paljon kuin alanmukaisessa jaottelussa.²⁹⁷ Koska järjestelmä ei todellakaan ollut yksinkertainen, kurssikirjojen vielä ollessa yleensä tekijän mukaan aakkosjärjestyksessä, piti tiedonhakutaitoja siksi opettaa kirjaston asiakkaille. Nykyisin tiedonhakujen tekeminen pohjautuu lähinnä sanahakuihin eikä alan eli luokanmukaisia hakuja enää juurikaan tehdä. Toisin nykyäänkin kirjat järjestetään kirjastoon hyllyluokituksen mukaan.

Käyttäjäkoulutus lisääntyi uusien elektronisten tietokantojen yleistymisen myötä. Ensiasteleht elektronisten tietokantojen käyttöön otettiin 1980-luvun loppupuolella Helsingin kauppakorkeakoulun HELECON-tietokantojen sekä oikeusministeriön FINLEX -tietokannan parissa.²⁹⁸ Alkuun toki nekin olivat käytössä vain kirjaston virkailijoiden välityksellä. Myöhemmin ne tulivat kuitenkin yliopiston henkilökunnalle omatoimisesti käytettäväksi.²⁹⁹ 1980-luvun lopussa hankittiin sekä pääkirjastoon että osastokirjastoihin ensimmäiset CD-ROM -laitteistot. Niiden käyttäminen vaati varsinkin alussa paljon opastusta asiakkaille, sillä CD-ROM tietokannat olivat asiakkaiden itsenäiskäytössä.³⁰⁰ Erilaisten tietokantojen itsenäiskäyttö alkoi hiljalleen vakiintua erääksi kirjaston peruspalvelumuodoksi. Lääketieteen osastokirjastossa kuljettiin asiassa muita yksikköjä edellä. Tämä johtui kyseisen tieteenalan uusien välineiden nopeammasta käyttöönotosta kirjastopalvelujen alalla.³⁰¹

1990-luvun alussa kirjastonkäytön opetus kasvoi huomattavasti aikaisemmasta, koska tuolloin todenteolla alettiin siirtyä tiedonhaussa käyttämään elektronisia tietokantoja. Varsinkin

²⁹⁶ Tampereen yliopisto. Toimintakertomus 1979-1980. Tampere 1981. s. 165-166.

²⁹⁷ Paula Mannisen haastattelu 6.9.2004.

²⁹⁸ Kertomus Tampereen yliopiston toiminnasta vuodelta 1987. Tampere 1988. s.149.

²⁹⁹ Tarja Wisakannon haastattelu 8.10.2004.

³⁰⁰ Tampereen yliopiston kirjaston vuosikertomus 1989. Tampere 1990. s.23.

³⁰¹ Leena Pesosen haastattelu 3.9.2004.

VTLS-järjestelmän käyttöönotto työllisti kirjaston informaatiopalveluista vastaavia työntekijöitä, jotka järjestivät kirjastonkäytön opetuksen.³⁰² Vähitellen ryhdyttiinkin puhumaan tiedonhankinnan opetuksesta eikä niinkään enää kirjastonkäytön opetuksesta. Tosin monille asiakkaille kirjaston palvelut näyttäytyivät vielä tuolloinkin ainoastaan kirjojen kotilainauksena sekä käsikirjaston monografioiden käyttönä, vaikka uusi aika teki jo tuloaan.

Tampereen yliopiston kirjastossa nähtiinkin 1990-luvun puolivälissä, että tiedonhankintataitojen opetukseen tulee kiinnittää kirjastonpalvelumuotona yhä enemmän huomiota.³⁰³ Kirjasto mm. useissa eri yhteyksissä ehdotti, että tiedonhankintataitojen opetus saataisiin eri tiedekuntien tutkintovaatimukseen pakolliseksi. Kirjastossa nähtiin tuolloin tietoverkkojen ja elektronisten aineistojen voimakas lisääntyminen ja taidot hyödyntää näitä mahdollisuuksia katsottiin olevan ensisijaisen tärkeä taito omaksua. Yhtenä vaihtoehtona pääkirjasto tarjosi tiedonhaun temaviikkoja, jolloin asiakkaille annettiin ilmaista koulutusta uusimpien elektronisten tietokantojen käytössä. Suurin asiakasryhmä, eli opiskelijat, eivät valitettavasti kuitenkaan ymmärtäneet juurikaan hyödyntää näitä palvelumuotoja, koska ne eivät olleet pakollisia. Nykyään kirjaston aineistoista aikaisempaa suurempi osa on elektronista aineistoa, siksi hyvien tiedonhankintataitojen osaaminen on ajankohtaisempaa kuin koskaan.³⁰⁴

10.4 Lehtikierrosta elektronisiin lehtiin

Yhteiskunnallisen korkeakoulun muuttaessa Tampereelle otettiin korkeakoulussa käyttöön ns. aikakauslehtikierto. Tämä tarkoitti sitä, että kirjasto vastasi uusimpien aikakauslehtien kiertämisestä yliopiston eri laitosten henkilökunnan välillä.³⁰⁵ Käytännössä pienessä korkeakoulussa, jossa kaikki toimivat samoissa toimitiloissa oli helppoa kierrättää uusinta aineistoa eri laitosten välillä. Näin kirjasto toi tutkimus- ja opetushenkilökunnalle uusimman tieteellisen tiedon melkein suoraan heidän työpöydälleen. Kierron loppupisteenä oli kirjaston

³⁰² Tarja Wisakannon haastattelu 8.10.2004.

³⁰³ Tampereen yliopiston kirjaston toimintakertomus 1995. Tampere 1996. s. 5-6.

³⁰⁴ Tarja Wisakannon haastattelu 8.10.2004.

³⁰⁵ Yhteiskunnallisen korkeakoulun vuosikertomus 1960-1961. Tampere 1961. s. 31.

aikakauslehtikokoelma, jonne lehdet palautuivat myös muiden asiakkaiden käyttöön. Palvelu oli korkeakoulun henkilökunnalle erittäin mieluinen ja kirjasto saikin siitä usein kiitosta.³⁰⁶

Korkeakoulun muuttuessa Tampereen yliopistoksi laajeni se myöskin vähitellen Kalevantien pienien toimitilojen ulkopuolelle. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että yliopiston ainelaitoksia sijaitsi ympäri Tampereen keskustaa. Näin ollen lehtikierron järjestämisestä muodostui entistä huomattavasti hankalampi urakka. Käytännössä lehtien kuljettaminen esimerkiksi niin Lapintiellä, Hämeenkadulla kuin päätaloilla toimiville laitoksille vei kohtuuttomasti henkilöstöresursseja ja oli logistisesti vaikea toteuttaa. Niinpä aikakauslehtikierrosta vähitellen luovuttiin. Monet yliopiston henkilökunnan jäsenet haikailivat lehtikierron perään vielä pitkälti 1980-luvulla. Aikakauslehtien keskittäminen yhteen paikkaan oli kuitenkin huomattavasti tehokkaampaa. Tämän lisäksi 1980-luvun puolivälin remonteissa pääkirjaston aikakauslehtikokoelman lukusalitiloja sekä koko kokoelman käytettävyyttä kehitettiin asiakkaiden tarpeita paremmin palveleviksi.³⁰⁷

Yhteiskunnan suotuisan taloudellisen kehityksen myötä 1980-luvun lopulla myös kirjaston hankintamäärärahat kehittyivät myönteisesti. Aikakauslehtien tilausmäärät kasvoivatkin voimakkaasti aina 1990-luvulle tultaessa ja parhaimmillaan esimerkiksi pääkirjaston aikakauslehtikokoelmaan saapui noin 2000 erilaista tieteellistä aikakauslehteä ja niihin kului kirjastoaineiston hankintamäärärahoista noin 50 prosenttia.³⁰⁸ Lama toi kuitenkin mukanaan määrärahojen supistukset ja tilattavien aikakauslehtien määrää jouduttiin pienentämään. Poikkeuksen säännöstä tekee lääketieteellinen osastokirjasto, joka tieteenalasta johtuen vähensi ensisijaisesti hankittavien kirjojen määrää pitäen pääpainon aikakauslehtitilauksissaan, koska lääketieteellinen tutkimus julkaistaan nimenomaan tieteellisissä aikakauslehdissä.³⁰⁹ Pääkirjasto joutui lakkauttamaan lamavuosina 1992 ja 1993 yhteensä noin 700:n eri lehden tilaukset, mikä ei voinut olla näkymättä kirjaston tarjoamien kokoelmien laadussa.³¹⁰

Vuonna 1997 kirjasto otti käyttöön IDEAL -palvelun, jonka kautta asiakkaat pystyivät lukemaan lähes kahtasataa Academic Press:in kustantamaa tieteellistä aikakauslehteä

³⁰⁶ Vappu Korsumäen haastattelu 29.10.2004.

³⁰⁷ Vappu Korsumäen haastattelu 29.10.2004.

³⁰⁸ Tampereen yliopiston kirjaston toimintakertomus 1990. Tampere 1991. s.4.

³⁰⁹ Leena Pesosen haastattelu 3.9.2004

³¹⁰ Vappu Korsumäen haastattelu 29.10.2004.

elektronisessa muodossa. Lehdistä sai luettavakseen sisällysluettelon, tiivistelmän ja koko artikkelin.³¹¹ Kyseisen kaltaisista lehdistä käytetään nimitystä elektroninen lehti. Sopimus elektronisten lehtien käytöstä oli solmittu kansallisesti Academic Press:in kanssa ja sopimuksessa olivat mukana suomalaiset yliopistot, korkeakoulut sekä ammattikorkeakoulut. Tuolloin perustettiin eri suomalaisten korkeakoulukirjastojen kesken kansallinen elektroninen kirjasto eli FinELib. Seuraavana vuonna sen kautta solmittiin useita kansallisia käyttösopimuksia, joiden avulla Tampereen yliopiston kirjastossakin saatiin käyttöön Internet-tietokantoja sekä muuta elektronista aineistoa. Merkittävimmät näistä olivat Academic Press:in lisäksi EBSCO Academic Search Elite-tietokanta, joka sisälsi noin 1100 eri kustantajien kokotekstilehteä, lähinnä humanistisilta ja yhteiskuntatieteellisiltä aloilta.³¹²

Vuosien mittaan kirjasto on aktiivisesti ollut kehittämässä FinELib:in toimintaa mm. olemalla mukana sen eri asiantuntijatyöryhmissä. Vuosituhannen vaihteen jälkeen elektronisten lehtien ja muiden e-aineistojen hankinta on vain lisääntynyt ja näin ennen paperiversiona hankittuja aikakauslehtiä on voitu korvata verkkoversiolla.³¹³ Elektronisten aineistojen etuna on se, että asiakas voi käyttää niitä miltä tahansa yliopiston verkossa olevalta koneelta. Voidaankin sanoa, että ollaan tavallaan palattu lehtikiertoa muistuttavaan tilanteeseen, jolloin kirjasto toimitti lehden asiakkaan työpöydälle. Elektronisissa lehdissä paperiversioon verrattuna etuna on kuitenkin se, että useampi käyttäjä voi niitä käyttää samanaikaisesti. Asiakkaiden käyttöön pystyttiin samalla tarjoamaan huomattavasti laajempi valikoima korkeatasoisia tieteellisiä aikakauslehtiä kuin mitä aiemmin oli ollut mahdollista hankkia paperisina versioina.

10.5 Kirjasto pöydälläsi

Tieteellinen julkaisutoiminta on muuttunut yhä enenevässä määrin elektroniseen muotoon. Esimerkiksi Suomen tieteellisten kirjastojen kokoelmissa elektronisten julkaisujen määrä oli vuonna 2002 liki 100000 kappaletta kun se vielä 1990 luvun puolivälissä oli vain 10000.³¹⁴ Samanaikaisesti internet tiedonhakukanavana on vakiintunut. Nämä muutokset ovat asettaneet haasteita Tampereen yliopiston kirjastolle. Ensimmäisiä askeleita sähköiseen kirjastoon

³¹¹ Tampereen yliopiston kirjaston toimintakertomus 1997. Tampere 1998. s.6.

³¹² Tampereen yliopiston kirjaston toimintakertomus 1999. Tampere 1998. s.5.

³¹³ Tampereen yliopiston kirjasto. Toimintakertomus 2000. Tampere 2001. s. 10.

³¹⁴ Yliopistokirjastojen kehittymistä kuvaavia kaavioita. Tiedot vuosilta 1994-2002. osoitteessa: <http://www.lib.helsinki.fi/kirjastoala/tilasto/tilasto.html>, luettu 20.3.2005

alettiin ottaa vuonna 1997, jolloin kirjasto liittyi mukaan opetusministeriön rahoittamaan valtakunnalliseen virtuaalikirjastoprojektiin. Se oli tieteellisten kirjastojen yhteishanke, jossa tutkittiin Internetin tietoresurssien käyttökelpoisuutta ja laadittiin tieteenalakohtaisia virtuaalikirjastoja. Tampereen yliopiston kirjasto laati informaatiotutkimuksen ja kirjasto- ja tietopalvelualan, sosiologian, sosiaalipsykologian sekä viestinnän ja journalismin virtuaalikirjastot. Näihin virtuaalikirjastoihin kuvailtiin alakohtaisesti world wide web:stä löytyviä internet sivustoja, vapaasti käytettävistä tietokannoista, verkkojulkaisuista sekä eri organisaatioiden kotisivuja.³¹⁵ Muutoksen nopeus näkyy myös siinä, että virtuaalikirjasto on muuttunut Tieteen linkkitaloksi, eikä Tampereen yliopiston kirjasto ole enää hankkeessa mukana, vaan kehittämässä muita tiedonhakumuotoja.

Myös Tampereen yliopiston kirjastossa aloitettiin tieteellinen verkkojulkaiseminen vuoden 1999 loppupuolella. Väitöskirjojen julkaisemiseen verkossa ryhdyttiin kyseisen vuoden lokakuussa, jolloin julkaistiin ensimmäinen väitöskirja verkossa uudessa Acta Electronica Universitatis Tamperensis-sarjassa. Pro gradujen julkaiseminen verkossa alkoi puolestaan paria kuukautta myöhemmin.³¹⁶ Samoin virtuaalinen verkkokirjakauppa Granum perustettiin.³¹⁷ Paitsi näiden verkossa julkaistavien oma materiaalin lisäksi kirjasto on jatkuvasti pyrkinyt olemaan mukana kansallisissa verkkohankkeissa.

Kirjastoon on hankittu FinELib:in kautta valtavasti erilaisia elektronisia lehtiä, viitetietokantoja, sanakirjoja sekä hakuteoksia. Ensimmäisenä kirjastona Suomessa Tampereen yliopiston kirjasto hankki oikeudet elektroniseen kirjapalveluun NetLibraryyn vuonna 2002.³¹⁸ Kirjaston oppimiskeskushankerahoilla yhdessä laitosten edustajien kanssa NetLibrary:stä valittiin noin sata teosta kaikkiaan yli 50 000:n kokotekstikirjan joukosta. Osa hankituista teoksista sisältyi yliopiston kurssivaatimuksiin. Näiden sadan teoksen lisäksi NetLibraryyn kautta saatiin useita satoja kaunokirjallisia teoksia käyttöön korvauksetta. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että asiakkaat saattoivat lukea yliopiston verkossa kirjoja suoraan näyttöpäätteeltään.

Elektronisten aineistojen voimakkaan kasvun johdosta on kirjastossa tullut tarpeelliseksi tarjota lisää laitteita, sekä fyysisiä tiloja elektronisten aineistojen käyttöä varten. Moderni

³¹⁵ Tampereen yliopiston kirjaston toimintakertomus 1997. Tampere 1998. s. tarkasta sivu

³¹⁶ Outi Sisätön haastattelu 30.11.2004.

³¹⁷ Airio, s. 68.

³¹⁸ Tampereen yliopiston kirjasto. Toimintakertomus 2002. Tampere 2003. s.10.

kirjasto nähdäänkin oppimiskeskuksena, joka tarjoaa laitteet ja sen myötä mahdollisuuden käyttää e-aineistoja, eikä ainoastaan kokoelmana fyysisesti käytettäviä kirjoja. Etenkin opiskelijat ja muut asiakkaat joilla ei yliopistossa ole omaa työhuonetta ovatkin ottaneet oppimiskeskusmikrot tehokkaaseen käyttöön ja niiden lukumäärää on vuosittain lisätty.³¹⁹ Yliopiston tutkimus- ja opetushenkilökunnalle kirjasto on toisaalta siirtynyt yhä enenevässä määrin suoraan omalle tietokoneelle.

Uusissa osastokirjastoissa eli terveystieteen osastokirjastossa Tertiossa sekä Humanikassa on jo suunnitteluvaiheessa otettu huomioon oppimiskeskus -ajattelu. Esimerkiksi Tertiossa oppimiskeskus on käytettävissä 24 tuntia vuorokaudessa. Oppimiskeskustiloihin pääsee opiskelijakorttiin sisältyvällä tai tietokonekeskuksesta saatavalla kulkukortilla.³²⁰ Pääkirjaston tilojen järjestäminen oppimiskeskus -ajattelun mukaisesti onkin ollut huomattavasti haasteellisempaa, sillä vanha tehdasrakennus tilana ei ole ollut helposti muunneltavissa. Tästä huolimatta Attilan toisen kerroksen vanhaan käsikirjastotilaan sijoitetut oppimiskeskusmikrot ovat löytäneet tiensä opiskelijoiden sydämiin. Oppimiskeskusmikrojen lisäksi kaikissa kirjaston toimipisteissä on myös verkkoyhteyksillä ja työasemilla varustettuja ryhmätyöhuoneita.

Niinpä Tampereen yliopiston kirjastosta onkin tullut aikaisempaa enemmän myös kirjasto ilman seiniä. Kirjastopalvelut ovat elektronisten aineistojen myötä siirtyneet jo osittain pois fyysisestä tilasta, jollainen mielikuvana usein ihmisillä kirjastosta on. Elektronisten kokoelmien lisääntymisestä huolimatta on kuitenkin muistettava, että painetut kokoelmat ovat olennainen osa kirjastoa ja sen palveluja. Tampereen yliopiston kirjaston tärkeimpänä tehtävänä on tarjota yliopiston opiskelijoille, opettajille ja tutkijoille monipuolisia tieto- ja aineistopalveluja jotka ovat tarpeellisia ja joita myös aktiivisesti käytetään. Siksi kirjaston uudenlaisista aineistoista kertominen asiakkaille sekä niiden käytön opastaminen kuuluvat kirjaston tärkeimpiin haasteisiin. Kirjasto on olemassa käyttöä varten.

³¹⁹ Tampereen yliopiston kirjasto. Toimintakertomus 2003. Tampere 2004. s.16-17.

³²⁰ Leena Pesosen haastattelu 3.9.2004.

11 LOPPULUKU

Kirjaston voidaan sanoa rakentuvan kokoelmiensa ympärille ja kokoelmien rakentuvan käyttäjien ympärille huomioiden kuitenkin tilan ja rahoituksen rajoitukset. Tampereen yliopiston kirjaston juuret ovat Yhteiskunnallisen korkeakoulun kirjastossa, joka perustettiin vuonna 1925 Helsinkiin. Korkeakoulun tavoitteena oli lähinnä valmistaa opiskelijoita erilaisiin ammatteihin, ja siksi sen opetus oli käytännönläheistä ja kirjasto tarjosikin lähinnä opetuskirjallisuutta. Vuonna 1949 Yhteiskunnalliseen korkeakouluun perustettiin yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, jonka myötä korkeakoulu ja sen kirjasto alkoivat muuttua yhä enemmän tieteelliseen suuntaan. Samaan aikaan perustettiin korkeakoulun yhteyteen Yhteiskuntatieteellinen tutkimuslaitos, joka lisäsi osaltaan korkeakoulun tieteellisyyttä. Korkeakoulun Helsingin aikana oli koulun opiskelijoilla ja tutkijoilla kuitenkin mahdollisuus helposti käyttää muita Helsingissä sijainneita tieteellisiä kirjastoja, kuten Eduskunnan kirjastoa tai Helsingin yliopiston kirjastoa, mikä osaltaan lievensi YKK:n kirjaston painetta tieteellistyä. Tästä huolimatta kirjaston kokoelmilla voidaan katsoa olleen kysyntää, koska viimeisinä Helsingin vuosina noin puolet lainaajista oli YKK:n ulkopuolisia lainaajia.

Tila, kokoelmat ja palvelut muokkaavat myös käsitystämme kirjastosta. Kirjaston eri aikakausina, nämä asiat näyttelevät erilaisia rooleja. Kirjaston alkuaikoina tärkeitä kirjaston toiminnalle on ollut sen kokoelmien kartuttaminen ja perinteisten kirjastopalvelujen tarjoaminen. Tampereen yliopiston voimakas kasvu 1960 ja 1970-luvuilla asetti monia haasteita yliopiston kirjastolle. Esimerkiksi uusien oppiaineiden tulo käytännössä tarkoitti sitä, että joitakin kokoelmia alettiin kartuttaa täysin tyhjästä, esimerkiksi lääketieteellisen tiedekunnan osastokirjastossa. Tampereen yliopiston kirjasto joutui sopeutumaan tehtyihin päätöksiin. Kokoelmien ja asiakkaiden määrin moninkertaistuminen johti erikoisiin toimintaratkaisuihin. Esimerkiksi pääkirjaston kokoelmat jouduttiin 1965 sijoittamaan lähes kokonaan varastoon ja itsepalvelun sijaan henkilökunta joutui hakemaan nämä kirjat asiakkaille sieltä. Pienen yhden tiedekunnan kokoisen korkeakoulun kirjastosta monitieteisen yliopiston kirjastoksi ei käynyt hetkessä.

Jos yliopiston kirjaston kokoelmat rakentuvat käyttäjien mukaan, niin selvää rajoitetta kokoelmien kehitykselle asettavat erilaiset tilaratkaisut. Esimerkiksi aina kun kirjasto on muuttanut uusiin tiloihin, niissä on ollut riittävästi tilaa, jotta kokoelmat ovat voineet

laajentua, mutta aina tila on tullut jossain vaiheessa vastaan ja siksi kirjaston kokoelmien kasvaminen on joissakin tapauksissa jopa keskeytynyt, kuten Pyynikin osastokirjastossa. Tilojen rajoittava tekijä kirjastojen kasvussa ei kuitenkaan usein ole tutkimuksen keskiössä, vaan usein halutaan selvittää niitä tekijöitä, jotka johtavat eri tilaratkaisuihin. Minun kiinnostukseni kohteena on ollut kuitenkin se, miten kirjasto näyttää eri aikoina käyttäjilleen, juuri kirjaston toiminnallisuuden: kokoelmien, tilan ja palvelujen muodossa. En voi tietysti pois sulkea sitä, että rahoitus näyttelee merkittävää osaa jokaisessa näissä toiminnoissa. Mutta kirjaston omien vuosikertomusten mukaan rahoitus on ollut aina rajoittava tekijä. Minun pääkysymyksenä on kuitenkin ollut se, miten kirjasto näyttää yksittäiselle käyttäjälle eri aikoina. Toisin sanoen tarkoitukseni on ollut kuvata käytännössä sitä millainen arkikokemus kirjasto on ollut. Mutta on tietysti totta, että keskittymällä myös rahoitusratkaisuihin olisin saanut lisää syvyyttä analysoimiini tilaratkaisuihin.

Merkittävin yksittäinen jo YKK:n ajoilta siirtynyt perintö nykyisessä Tampereen yliopiston kirjastossa on sen sanomalehtikokoelma. Koska YKK:ssa yksi merkittävä opetusala oli sanomalehtioppi, korkeakoulun kirjastoon tuli useita sanomalehtiä jo alusta lähtien. Niitä alettiin jo 1945 systemaattisesti tallentaa omaksi kokoelmakseen ja se on ollut tutkimuksellisesti yksi merkittävin aikalaismateriaalin tallentaja. Sanomalehtikokoelman käyttö on kuitenkin jatkuvasti pienentynyt, sillä nykyisin kaikilla suurimmilla sanomalehdillä on omat sähköiset arkistonsa. Koska kirjasto ei ole arkisto, joutuu se tulevaisuudessa miettimään kannattako kyseistä kokoelmaa säilyttää nykyisessä laajuudessaan. Toinen kokoelma Tampereen yliopiston kirjastossa, jonka voidaan katsoa olevan Yhteiskunnallisen korkeakoulun perintöä, on sen YK-kokoelma, jota kartutettiin aktiivisesti vuosina 1967-2004. YK:n paperisten tallenteiden kerääminen kokoelmaksi ei enää ole järkevää, koska nekin ovat saatavissa sähköisessä muodossa. Lisäksi kokoelman käyttö on ollut sen aiheuttamiin henkilökustannuksiin nähden vähäistä. Kyseisen kaltaista kokoelmien kannattavuutta mietitään 2000-luvulla kirjastossa jatkuvasti. Kirjastoissa ei ole enää kannattavaa säilyttää kokoelmia tyhjän panttina, sillä kirjaston tilat on järkevä käyttää tehokkaasti. Tilojen käyttö onkin yhä enenevässä määrin kustannuskysymys.

Erikoiskokoelmissa näkyy myös kirjaston toiminnan kannalta suurin muutos, joka on tapahtunut sen 80-vuotisen historian aikana, nimittäin tietotekniikan tulo kirjastoihin. 1970-luvulta lähtien yliopistokirjastoissa on asteittain siirrytty ensin ATK-pohjaiseen luettelointiin, sitten ATK-avusteiseen lainausjärjestelmään ja enenevässä määrin myös internet-pohjaisiin

kokoelmiin. Tietotekninen murros on aikaansaanut myös sen, että käsitys kirjastosta tilaratkaisuineen on muuttunut. Kirjasto ei enää ole vain paikka, jossa on kirjoja ja lehtilukusali, vaan se on eräänlainen oppimiskeskus tietokoneineen. Toisaalta yliopiston kirjastoon ei enää tarvitse mennä, voidakseen selata sen kokoelmia, vaan niihin pääsee käsiksi kaikkialta internetin välityksellä.

Paitsi käsitys kirjastosta paikkana, asiakkaalle myös itse kirjaston käyttö on muuttanut muotoaan. Perinteisesti asiakkaan täytyi saapua kirjastoon paikan päälle tietääkseen mitä kirjastossa on kokoelmissaan. Kirjaston järjestäminen luokkiin sekä kortistot olivat apuväline tiedon löytämiseen. Kortistosta ei kuitenkaan saanut tietää, onko jokin kirja mahdollisesti lainassa. Jo Yhteiskunnallisen korkeakoulun kirjasto 1950-luvulta lähtien oli mukana Suomen tieteellisten kirjastojen uutuusluettelossa, josta tieteentekijöillä oli mahdollisuus seurata uusinta kirjallisuutta, kunkin kirjaston ns. uutuushyllyn lisäksi. Yleisesti voidaan sanoa, että yleensä kirjaston kortistoista etsittiin tiettyä kirjaa ja eri alojen bibliografioista suoritettiin aiheenmukaista hakua.

Kirjastonkäytön muutos tapahtui kirjastoluetteloiden siirryttyä tietokoneille. Tuolloin tiedonhaku tuli mahdolliseksi kohdistaa yhdellä hakusanalla koko kirjaston kokoelmaan. Tämä luonnollisesti edellytti sitä, että kirjastossa luetteloitiin kirjat tietokantaan haettavaan muotoon eri tietueisiin. Samalla oli mahdollista tietää kunkin nimekkeen sijainti (lainassa vai hyllyssä) niteen tarkkuudella. Kun vielä tietokantaa tuli mahdolliseksi käyttää ensin yliopiston tietoverkon ja myöhemmin kotitietokoneen kautta, ei asiakas joutunut enää tekemään turhia käyntejä kirjastoon.

Suuri muutos on myös tapahtunut lainaustoiminnassa. Siitä suurin osa tapahtuu jo nykyään asiakkaiden itsepalveluna. Lainaaminen, lainojen uusinta sekä aineiston varaaminen on tehty asiakkaille mahdollisimman helpoksi, eivätkä pitkät lainajonot ole enää Tampereen yliopiston kirjastossa arkipäivää kuten 1970-luvulla. Samalla lainaustoiminta sitoo vähemmän työvoimaa kuin aiemmin. Työvoimaa onkin voitu siirtää esimerkiksi tiedonhakutaitojen opetukseen, sillä asiakkaiden opettamiseen on tarvittu panostaa enemmän kuin aikaa ennen elektronisia tietokantoja. Asiakkaiden opastaminen uusien verkkolähteiden käyttöön onkin yksi Tampereen yliopiston kirjaston suurimpia haasteita 2000-luvun alussa. Kirjasto on olemassa käyttöä varten ja siksi on koko Tampereen yliopiston kannalta tärkeää, että kirjaston tarjoamat kokoelmat tulevat mahdollisimman laajasti käytetyksi.

Lähdeluettelo

I Arkistolähteet

Tampereen yliopiston kirjaston arkisto

Laasonen., Viljam. YKK:n kirjaston muutto Tampereelle. Käsikirjoitus

Pertti Alasuutarin kirje Tampereen yliopiston julkaisutoimikunnalle 29.5.1991.

Ruutu, Yrjö. Muistelmia Yhteiskunnallisen Korkeakoulun perustamiskaudelta 1924-1953.

Käsikirjoitus

Tampereen yliopiston julkaisutoimikunnan pöytäkirja 21.10.1993

Ylikirjastonhoitaja Mirja Iivosen lausunto keskuskirjastopäätöksen kumoamisesta opetusministeriölle. D23/112/2003

II Painetut lähteet

Vuosikertomukset

Kansalaiskorkeakoulun vuosikertomukset vv. 1925-1930.

Kertomukset Tampereen yliopiston toiminnasta vv. 1984-1988

Tampereen yliopisto. Toimintakertomukset lukuvuosille 1975-1984

Tampereen yliopiston kirjasto 1965-1975 (vuosikertomukset).

Tampereen yliopiston kirjasto. Toimintakertomukset vv. 2000-2003.

Tampereen yliopiston kirjaston toimintakertomukset vv. 1990-1998.

Tampereen yliopiston kirjaston vuosikertomus1989.

Tampereen yliopiston kirjaston vuosikertomus1999.

Yhteiskunnallisen korkeakoulun kirjaston vuosikertomukset vv. 1962-1965

Yhteiskunnallisen korkeakoulun vuosikertomukset vv. 1930-1962.

Mietinnöt ja raportit

Kurssikirjakomitean mietintö, Komiteamietintö 1968: B 23.

Linnea. Yhtenäisjärjestelmäprojektin loppuraportti. Tieteellisten kirjastojen atk-yksikkö & VTLS, Inc. 20.3.1990.

Tieteellisten kirjastojen tietojenkäsittelyn kokonaistutkimus. Loppuraportti. Tieteellisten kirjastojen atk-yksikkö. Helsinki 1984

Yhteiskunnallisen korkeakoulun järjestelykomitean mietintö. Komiteamietintö 1950/5. Helsinki 1950.

Kirjaston käyttöoppaat

Attila – Tiedon kattila. Pääkirjaston opas opiskelijoille. Tampereen yliopiston kirjaston julkaisuja, Sarja B 1. Tampere 1985.

Tampereen yliopiston kirjasto. Kirjaston opas. Tampere 1968.

III Sanoma- ja aikakauslehdet

Aviisi 1966-2004.

Tapiiri 1978-2001.

Teisku 1948-1960.

Yliopistouutiset 1976-2004.

YYKOO 1960-1966.

IV Haastattelut

Järvelä, Veli-Martti, virastomestari, (työvuodet 1984-) ja Koivisto, Antero, virastomestari (työvuodet 1973-), 6.10.2004.

Knaapi-Rung, Hilikka, kirjaston asiakas (1950 -luvulla) 14.10.2004 (haastelu puhelimitse).

Knuuttila, Eila, kirjastonhoitaja (työvuodet 1971-2001), 2.11.2004.

Korsumäki, Vappu, kirjastoamanuenssi, (työvuodet 1970-1995), 29.10.2004.

Manninen, Paula, kirjastonhoitaja, (työvuodet 1973-) 6.9.2004.

Pesonen, Leena, Lääketieteellisen osastokirjaston kirjastonhoitaja, (työvuodet 1973-) 3.9.2004.

Seppälä, Mirja, kirjastonhoitaja (työvuodet 1955-1986) 18.8.2004.

Sisättö, Outi, kustannuspäällikkö, (työvuodet 1990-) 30.11.2004.

Suomi, Terttu, kirjastonhoitaja (työvuodet 1976-) 8.9.2004.

Wisakanto, Tarja, kirjastonhoitaja (työvuodet 1970-) 8.10.2004.

Väyrynen, Eeva, Humanistis-kasvatustieteellisen osastokirjaston kirjastonhoitaja, (työvuodet 1971-) 10.9.2004.

V Kirjallisuus ja artikkelit

A. Eija. Verta hikeä ja kyyneleitä. Tapiiri 2/1979.

Airio, Eija, Sähköisen tiedejulkaisemisen ja tiedejulkaisujen verkkokaupan kehittyminen Suomessa. Tampereen yliopiston kirjaston julkaisuja, Sarja A;8. Tampere 2000.

Forsman, Maria. Kirjaston kuva kirkkaammaksi. Innovaatiosta tiedottaminen Tampereen yliopiston kirjastossa. Signum, vol.25, nro 2,1992. s. 44-47.

Forsman, Maria, Rauhala, Pirjo ja Väyrynen, Eeva (toim.), VOX COLLEGII. Anneli Luoman juhlakirja. Tampereen yliopiston kirjaston julkaisuja. Sarja A;4. Tampere 1993.

Heikkinen, Eija. Miksi kurssikirjasto ei saa lisätiloja? Tapiiri3/1989. s.7-9.

Isosaari, Jussi. Hämeenlinnan seminaari – opettajankoulutuslaitos 60 vuotta. Tampereen yliopiston Hämeenlinnan opettajankoulutuslaitos. Julkaisu nro 3. Hämeenlinna 1981.

Jauhiainen, Annu. Linnea2 valmistuu. Signum 8/2001, s. 159-161.

Kaarninen, Mervi, Harjula, Minna ja Sipponen, Kauko, Murros ja mielikuva. Tampereen yliopisto 1960-2000. Porvoo 2000.

Kansallista ja kansainvälistä menekkiä yliopistojulkaisuilla. Tietopalvelu 4/1994, s.16-17.

Karhula, Päivikki. Voyagerin matkassa. Signum 8/2001, s. 157-158.

Katajala, Raili. Kurssikirjasto uusissa tiloissa: Kiinnostavia ratkaisuja ja suunnittelun ihmeitä. Tapiiri 2/1979, s.8-9.

Katajala, Raili. Väinämöisenkadulta Kalevantien kautta Attilaan. Tampereen yliopiston kirjaston tiedotuslehti 1/1993. s. 5-7.

Koistinen, Erkki. Korkeakoulumme henkinen arsenaali. Teisku 1-2/1951. s. 8.

Laasonen, Viljam. YK kirjastopöydän takaa. Teisku 5-6/1950.

Nuotio, Samuli, Kirjastoautomaatiojärjestelmien vaiheet, vaikutukset ja arviointi. Teoksessa: Nuotio, Samuli (toim.) Kirjastot ja atk. ss. 9-22. Kirjastopalvelu Oy, Helsinki 1986.

Ongelmakeskeinen opetus ja kirjasto. Signum , vol 31, nro 2,1998. s. 39-40.

- Pesonen, Leena. Lääketieteellinen osastokirjasto 1972-1992. Teoksessa: VOX COLLEGII. Anneli Luoman juhlaKirja. Tampere 1993. s.18-19.
- Pesonen, Leena. Ongelmalähtöinen oppiminen ja tiedonhankintataitojen opetus. Tapiiri 3-4/1995. s. ?
- Rasila, Viljo, Yhteiskunnallinen korkeakoulu 1925-1966. Acta Universitatis Tamperensis, ser. B. vol. 7. Tampereen yliopisto, Tampere 1973.
- Seppälä, Raimo, Kahdentuhannen lääkärin koulu. Teoksessa: Visakorpi, Jarmo, Seppälä, Raimo, Pasternack, Amos ja Ylitalo, Pauli, 30-vuotinen sota. Tampereen lääketieteellisen tiedekunnan synty ja selviytyminen. ss. 11-184. Jyväskylä 2003.
- Soini, Hannele. Tampereen yliopiston kirjasto 1925-1990. TAYK:n tiedotuslehti 1/1990. s. 2-5.
- Tainio, Kirsti, Tampereen Yliopiston ATK-systeemiä koskeva esitutkimusraportti kirjastonjohtajalle 13.1.1968.
- Vuorinen, Tuula, Tampereen yliopiston kirjaston VTLS -kirjastojärjestelmän käyttöönottoprojekti 14.1.-31.12.1991. Tampereen yliopiston kirjaston julkaisuja, Sarja A 3. Tampere 1992.
- Väyrynen, Eeva. Kasviksesta Pyynikiksi. Tapiiri 1/1986. s.4-10.
- Yhteiskunnallisen Korkeakoulun kirjasto Tampereella. Kirjastolehti 1/1961.

VI Internet-lähteet

Tampereen yliopiston kirjaston kotisivut:

<http://www.uta.fi/laitokset/kirjasto/yk>

<http://www.uta.fi/laitokset/kirjasto/eu/>

<http://www.uta.fi/laitokset/kirjasto/paakirjasto/#sanoma>

<http://www.uta.fi/laitokset/kirjasto/kasikirjoitusarkisto>

<http://www.uta.fi/laitokset/kirjasto/Humanika/kakola.html>

Valtioneuvoston päätös 4.12.2003. <http://www.valtioneuvosto.fi/vn/liston/base.lsp>

Verkkokirjakauppa Granumin kotisivut, osoite: <http://granum.uta.fi/granum/>

<http://www.lib.helsinki.fi/kirjastoala/tilasto/tilasto.html>

Yliopistokirjastojen kehittymistä kuvaavia kaavioita. Tiedot vuosilta 1994-2002.pdf

Liite 1. Tampereen yliopiston kirjaston kotilainat 1960-2003.

